

SOCIĀLAIS DARBS LATVIJĀ

Labklājības ministrija

**Divas vadlīnijas veiksmīgam
sociālajam darbam
19. lpp.**

**Darba vidē balstītas
mācības: augstskolas
iespējas un ierobežojumi
39. lpp.**

**Dalīta bēda – pusbēda
45. lpp.**

**Kā bērnam palīdzēt
satikt sevi – individuālais
pedagoģiskās intervences
pakalpojums
68. lpp.**

Mārtiņš Moors – sociālo zinātņu maģistrs sabiedrības vadībā (Mg. sc.), tiesību zinātņu maģistrs (Mg. iur.), augstākā izglītība sociālajā darbā (Bc. soc. d.), Latvijas Sociālo darbinieku biedrības valdes priekšsēdētājas vietnieks, Rīgas Stradiņa universitātes lektors, Rīgas domes Labklājības departamenta direktora vietnieks, Sociālās pārvaldes priekšnieks

Aiga Romāne-Meiere – sociālā darba maģistre (Mg. soc. d.), LU sociālā darba profesionālās bakalaura programmas studiju direktore, zinātniskā asistente LU SPPI, jauniešu programmu vadītāja biedrībā "Resiliences Centrs", Latvijas Sociālo darbinieku biedrības biedre

Una Lapskalna – sociālo zinātņu maģistre sabiedrības vadībā (Mg. sc.), augstākā izglītība sociālajā darbā (Bc. soc. d.), Latvijas Sociālo darbinieku biedrības valdes priekšsēdētāja, Ventspils Sociālā dienesta vadītāja

Vita Roga-Vailza – sociālās pedagoģijas doktore (Dr. paed.), pedagoģijas zinātnes maģistre (Mg. paed.), Latvijas Sociālo darbinieku biedrības biedre, kopienas sociālās aprūpes aģentūras "Vitascare" (Lielbritānija) dibinātāja

Liesma Ose – pedagoģijas doktore (Dr. paed.), projekta "Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība" vecākā eksperte Labklājības ministrijā, Latvijas Universitātes un Rīgas Stradiņa universitātes vecākā pasniedzēja

Konsultante

Sandra Zalcmāne – sociālā darba maģistre (Mg. soc. d.), Kultūras ministrijas Sabiedrības integrācijas departamenta Sabiedrības integrācijas un pilsoniskās sabiedrības attīstības nodaļas vecākā referente. Latvijas Sociālo darbinieku biedrības biedre

Redkolēģija

Una Lapskalna

Aiga Romāne-Meiere

Liesma Ose

Vita Roga-Vailza

Mārtiņš Moors

SATURS

Redkolēģijas uzruna	4
Aktuālais Labklājības ministrijā <i>Ilze Skrodele-Dubrovskā, Agnese Bīdermane, Maija Muceniece</i>	5
“Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” - pārmaiņu faktors pašvaldībās <i>Oksana Žabko</i>	11
Divas vadlīnijas veiksmīgam sociālajam darbam <i>Kriss Aivesons</i>	19
Sociālā darba profesijas prestižs – atbildība individuālajā, organizācijas un sabiedrības līmenī <i>Mārtiņš Moors</i>	26
Krīzes intervences modelis darbam Latvijas sociālajos dienestos <i>Ieva Ozola, Sandra Zalcmāne</i>	31
Darba vidē balstītas mācības: augstskolas iespējas un ierobežojumi <i>Līga Rasnača</i>	39
Dalīta bēda – pusbēda <i>Benita Griškeviča</i>	45
Sēru programma “Kalniem pāri” <i>Andris Vagals</i>	53
Piedzīvojums klusumā jeb ceļš pie sevis: psihologa pieredze, izmantojot smilšu terapijas metodi <i>Vita Roga-Vailza</i>	59
Kā bērnam palīdzēt satikt sevi - individuālais pedagoģiskās intervences pakalpojums <i>Guna Garokalna-Bihela</i>	68
Nevalstiskās organizācijas – sociālā darba resursi	82
SUMMARY	86

Redkolēģijas uzruna

Cienījamie periodiskā izdevuma "Sociālais darbs Latvijā" lasītāji!

Šajā izdevumā vēlamies dalīties ar viedokļiem, sociālā darba praksi un pētījumu secinājumiem, kas liek pamatu jaunām idejām un risinājumiem sociālā darba jomā. Ir tādas problēmas, kas sabiedrībā ir atpazītas, par kurām runā plašsaziņas līdzekļi un kuras ir sabiedrības uzmanības centrā. Tomēr ir arī tādas problēmas, kuru atpazīšanai un "redzamībai" ir nepieciešama sociālo darbinieku iesaistīšanās, par tām runājot, rakstot un parādot to nozīmīgumu. **Atklāti, drosmīgi par noklusēto vai mazāk zināmo jomā, atklājot "latentās" jeb mazāk redzamās problēmas.** Pie tām pieder tādas periodiskajā izdevumā skartās tēmas kā sēras un darbs ar sērojošiem klientiem, sociālais darbs ar bērniem ar uzvedības traucējumiem un arī sociālā darba prestižs. Šie raksti aicina mūs pārdomāt to, ko jau zinām un kas būtu jāapgūst, un pilnveidot savas prasmes, piedāvājot empātisku atbalstu tiem, kuriem tas ir nepieciešams, kā arī meklēt jaunus risinājumus tur, kur ierastie nerasniedz iecerēto rezultātu.

Periodiskā izdevuma nozīmīga daļa ir veltīta sociālo darbinieku izglītības un kompetences paaugstināšanai. Izdevums sniedz ieskatu jaunajā metodikā "Krīzes intervence un psihosociālā konsultēšana krīzē", iespējās veidot darba vidē balstītās mācībās, kā arī atsevišķs raksts ir veltīts smilšu terapijas metodei. Šīs tēmas iet roku rokā ar ikdienas praksi, tāpēc aicinām izvērtēt, kā tās var izmantot ikdienas darbā.

Vēlamies izteikt lielu pateicību rakstu autoriem – jūsu enerģija un dedzība ir iedvesmas avots arī citiem sociālajiem darbiniekiem! Patīkamu lasīšanu!

Aktuālais Labklājības ministrijā

Ilze Skrodele-Dubrovka, *Labklājības ministrijas Sociālā darba un sociālās palīdzības politikas departamenta direktore*

Agnese Bīdermane, *Labklājības ministrijas projekta "Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība" vadītāja*

Maija Muceniece, *Labklājības ministrijas projekta "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās" vadītāja*

2024. gadu esam sākuši ar labām un iedzīvotājiem draudzīgām pārmaiņām. Jau 2023. gada nogalē ir stājušies spēkā grozījumi normatīvajos aktos, kas skar sociālā darba jomu un ikdienas darbu sociālo pakalpojumu sniedzēju institūcijās. Būtiskākās izmaiņas, kuras vēlamies pieminēt, ir šādas.

– 2023. gada 30. novembrī stājās spēkā grozījumi Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likumā¹ (turpmāk – UCA likums). Grozījumi paredz termiņa pagarinājumu (līdz 2024. gada nogalei) atsevišķiem atbalsta pasākumiem, lai netiktu pārtraukta Ukrainas civiliedzīvotājiem Latvijā sniedzamā atbalsta paplašinātā pieejamība (atlīdzība par Ukrainas civiliedzīvotāju izmitināšanu, tajā skaitā par mazaizsargāto grupu izmitināšanu; primāri sniedzamais atbalsts – izmitināšana līdz 120 vai 60 dienām un ēdināšana līdz 30 dienām; zāļu vai medicīnisko ierīču iegādes izdevumu kompensācija), kā arī

tiesību normu, kas nodrošina bāriņtiesu vai pašvaldības sociālo darbinieku virsstundu darba samaksu.

– 2023. gada 28. septembrī Saeimā pieņemti **grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā** (turpmāk – SPSP likums), kas atvieglo izglītības prasības sociālo rehabilitētāju, sociālo aprūpētāju un sociālās palīdzības organizatoru nodarbināšanai. Grozījumu mērķis bija salāgot SPSP likuma normas ar Augstskolu likuma 57. pantu, kas stājās spēkā 2023. gada 11. jūlijā, kur noteikti augstskolā īstenojamās augstākās izglītības cikli, studiju ilgums un apjoms, un padarīt elastīgāku sociālā darba jomā strādājošo personu horizontālo mobilitāti darba tirgū, radot iespējas mainīt nodarbinātības veidus, tomēr saglabājot konkrētas kvalifikācijas prasības.

1. Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likums pieejams šeit: <https://likumi.lv/ta/id/330546-ukrainas-civiliedzivotaju-atbalsta-likums>

Aktuālās izglītības prasības sociālā darba speciālistiem

Amats	Nepieciešamā izglītība
<p>Sociālais darbinieks, tai skaitā jaunākais sociālais darbinieks, vispārīgās prakses sociālais darbinieks, sociālais darbinieks (praktizē mezo un/ vai makro līmenī), karitatīvais sociālais darbinieks, vecākais sociālais darbinieks u.tml.</p>	<p>(SPSP likuma 41. pants)</p> <p>Pirmā vai otrā cikla² augstākā izglītība sociālajā darbā vai karitatīvajā sociālajā darbā</p>
<p style="text-align: center;">Sociālais aprūpētājs</p>	<p style="text-align: center;">(SPSP likuma 42. panta pirmā daļa)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Īsā cikla augstākā izglītība sociālajā aprūpē - vai profesionālā vidējā izglītībā sociālajā aprūpē (pēc tādās profesionālās vidusskolas vai citas izglītības iestādes beigšanas, kura īsteno profesionālās vidējās izglītības programmas), - vai otrā cikla augstākā izglītība sociālajā darbā vai karitatīvajā sociālajā darbā, ja iegūta arī īsā cikla profesionālā augstākā izglītība un piektā līmeņa profesionālā kvalifikācija sociālajā aprūpē, - vai pirmā cikla augstākā izglītība sociālajā darbā vai karitatīvajā sociālajā darbā un sociālā darbinieka kvalifikāciju, ja studiju laikā vai profesionālās pilnveides izglītības procesā apgūta ar sociālo aprūpi saistītas studiju programmas daļa vismaz četrus kreditpunktus jeb 160 stundu apjomā.

2. Augstākās izglītības ciklu skaidrojums sniegts Augstskolu likuma 57. pantā. Īsā cikla profesionālā augstākā izglītība nomainījusi iepriekšējo nosaukumu – pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība un ceturtā līmeņa profesionālā kvalifikācija (koledžas izglītība). Pirmā cikla augstākā izglītība nozīmē iepriekšējo otrā līmeņa profesionālo augstāko izglītību un piektā līmeņa profesionālo kvalifikāciju/ profesionālo bakalaura grādu un piektā līmeņa profesionālo kvalifikāciju/akadēmisko bakalaura grādu. Savukārt otrā cikla augstākā izglītība apzīmē iepriekšējo profesionālo maģistra grādu un piektā līmeņa profesionālo kvalifikāciju vai arī akadēmisko maģistra grādu. Trešā cikla augstākā izglītība attiecas uz doktorantūras studijām un zinātnisko doktora grādu (Ph. D.), kas iegūts pēc promocijas darba aizstāvēšanas.

<p style="text-align: center;">Sociālais rehabilitētājs</p>	<p style="text-align: center;">(SPSP likuma 42. panta otrā daļa)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Īsā cikla augstākā izglītībā sociālajā rehabilitācijā, - vai otrā cikla augstākā izglītība sociālajā darbā vai karitatīvajā sociālajā darbā, ja iegūta arī īsā cikla profesionālā augstākā izglītība un piektā līmeņa profesionālā kvalifikācija sociālajā rehabilitācijā, - vai pirmā cikla augstākā izglītība sociālajā darbā un sociālā darbinieka kvalifikācija, ja studiju laikā vai profesionālās pilnveides izglītības procesā apgūta ar sociālo rehabilitāciju saistītas studiju programmas daļa vismaz četrus kredītpunktu jeb 160 stundu apjomā.
<p style="text-align: center;">Sociālās palīdzības organizators</p>	<p style="text-align: center;">(SPSP likuma 42. panta trešā daļa) Vismaz īsā cikla augstākā izglītība.</p>

Par aktuālajiem minimālo ienākumu sliekšņiem, sākot ar 2024. gada 1. janvāri

Minimālo ienākumu sliekšņi ir noteikti normatīvajos aktos sociālās aizsardzības sistēmas jomās no 2021. gada 1. janvāra, un to apmēri ir diferencēti – 20% līdz 80% apmērā no ienākumu mediānas. Zemākais minimālo ienākumu sliekšņu apmērs nedrīkst būt zemāks par 20% no ienākumu mediānas (saskaņā ar likumu "Par sociālo drošību"). Statistikas dati par minimālo ienākumu līmeni un minimālo ienākumu sliekšņiem ir pieejami Centrālās statistikas pārvaldes mājaslapā, lietojot saiti https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__POP__NN__NNM/?tablelist=true.

Minimālo ienākumu sliekšņus piemēro, nosakot valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, minimālās pensijas, garantētā minimālā ienākuma (GMI) pabalstu, trūcīgas un maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšņus, kā arī pabalstus pilngadību sasniegušam bārenim un bez vecāku gādības palikušajam bērnam pēc ārpusģimenes aprūpes (institūcijā, audžuģimenē

vai pie aizbildņa) beigšanās.

Tā, piemēram, sociālajā palīdzībā:

- garantētais minimālais ienākums pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā būs 137 eiro (pirms tam – 125 eiro), pārējām personām mājsaimniecībā 96 eiro (līdz šim – 87,50 eiro);

- trūcīgas mājsaimniecības ienākumu sliekšnis pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā būs 343 eiro (līdz šim – 313 eiro), pārējām personām mājsaimniecībā 240 eiro (līdz šim – 219 eiro);

- maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšņa maksimālais apmērs pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā būs 549 eiro (līdz šim – 501 eiro), pārējām personām mājsaimniecībā 384 eiro (līdz šim – 351 eiro).

Visu aktuālo informāciju saistībā ar minimālo ienākumu sliekšņiem varat skatīt Labklājības ministrijas tīmekļa vietnē:

<https://www.lm.gov.lv/lv/minimalo-ienakumu-limenis-vai-skenējot-QR-kodu>

Turpinās Vasaras skolu tradīcija

2023. gadā jau desmito gadu pēc kārtas notika Labklājības ministrijas organizētās un valsts budžeta finansētās sociālo darbinieku Vasaras skolas. Ikgadējās Vasaras skolas tiek organizētas, lai veicinātu sociālo darbinieku profesionalitāti, pieredzes apmaiņu, kā arī personības attīstību un izaugsmi. Vasaras skolas tika īstenotas laikā no 2023. gada 26. septembra līdz 28. septembrim un no 24. oktobra līdz 26. oktobrim. Viena no Vasaras skolām bija organizēta sociālajiem darbiniekiem, kuri strādā ar pilngadīgām personām, savukārt otra – sociālajiem darbiniekiem, kuri strādā ģimenēm ar bērniem. Abu Vasaras skolu tēma bija profesionālās izdegšanas risku mazināšana un komunikācijas prasmju pilnveide. Kopumā Vasaras skolās piedalījās 70 sociālie darbinieki, kuri strādā pašvaldību sociālajos dienestos, sociālās aprūpes centros, nevalstiskajās organizācijās, ieslodzījumu vietās un slimnīcās.

Pagājušajā gadā ministrijas Vasaras skolu skaits dubultojās, jo līdzās divām valsts budžeta finansētām Vasaras skolām notika arī divas ESF+ projekta "Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība" Vasaras skolas, par kurām lasiet nedaudz zemāk, šī projekta pagājušā gada notikumu apskatā.

Projektu aktualitātes: viens noslēdzies, nākamais uzņem tempu

2023. gadā noslēdzās Eiropas sociālā fonda līdzfinansētais un Labklājības ministrijas īstenotais projekts "**Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās**" (9.2.1.1). Projekta mērķis bija paaugstināt pašvaldību sociālo dienestu darba efektivitāti un pašvaldībās nodarbināto sociālā darba speciālistu profesionalitāti, piedāvā-

jot virkni profesionālās kompetences pilnveides pasākumus – mācības, supervīziju, konferences, teorētisko literatūru, metodikas. Projekta īstenošanas astoņos gados atbalstu saņēmuši teju 2500 sociālā darba speciālisti.

Kā galvenie 2023. gada sasniegumi **jāmin sociālā darba vārdnīcas iznākšana** augustā, un šim notikumam par godu organizētā diskusija par profesionālās valodas lomu sociālā darba prestiža veidošanā un kontekstā ar sociālā darbinieka ētikas kodeksu.

Projekta pēdējā cēlienā, 2023. gada rudenī, īstenoja **informatīva kampaņa par sociālo darbu kopienā "Savējais savējiem"**. Kampaņas laikā notika trīs diskusijas, kas iezīmēja gan sociālā darbinieka kopienā nozīmi, nepieciešamo izglītību, gan arī nākotnes perspektīvu. Septiņās Latvijas pašvaldībās organizēti tematiskie pasākumi, aicinot vietējo kopienu iedzīvotājus diskutēt par kopienai svarīgām aktualitātēm. Visi ar kampaņu saistītie materiāli, tajā skaitā arī dokumentālie stāsti par sociālā darba kopienā ieviešanu, skatāmi mājas lapā

www.celamieskopa.lv,
QR kods.

Jau par tradīciju kļuvušās rudens metodiski informatīvās sanāksmes Latvijas reģionos, kuras turpināsies arī projektā "Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība", 2023. gadā notika Cēsīs, Ludzā, Bauskā, Ventspilī un Rīgā. "Tajās stāstījām par metodiku krīzes interencei sociālajā darbā un psihosociālo konsultēšanu krīzē, valsts sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem vardarbībā cietušām un vardarbību veikušām personām. Nodibi-

nājuma "Centrs Dardedze" speciālistes dalījās savā pieredzē par rīcību kaitējošas seksuālas uzvedības gadījumos, kā arī kopā ar "Centrs Marta" jaunatnes programmu vadītāju Madaru Mazjāni diskutējām par vardarbību jauniešu vidū," stāsta projekta vadītāja Maija Muceniece.

2023. gadā sociālo darbinieku jau tā bagātīgajam resursu klāstam, kas veidoti projekta ietvaros, ir pievienojušās vēl **piecas metodikas** – (1) sociālajam darbam ar jauniešiem, (2) krīzes intervence sociālajā darbā un psihosociālā konsultēšana krīzē, (3) sociālajam darbam ar grupu, (4) sociālajam darbam ar senioriem un (5) sociālajam darbam kopienā. Metodiku elektroniskās versijas pieejamas Labklājības ministrijas mājas lapā, kā arī to tipogrāfiski iespiestie eksemplāri nogādāti Latvijas pašvaldību sociālajiem dienestiem. Papildu metodiskajiem materiāliem visām metodikām ir izveidoti arī e-mācību kursi, kuri drīzumā būs pieejami ikvienam interesentam, kā arī padziļināts mācību kurss, kam pieteikties tiks aicināti sociālie darbinieki. Metodikām sociālajam darbam ar jauniešiem un sociālajam darbam ar grupu ir pieejamas arī audiogrāmatas.

2023. gadā norisinājās pilotprojekts, kura laikā tika izveidota **sociālo dienestu kvalitātes vadības pašvērtējuma metodika**, kā arī starpinstitucionālās un starpprofesionālās sadarbības algoritms un sociālo darbinieku slodzes noteikšanas etalons. Pašvērtējuma instruments ir pieejams Labklājības ministrijas mājas lapā, izstrādāts arī e-mācību kurss par pašvērtējuma instrumenta izmantošanu, kā arī padziļinātas mācības par kvalitātes vadības izcilības standartu.

20. decembrī notika diskusija "Ceļā

uz gandarījumu". Diskusijas tēma – kā palīdzošo profesiju pārstāvjiem gūt gandarījumu darbā, kurā rezultātu neredz vispār vai redz pēc vairāku gadu darba, un to, kā rūpēties par savu emocionālo higiēnu, un ko darīt palīdzošo jomu profesionāļiem, lai nenonāktu līdz izdegšanai.

Gada nogalē interesentu uzmanībai tika nodoti arī **četri raidieraksti** par tādām tēmām kā (1) audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis nepilngadīgajiem – Valsts probācijas novērošana, (2) ģimenes asistenta pakalpojums, (3) sociālais darbs ar jauniešiem un (4) par dažādības pieņemšanu sevī. Raidierakstu tapšanā piedalījās attiecīgās tēmas eksperti, un tie ir ērti pieejami ikvienam straumēšanas vietnē *Spotify*.

Lai novērtētu projekta "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās" ietekmi, ir veikts *ex-post* pētījums "Pašvaldību sociālo dienestu un sociālā darba speciālistu darbības efektivitātes novērtēšanas rezultāti un to analīze". Pētījuma rezultāti liecina, ka profesionālās pilnveides pasākumi, kuri speciālistiem tika piedāvāti projekta ietvaros, ir snieguši būtisku ieguldījumu kā individuālā – speciālistu, tā organizāciju – sociālo dienestu – līmenī. Sociālā darba speciālisti ir izmantojuši projektā piedāvātās mācības, supervīzijas, izstrādātās metodikas, kā arī citus informatīvos materiālus, savukārt dienestu līmenī projektā īstenotie pasākumi ir sekmējuši darba organizācijas pārskatīšanu un darbinieku specializāciju nostiprināšanos. Projekta rezultātu izvērtējums apliecina nepieciešamību turpināt uzsāktās profesionāla sociālā darba attīstībai īstenotās atbalsta aktivitātes. Ar rakstu par pētījuma rezultātiem var iepazīties šajā periodiskajā izdevumā.

Visi projekta laikā radītie resursi ir pieejami Labklājības ministrijas mājas lapā <https://www.lm.gov.lv/lv/projekts/profesionala-sociala-darba-attistiba-pasvaldibas-nr-921115i001>

2023. gadā uzsāktais projekts **“Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība”** (4.3.5.4.) turpina labās tradīcijas un uzsāk jaunas darbības. **Tā mērķis** ir paaugstināt sociālā darba efektivitāti un pilnveidot sociālā jomā strādājošo speciālistu profesionālo kompetenci.

Projekta mērķa grupa ir sociālo pakalpojumu sniedzēji, tai skaitā sociālā darba speciālisti, iestāžu, nevalstisko organizāciju un to struktūrvienību vadītāji, aprūpes speciālisti un personas, kas nodrošina ģimenes asistenta pakalpojumu, augstskolu, kuras akreditēta studiju virziena ietvaros nodrošina studiju programmas sociālā darba jomā, mācībspēki un sociālā darba studiju programmu studenti.

2023. gada vasarā tika noorganizētas jau par labu tradīciju kļuvušās sociālo darbinieku vasaras skolas, šajā gadā pieaicinot arī mācībspēkus un sadarbības partnerus.

- Augusta vasaras skola **“Sociālais darbs daudzveidīgās kopienās”** pulcināja praktizējošos un topošos kopienas sociālos darbiniekus un viņu izglītotājus – sociālā darba studiju programmu vadītājus un docētājus.

Tamperes (Somija) universitātes lektori Jonass Kiviranta (*Joonas Kiviranta*), Eva Māri Mietinena (*Eeva-Mari Miettinen*) un Latvijas Universitātes sociālā darba bakalaura studiju programmas direktore Aiga Romāne-Meiere stāstīja par kopienas attīstību un kopienas sociālā darbinieka lomu un darba metodēm. Viens no vasaras skolas izaicinājumiem, kas

izvērtās vērtīgā un saliedējošā pieredzē, bija kopienas metožu praktiska izmantošana norises vietas apkārtējā kopienā.

Augstskolu sociālā darba pasniedzēji vasaras skolā iegūtās zināšanas un prasmes izmantos, veidojot un attīstot specializāciju “Kopienas sociālais darbinieks” sociālā darba studiju programmās.

- Septembra vasaras skola **“Sociālais darbs ģimenēm ar bērniem: metodikas saturs un ieviešanas starptvērtēšana”** tika veltīta sociālo darbinieku ģimenēm ar bērniem profesionāļu kopienas stiprināšanai un metodikas darbam ar ģimenēm un bērniem saturs un īstenošanas procesa izvērtēšanai sociālā darba ekspertu un praktiķu Ievas Ozolas un Ineses Stankus-Višas vadībā.

Vasaras skolā sociālie darbinieki ģimenēm ar bērniem plānoja, kā metodiku sekmīgi īstenot pašvaldību sociālajos dienestos – kādi apstākļi, resursi un regulējums būtu nepieciešams pašvaldību un valsts līmenī, lai labāk un efektīvāk sniegtu klientam nepieciešamo atbalstu un palīdzību.

2023. gada 24. augustā Rīgā notika starpinstitucionāla domnīca **“Sociālā darba speciālistu nodarbinātības izaicinājumi”**. Labklājības ministrijas, nozares darba devēju, izglītības iestāžu, profesionālo asociāciju kopdarba rezultātā tapa idejas, kā risināt sociālā darba speciālistu nepietiekamības problēmu, kā arī ieceres kvalifikācijas prasību nodrošināšanai tiem sociālajiem darbiniekiem, kuri vēlētos strādāt sociālās aprūpes vai sociālās rehabilitācijas jomās. Domnīcas rezultāti tika integrēti 2023. gada 28. septembrī Saeimā pieņemtajos grozījumos Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, kas atvieglo izglītības prasības sociālo rehabilitētāju, sociālo aprūpētāju un sociālās palīdzības organizatoru nodarbināšanai.

2023. gada rudenī tika noorganizētas divas darbnīcas sociālajiem darbiniekiem aktuālu profesionālo prasmju apguvei.

- 12. oktobrī notika darbnīca **“Zināšanās balstīta komunikācija praksē ar politikas veidotājiem/politiķiem: mērķauditorija – pašvaldības”**. Darbnīcas vadītājas Rīgas Stradiņa universitātes lektores Annas Brokas vadībā tās dalībnieces – kopienas sociālās darbinieces no vairākiem Latvijas novadiem – apguva prasmes pārliecināt pašvaldību deputātus un vadītājus par nepieciešamo atbalstu sociālā darba kopienā mērķiem un plāniem savā pašvaldībā, izmantojot specifiskus komunikācijas rīkus.

- 2. novembrī darbnīca **“Sadarbība pakalpojumu sniegšanā cilvēku tirdzniecībā cietušām personām”**. Darbnīcas vadītājas cilvēku tirdzniecības problēmas ekspertes Sandras Zalcmānes vadībā, kā arī ar centra “Marta” psiholoģes Lindas Savieles ieguldījumu pašval-

dību sociālo dienestu sociālie darbinieki nostiprināja gan izpratni par cilvēku tirdzniecības mūsdienīgu formām, gan mācījās atpazīt no tās cietušos cilvēkus, kā arī modelēja efektīvu starpinstitucionālu sadarbību cietušo atbalstam.

Projekta “Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība” ietvaros tiks turpinātas supervīziju pakalpojumu kompensācijas. Izstrādātajās pārskata formās ir ievietotas formulas un citi tehniski risinājumi, lai pārskatus būtu iespējami viegli un ērti aizpildīt.

2024. gadā projektā uzsākta sadarbība ar Latvijas Universitāti, kura izveidojusi plašu sociālā darba ekspertu un praktiķu komandu un izstrādās trīs profesijas “Sociālais darbinieks” specializāciju profesionālās kvalifikācijas prasības un saskaņā ar tām profesionālās pilnveides izglītības programmas “Sociālais darbs kopienā”, “Sociālais darbs ar jauniešiem” un “Sociālais darbs ģimenēm ar bērniem”.

“Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” - pārmaiņu faktors pašvaldībās

Oksana Žabko, nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences”, *ex-post* pētījuma vadītāja

2023. gada rudenī noslēdzās Labklājības ministrijas īstenotā ESF projekta “Profesionāla sociālā darba attīstība

pašvaldībās” *ex-post* pētījums (skatīt BISS, 2023a), kura pirmie rezultāti tika aplūkoti iepriekšējā žurnāla

numurā (skatīt Šūpule, 2023). Pētījuma vispārējais mērķis bija novērtēt ESF projekta sniegtā ieguldījuma efektivitāti sociālā darbā attīstībā. Tā kā nozīmīgu ESF projekta "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās" aktivitāšu daļu veidoja metodiku izstrāde, metodiskā atbalsta, apmācību un supervīziju nodrošināšana, arī *ex-post* pētījumā tika analizētas sociālo darbinieku profesionālā snieguma izmaiņas. Šo uzdevumu palīdzēja sasniegt pirms ESF projekta uzsākšanas izstrādātās (*ex-ante*) pētījuma metodoloģijas atkārtota izmantošana, kas ļāva noteikt un salīdzināt piecu gadu laikā notikušās dažādo pētījuma mērķa grupu viedokļa izmaiņas (skatīt pārskatu par *ex-ante* pētījuma rezultātiem: Žabko, 2018). Sociālo darbinieku profesionālā snieguma izmaiņas tika skatītas gan tieši – caur pašu speciālistu pašrefleksiju un pašnovērtējumu, gan pastarpināti – caur citu mērķa grupu (iedzīvotāju, sociālo dienestu klientu, sociālo dienestu sadarbības partneru un pašvaldības vadības) saskarsmes pieredzes izpēti. Raksta pirmajā daļā aplūkoti *ex-post* pētījuma rezultāti, lai noteiktu ESF projekta "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās" ieguldījumu. Raksta turpinājumā, pamatojoties rekomendācijās, kuras nodibinājuma "Baltic Institute of Social Sciences" pētnieki sadarbībā ar nozares profesionāļiem formulēja *ex-ante* pētījuma noslēgumā (skatīt Žabko, 2018), akcentēti tie sociālā darba attīstības izaicinājumi, kuru risināšanu nepieciešams turpināt.

Speciālistu profesionālā pilnveide, sociālā darba un sociālo pakalpojumu attīstība pašvaldībās

Ņemot vērā ESF projekta "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās"

ietvaros īstenoto aktivitāšu uzdevumu un tvērumu, likumsakarīgs ir *ex-post* pētījuma rezultāts, kas parāda projekta aktivitāšu atpazīstamu un redzamību. Tās ir bijušas pamanāmas ne tikai tiešajai mērķa grupai – sociālo dienestu vadītājiem un sociālā darba speciālistiem, bet arī sociālo dienestu sadarbības partneriem, piemēram, bāriņtiesu, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas, izglītības iestāžu, pašvaldības policijas un citu dienestu pārstāvjiem. Aplūkojot rezultātus, secināms, ka dažus no *ex-ante* pētījumā identificētajiem izaicinājumiem saistībā ar sociālā darba speciālistu profesionālo sagatavošanu ESF projekts ir spējis risināt veiksmīgi. Pasākumu dalībnieki pozitīvi novērtēja ESF projektā piedāvāto aktivitāšu (apmācības, vasaras skolas un citas) un tēmu daudzveidību, kvalitāti un piešķirto līdzfinansējumu. Sociālie darbinieki atzīst, ka projektā **izstrādātās metodikas ir paplašinājušas skatījumu uz klientu risku izvērtējuma nozīmi intervences plānošanā, veicinājušas sociālā darba speciālistu pašrefleksiju un attīstījušas komunikācijas prasmes**, lai sadarbotos ar dažādu klientu grupu pārstāvjiem. ESF projekta pasākumi ir ļāvuši tīkloties dažādu pašvaldību sociālā darba speciālistiem – veicinājuši jaunu kontaktu veidošanos, sarunas par sava darba vietu un lomu sabiedrībā arī mazāk formālā gaisotnē.

Raugoties uz ESF projekta "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās" potenciālo sistēmisko ietekmi, *ex-post* pētījumā konstatēta projekta spēja rosināt redzamas izmaiņas sociālo dienestu darba organizācijā un sociālā darba pamatmetožu lietojuma izvēlēs. Jāatzīst, ka šeit zināma loma ir ne tikai

ESF projektam, bet arī citiem ārējiem apstākļiem un paralēli īstenotajiem citiem ES fondu atbalstītajiem pasākumiem. Visbūtiskākie ārējie apstākļi, kas veicināja sociālo dienestu darba organizācijas izmaiņas, bija administratīvi teritoriālā reforma (turpmāk – ATR) un 2020. gadā pieņemtais jaunais sociālā darbinieka profesijas standarts. Citu ES fondu atbalstīto pasākumu starpā pieminams ir deinstitucionalizācijas projekts, kas Latvijā notika ar Eiropas Reģionālās attīstības fonda finansējuma atbalstu un kura mērķis bija sekmēt pakalpojumu sistēmas izveidi pašvaldībās, lai personām ar ierobežotām pašaprūpes spējām sniegtu nepieciešamo atbalstu dzīvot mājās vai ģimeniskā vidē (Labklājības ministrija, 2020).

Ex-post pētījuma rezultāti rāda, ka piecu gadu laikā, kas pagājuši kopš *ex-ante* pētījuma īstenošanas, ir **pieaugusi sociālo darbinieku, kas strādā pašvaldību sociālajos dienestos, specializācija** – samazinās tā dēvēto “universālo” darbinieku skaits un pieaug speciālistu īpatsvars, kuri strādā un paaugstina savu profesionālo kompetenci mērķtiecīgam darbam ar noteiktu klientu grupu. Kā atzīst sociālo dienestu vadība, specializācijas īpatsvara pieaugumu ir veicinājuši visi iepriekš minētie apstākļi. Pēc ATR daļa sociālo dienestu savu struktūru ir radījuši pilnīgi no jauna, citus ir pamudinājis rīkoties jaunais sociālā darbinieka profesijas standarts. Daļa sociālo dienestu vadītāju atzīst, ka šis pārmaiņu process *ex-post* pētījuma veikšanas laikā – 2022. gada nogalē – vēl nav noslēdzies, un sociālie dienesti šo pārmaiņu ietekmē joprojām atrodas jaunā organizācijas modeļa meklējumos.

Svarīgas izmaiņas pēdējo piecu gadu

laikā ir skārušas arī sociālo pakalpojumu pieejamību pašvaldībās. Deinstitucionalizācijas projekts bija būtisks stimuls, lai pašvaldībās attīstītu pakalpojumus personām ar invaliditāti, it īpaši ar garīga rakstura traucējumiem, taču jaunu sociālo pakalpojumu attīstība ir notikusi arī ārpus šī projekta ietvara. Savukārt ESF projekta “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” tiešais ieguldījums ir ģimenes asistenta pilotprojekta īstenošana, kura izvērtējums apliecina šī pakalpojuma ieviešanas pašvaldībās lietderīgumu (skatīt BISS, 2023b). Kopumā kā pašvaldību vadītāji, tā arī sociālo dienestu vadītāji, sociālie darbinieki un sadarbības partneri atzīst, ka **sociālo pakalpojumu pieejamība pašvaldībās ir uzlabojusies**, to ieviešana notiek mērķtiecīgāk, un pakalpojumu kvalitāte ir uzlabojusies. Tas netieši norāda gan uz sociālo dienestu, gan uz nevalstisko organizāciju, kuras ārpakalpojumā sniedz sociālos pakalpojumus, profesionālās kompetences uzlabošanu.

Redzams, ka arī ATR ir veicinājusi sociālo pakalpojumu pieejamības izlīdzsvarošanu Latvijas pašvaldību starpā. Vienlaikus *ex-post* pētījums rāda, ka katras atsevišķās administratīvās teritorijas ietvaros iedzīvotāju, sociālo darbinieku un sadarbības partneru subjektīvie situācijas pašnovērtējumi atšķiras. Piemēram, būtiski atzīmēt, ka mazāku novadu pievienošana lielākām administratīvajām vienībām paplašināja pakalpojumu saņēmēju loku un klientu skaitu, respektīvi, veicināja sociālo pakalpojumu pieprasījuma pieaugumu. Sociālo pakalpojumu piedāvājumam saglabājoties iepriekšējā apjomā, radās subjektīvs iespaids, ka tas ir samazinājies. Pārtraukumus sociālo pakalpojumu nodrošināšanā radīja

arī pulcēšanās ierobežojumi, kas tika ieviesti Covid-19 vīrusa izplatības samazināšanai. Līdzsvarojot sociālo pakalpojumu pieprasījuma pieaugumu un tiem piešķirto pašvaldības budžetu, daļā novadu tika samazināts brīvprātīgās iniciatīvas pabalstu vai šaurāk specializētu sociālo pakalpojumu klāsts.

Spriedzi rada arī **vajadzība turpināt sociālo pakalpojumu attīstību pašvaldībās**. Dažādu jomu speciālisti atzīmē, ka pēdējos gados, tostarp Covid-19 pandēmijas apstākļos, ir saasinājusies noteiktu sociālo problēmu aktualitāte pašvaldībās, kas prasa atbilstošus risinājumus – jaunu sociālo pakalpojumu piedāvāšanu. Piemēram, akcentēta vajadzība turpināt atbalsta sniegšanu ģimenēm ar bērniem, ja vecākiem ir zemākas bērnu aprūpes prasmes, attīstīt sociālo darbu ar jauniešiem, kā arī risināt pieaugošās senioru aprūpes problēmas. Attiecīgi secināms, ka aktualitāti saglabā *ex-ante* pētījumā formulētās rekomendācijas par vajadzību identificēt sociālo pakalpojumu attīstības šķēršļus katrā pašvaldībā un ieteikumi pašvaldībām izskatīt iespēju finanšu ietilpīgus sociālos pakalpojumus nodrošināt, sadarbojoties ar citām pašvaldībām, attīstot un stiprinot savstarpējās sadarbības saites.

Tomēr *ex-post* pētījuma rezultāti rāda, ka **dziļākas strukturālas pārmaiņas sociālā darba organizācijā un ikdienas praksēs vēl nav vērojamas**. Piemēram, salīdzinot biežāk praktizētās sociālā darba pamatmetodes *ex-ante* un *ex-post* pētījumos, redzams, ka visbiežāk tiek veikta gadījuma vadīšana (angļu val. – *case management*), un nav būtiski pieaudzis darba ar gadījumu (angļu val. – *case work*) praktizēšanas biežums, respektīvi, nav pieaudzis to sociālo darbinieku skaits, kuri,

piedaloties dažādās apmācībās, ir paplašinājuši psihosociālās konsultēšanas praktizēšanu. Var pieņemt, ka būtisks šķērslis šeit ir augstā sociālo darbinieku darba slodze – darbs ar gadījumu prasa katram klientam veltīt ievērojami vairāk laika, nekā praktizējot gadījuma vadīšanu. Tāpat pulcēšanās ierobežojumi Covid-19 pandēmijas ierobežošanai samazināja konsultāciju biežumu un ilgumu. Kā pozitīvu tendenci var vērtēt to, ka aptaujāto sociālo darbinieku vidū ir samazinājies to speciālistu īpatsvars, kuri norāda, ka viņu darbavietā – sociālajā dienestā – pieejamie resursi ļauj risināt galvenokārt krīzes situācijas, īstenojot tikai krīzes intervenci, lai atjaunotu personas funkcionēšanu. Tātad var uzskatīt, ka darbs ar klientiem ir kļuvis sistemātiskāks.

Vienlaikus sociālajiem darbiniekiem bieži ir jāsastopas ar sociālā darba robežu pārkāpšanu no pašvaldības vadības puses – 63% aptaujāto speciālistu uzskata, ka viņiem **ikdienā ir jāveic arī tādi pienākumi, kas nav attiecināmi uz sociālo darbu**. Visbiežāk tiek sagaidīts, ka sociālais dienests iesaistīsies jebkura sociāli aktuāla jautājuma risināšanā pašvaldībā, proti, reaģēs uz dažādām krīzes situācijām, kas skar iedzīvotājus (piemēram, bērnu atstāšana novārtā, senioru aprūpes vajadzību saasināšanās, energoresursu sadārdzināšanās izraisīts materiālo resursu trūkums u.tml.). Sociālā darba speciālistu atbildes uz šo jautājumu *ex-ante* un *ex-post* pētījumos ļauj prognozēt, ka līdzīga attieksme saglabāsies arī nākamajos gados. Ņemot vērā sociālo darbinieku darba slodzi un brīvās vakances sociālajos dienestos, ir būtiski nodrošināt plašāku atbalsta personāla pieejamību dažādu

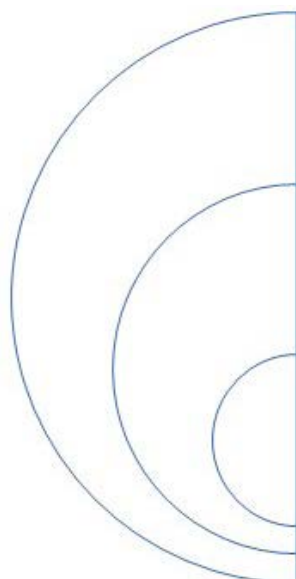
administratīvo funkciju veikšanai. Būtiski ir turpināt nozares politikas veidotāju un sociālā darba speciālistu profesionālo organizāciju sadarbību, lai sekmētu vienotas izpratnes par sociālā darba saturu veidošanos Latvijā, atbalstītu sociālā dienesta vadītājus un sociālos darbiniekus, lai viņi savā ikdienas darbā spētu aizstāvēt sociālā darba prakses robežas.

Sociālā darba rezultātu atspoguļojums sabiedriskajā domā

Iepriekšējā nodaļā minētie ieguldījumi sociālā darba speciālistu profesionālajā pilnveidē un sociālo pakalpojumu attīstībā sasaucas ar *ex-post* pētījumā veiktās Latvijas iedzīvotāju (tai skaitā sociālo dienestu klientu vidū veiktās) aptaujas rezultātiem. Tā rāda, ka, salīdzinot ar *ex-ante* pētījuma ietvaros veikto iedzīvotāju aptauju, **sociālo dienestu sniegto pakalpojumu vērtējums ir uzlabojies**. Sociālā dienesta sniegums tika mērīts, noformulējot 16 izteikumus, kas

raksturo dažādus sociālā dienesta darba uzdevumus, kuri izriet no tiesību aktiem. Salīdzinot *ex-ante* un *ex-post* pētījumus, turpinājumā raksturotas piecos gados notikušās sabiedriskās domas izmaiņas.

Jomas, kurās vērojamas pozitīvas vērtējuma izmaiņas, ir apkopotas pievienotajā attēlā. Pirmkārt, ir uzlabojusies gan iedzīvotāju, gan citu pētījuma mērķa grupu (piemēram, pašvaldības vadības un sociālo dienestu sadarbības partneru) informētība par sociālā dienesta darbu. Piemēram, vērtējot dažādu sociālā dienesta darba uzdevumu izpildes kvalitāti, ir samazinājies iedzīvotāju īpatsvars, kuriem nav viedokļa (kas atbildējuši "grūti pateikt") (skatīt sīkāk arī Šūpule, 2023). Otrkārt, attiecīgi pieaudzis visu pētījumā aptvertu sociālā dienesta uzdevumu pozitīvais vērtējums (iedzīvotāju aptaujā visbiežāk pieaugums ir vērojams atbildēs "drīzāk labi").

Uzlabojusies <u>mērķa grupu</u> informētība par sociālā dienesta darbu	<ul style="list-style-type: none"> • Samazinājies "grūti pateikt" atbilžu īpatsvars iedzīvotāju aptaujā • Pieaugusi pašvaldības vadītāju informētība un interese par sociālo pakalpojumu attīstību
Pieaudzis <u>visu pētījumā aptvertu</u> sociālā dienesta darba uzdevumu pozitīvais vērtējums	<ul style="list-style-type: none"> • Pieaudzis "drīzāk labi" atbilžu īpatsvars iedzīvotāju aptaujā • Pašvaldību vadītāji un sadarbības partneri atzīmē sociālo pakalpojumu un darba metožu dažādības pieaugumu
Visaugstāk tiek vērtēti pakalpojumi, kuru izpildi nosaka tiesību akti un kuriem ir ātri redzami rezultāti	<ul style="list-style-type: none"> • Atbalsts ģimenēm ar bērniem, t.sk. audžuģimenēm • Atbalsts trūcīgajiem, senioriem un personām ar invaliditāti

1. attēls. Sociālā dienesta darba uzdevumu vērtējuma izmaiņas

Treškārt, visaugstāk tiek vērtēti tie sociālā dienesta pakalpojumi, kuru izpildi nosaka tiesību akti vai kuriem ir ātri redzami rezultāti. Vispozitīvāk sabiedrība un sociālo dienestu sadarbības partneri vērtē divas pakalpojumu grupas. Pirmā ir atbalsts ģimenēm ar bērniem – gan tām, kurās ir nelabvēlīgi apstākļi, gan atbalstu aizbildņiem un audžuģimenēm. Otrā – visa veida pieejamais atbalsts trūcīgajiem, senioru un personu ar invaliditāti aprūpei mājās (skatīt sīkāk Šūpule, 2023).

Atzīstot šo ieguldījumu nozīmi, sociālo dienestu sadarbības partneri aicina paplašināt mērķa grupu tvērumu un lielākā mērā strādāt preventīvi ar jauniešiem, jaunajām ģimenēm, kopienų kopumā.

Cilvēkresursu piesaiste un turpmākie attīstības izaicinājumi

Pēdējo piecu gadu laikā notikusi **sociālo pakalpojumu attīstība ir paaugstinājusi pieprasījumu pēc speciālistiem sociālā darba jomā**. Darbinieku mainība sociālajos dienestos ir notikusi arī ATR ietekmē un Covid-19 pandēmijas ierobežošanas pasākumu prasību dēļ. Attiecīgi **cilvēkresursu trūkums**, kurš kā nozīmīga problēma atklājās jau *ex-ante* pētījumā (skatīt Žabko, 2018), pēdējo gadu laikā ir tikai saasinājies. To netieši raksturo arī *ex-post* pētījuma sociālo dienestu vadītāju aptaujas dati par dienestos strādājošo sociālā darba speciālistu izglītību – 85% sociālo dienestu strādā vismaz viens speciālists, kurš nav ieguvis Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā noteikto izglītību un vēl atrodas studiju procesā. Salīdzinot ar *ex-ante* pētījumu, šādu sociālo dienestu īpatsvars ir būtiski pieaudzis. Lai gan

ATR rezultātā ir samazinājies pašvaldību un līdz ar to sociālo dienestu skaits, kā rezultātā, dienestiem augot, palielinās arī iespēja, ka kāds no sociālā darba speciālistiem vēl mācās, tomēr kopumā šis rezultāts ilustrē gan cilvēkresursu trūkuma problēmu, gan arī norāda uz paaugstinātu slodzi, ko izjūt sociālā darba speciālisti, ja nepieciešams apvienot darbu ar izglītības iegūšanu.

Dažādas pētījumā aptaujātās iesaistītās puses prognozē, ka **speciālistu trūkums sociālajos dienestos turpinās pieaugt**, tāpēc sagaida aktīvāku nozares politikas veidotājas – Labklājības ministrijas – iesaistīšanos. Speciālisti uzskata, ka būtiski ir ieviest iespēju sociālās jomas izglītību iegūt pakāpeniski, piemēram, veidojot modulārās izglītības programmas, kas ļauj pakāpeniski iegūt profesionālo kvalifikāciju, kā arī ieviest lielāku sociālā darba speciālistu kvalifikācijas līmeņu dažādību.

Kā vienu no nozīmīgākajiem cilvēkresursu piesaistes šķēršļiem darbam sociālajos dienestos kā pašvaldību vadītāji, tā sociālo dienestu vadītāji min relatīvi zemo speciālistu atalgojuma līmeni, it īpaši, salīdzinot ar kvalifikācijai izvirzītajām prasībām. Tāpat būtisks aspekts ir atalgojuma sasaiste ar darba izpildes kvalitātes novērtējuma rezultātiem, kas ļauj atalgot radošākos un entuziastiskākos darbiniekus.

Lai izgaismotu atalgojuma problemātiku, ir jāpievēršas tiesību aktiem, saskaņā ar kuriem noteikts **sociālajos dienestos strādājošo speciālistu atalgojums**. Tāpat kā citās pašvaldību iestādēs, sociālajos dienestos nodarbināto darba samaksu regulē 2022. gada 26. aprīļa Ministru kabineta noteikumi Nr. 262 "Valsts un pašvaldību institūci-

ju amatu katalogs, amatu klasifikācijas un amatu apraksta izstrādāšanas kārtība”¹. Šie noteikumi definē amatu saimes un līmeņus un katram piemēroto noteiktu mēnešalgas grupu. Papildus tam “Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums”² nosaka konkrētai mēnešalgu grupai piemērojamo koeficientu pret bāzes mēnešalgu, respektīvi, pieļauj variācijas, nosakot atalgojuma skalas minimumu, viduspunktu un maksimumu. Ņemot vērā šos galvenos atalgojuma noteikšanas principus, priekšplānā izvirzās divi jautājumi. Pirmais jautājums – kā politikas veidotāji nosaka, cik liela mēnešalga ir piemērojama (un tiesību aktos nostiprināma kā piemērojama) atšķirīgām amatu saimēm, tai skaitā dažādiem sociālā darba speciālistiem. Otrs jautājums – kādā veidā pašvaldību vadība piemēro tiesību aktos definēto kārtību, lemjot par tās struktūrvienībās strādājošo atalgojumu. Jāatzīst, ka *ex-post* pētījums ļauj atbildēt tikai otro jautājumu, savukārt atbildi uz pirmo jautājumu var sniegt nozares resors – Labklājības ministrija.

Ex-post intervētie pašvaldību vadītāji atzīst, ka katrai darbinieku grupai piemērojamo mēnešalgas līmeni viņi nosaka, balstoties uz kopējo pieejamo pašvaldības budžetu. Tātad, nosakot sociālā darba speciālistu atalgojumu, uzmanība tiek pievērsta tam, lai tas ir līdzsvarā, salīdzinot ar citām pašvaldības darbinieku grupām. Attiecī-

gi redzams, ka daļā pašvaldību sociālā darba speciālistu atalgojuma līmenis ir zemāks par tiesību aktos noteikto minimālo līmeni, bet citās pašvaldībās tas tiecas sasniegt skalas viduspunktu. Tāpat redzams, ka sociālo darbinieku atalgojums atšķiras, ne tikai salīdzinot ar NVO sektoru, bet arī dažādu pašvaldību starpā. Šāda situācija varētu saglabāties ilgākā laika posmā, jo *ex-post* pētījums rāda, ka daļa pašvaldību vadītāju neplāno paaugstināt sociālā darba speciālistu atalgojumu līdz mēnešalgu grupas viduspunkta līmenim.

Vienlaikus pašvaldību vadība pozitīvi vērtē “Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma” pašreizējās redakcijas doto iespēju darbinieku atalgojumu saskaņot ar darba rezultātiem. Attiecīgi redzams, ka, salīdzinot ar *ex-ante* pētījumu, pieaudzis ir to sociālo dienestu īpatsvars, kuros tiek veikta darba izpildes novērtēšana un tās rezultāti tiek izmantoti speciālistu atalgojuma aprēķināšanai. Saskaņā ar sociālo dienestu vadītāju teikto šāda pieeja ir raksturīga aptuveni divām trešdaļām sociālo dienestu.

Tomēr jāatzīmē, ka darba izpildes rezultātu vērtējums dod salīdzinoši nelielu darba atalgojuma palielinājumu. Nozīmīgāki kritēriji ir amats, specializācija darbam ar noteiktām klientu grupām un citi tiesību aktos noteiktie kritēriji amatu saimes un līmeņa noteikšanai. Jautājuma risināšanā Labklājības ministrijai būtiski ir sadarboties ar sociālā darba speciālistu profesionālajām organizācijām un Latvijas Pašvaldību savienību, lai rosinātu pašvaldību vadību paaugstināt sociālo darbinieku atalgojumu vismaz

1. Skatīt: <https://likumi.lv/ta/id/332122-valsts-un-pasvaldibu-instituciju-amatu-katalogs-amatu-klasifikacijas-un-amatu-apraksta-izstradasanas-kartiba>

2. Skatīt: <https://likumi.lv/ta/id/202273-valsts-un-pasvaldibu-instituciju-amatpersonu-un-darbinieku-atlidzibas-likums>

līdz likumā noteiktajam viduspunktam. Ar šo organizāciju palīdzību, iespējams, var panākt pašvaldības vadības izpratni, ka profesionāls sociālais darbs tieši un netieši vairo visu pašvaldības iedzīvotāju (kopienas) labbūtību un veicina pašvaldības attīstību (skatīt *Department of Health*, 2018; *O'Brien et al.*, 2023). Attiecīgi sociālā darba kvalitāti nodrošina profesionālu cilvēkresursu piesaiste, bet adekvāts atalgojums ir būtisks speciālistu noturēšanas priekšnoteikums.

Noslēgums

Rezumējot *ex-post* pētījuma rezultātus, pirmkārt, ir atzīmējams ESF projekta "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās" ieguldījums. Profesionālās pilnveides pasākumi veicināja gan individuālu speciālistu kompetences paaugstināšanu, gan sinerģijā ar citu projektu ieguldījumiem, nozari regulējošo dokumentu pārskatīšanu un ATR īstenošanu zināmā mērā veicināja sociālo dienestu darbinieku specializāciju pārskatīšanu.

Atzīstot ESF projekta "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās" projekta rezultātus, *ex-post* pētījumā secināts, ka nepieciešams turpināt sniegt līdzvērtīgu profesionāla sociālā darba attīstības – metodisko, profesionālās pilnveides, tīklošanās un citu – atbalstu. Šim nolūkam jaunajā ES fondu plānošanas periodā Labklājības ministrija ir uzsākusi ESF plus projekta "Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība" (skatīt Labklājības ministrija, 2023) īstenošanu.

Ar pētījuma pilnu gala ziņojumu iespējams iepazīties šeit: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/23751/download>

Citi pētījumi par sociālā darba jomu,

kas veikti 2017.–2023. gadā, skatāmi šeit: <https://www.lm.gov.lv/lv/petijumi-1>

Atsauces

1. BISS – Baltic Institute of Social Sciences. *Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās: ex-post pētījums. Gala ziņojums*. 2023a. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/23751/download> (skatīts 07.11.2023.)

2. BISS – Baltic Institute of Social Sciences. *Pētījums par ģimenes asistentu pakalpojuma efektivitāti atbalsta nodrošināšanā ģimenēm. Gala ziņojums*. 2023b. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/23796/download>

3. Department of Health. *Improving and Safeguarding Social Wellbeing: A Strategy for Social Work*. Progress Report Stage 2. Department of Health. 2018. Pieejams: <https://www.health-ni.gov.uk/sites/default/files/publications/health/social-work-strategy-stage-2-progress-report.pdf> (skatīts 07.11.2023.)

4. Labklājības ministrija. *Sabiedrībā balstīti sociālie pakalpojumi un deinstitucionalizācija*. 2020. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/sabiedriba-balstiti-socialie-pakalpojumi-un-deinstitucionalizacija-0> (skatīts 08.11.2023.)

5. Labklājības ministrija. *Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība*. 2023. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/projekts/profesionala-un-musdieniga-sociala-darba-attistiba> (skatīts 08.11.2023.)

6. Ministru kabinets. MK noteikumi Nr. 262 "Valsts un pašvaldību institūciju amatu katalogs, amatu klasifikācijas un amatu apraksta izstrādāšanas kārtība". 26.04.2022. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/332122-valsts-un-pasvaldibu-instituciju-amatu-katalogs-amatu-klasifikācijas-un-amatu-apraksta-izstrada>

sanas-kartiba (skatīts 07.11.2023.)

7. O'Brien, F., Hawthorne-Steele, I., Pascoe, K. M., Moreland, R., Cownie, E., & Killick, C. Bridging the gap between social work and community development: implementing a post-graduate training partnership. *Social Work Education* 2023. Pieejams: <https://doi.org/10.1080/02615479.2023.2252844>

8. LR Saeima. *Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums*. 01.12.2009. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/202273-valsts-un-pasvaldibu-instituciju-amatpersonu-un-darbinieku-atlīdzības-likums> (skatīts 07.11.2023.)

9. Šūpule, I. Kas notiek Latvijas sociālajos dienestos? Iedzīvotāju un praktiķu vērtējumi. *Sociālais darbs Latvijā*, 2/2023, 12-21. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/23511/download?attachment>

10. Žabko, O. Profesionāla sociālā darba attīstības izaicinājumi. *Sociālais darbs Latvijā*, 1/2018, 54-55. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/7543/download?attachment>

Divas vadlīnijas veiksmīgam sociālajam darbam

Kriss Aivesons, BRIEF, Londona, speciāli periodiskajam izdevumam "Sociālais darbs Latvijā"¹

1980. gadu vidū ģimenes terapijas žurnālos sāka parādīties jauna terapeitiskā pieeja: uz risinājumu vērsta īslaicīgā terapija (*Solution Focused Brief Therapy*). Visnozīmīgākais bija Stīva de Šeizera (*Steve de Shazer*), Insu Kimas Bergas (*Insoo Kim Berg*) un kolēģu 1986. gada raksts "Īslaicīgā terapija: fokusētā risinājuma attīstība" (*Brief Therapy: Focused Solution Development*) (*de Shazer et al.*, 1986) un tā priekštecis "Pretestības nāve" (*The Death of Resistance*) (*de Shazer*, 1984). Es un divi mani kolēģi Hārvijs

Ratners (*Harvey Ratner*) un Evans Džordžs (*Evan George*) bijām sociālie darbinieki ģimeņu garīgās veselības pakalpojumā kopienā, kas rūpējas par visu vecumu klientiem ar dažāda veida problēmām, tostarp pieaugušo garīgo veselību un bērnu aizsardzību. Mēs bijām arī ģimenes terapeiti, kuru darba sastāvdaļa bija mācīšanās. Lai sekotu līdzi profesionālajiem jaunumiem, mēs nolēmām iemācīties šīs jaunās pieejas pamatus, lai varētu to pievienot savam profesionālajam repertuāram. Strādājot pamatojāmie uz de Šeizera darba "Norādes" (*Clues*, *de Shazer*, 1988)

1. No oriģinālvalodas tulkojis Mārtiņš Moors.

un, izmantojot "vienpusēju spoguļi"², mēs atklājām, ka pēc trim mēnešiem bijām pilnībā pārņemti ar šo neparasto pieeju. 1980. gados tas bija revolucionāru ideju kopums, ko neatzina lielākā daļa mūsu kolēģu.

Tas nebija pārsteigums, ņemot vērā to, ka viena pēc otras tika apgāztas iepriekš par svētām uzskatītās patiesības. Pretestības jēdziens (jeb veids, kā terapeits varēja vainot klientu par neizdevušos terapiju) tika atmests. Pētījumi sāka parādīt, ka problēmu faktoriem nav iepriekš noteiktas nozīmes attiecībā uz risinājumiem – milzīga, hroniska un sarežģīta problēma, visticamāk, var tikt atrisināta piecu sesiju laikā tikpat labi kā šķietami vienkārša problēma. Pastāv tikpat liela iespēja palīdzēt klientiem, kuri vairs neatgriežas pēc pirmās sesijas, kā tiem, kas nāk vairākas reizes. Un, iespējams, revolucionārākā no atziņām ir, ka klienti ir savas dzīves eksperti, un tikai viņi zina pareizo ceļu uz priekšu.

1989. gadā mēs organizējām savu pirmo semināru – darbnīcu, un 1990. gadā, neilgi pirms mūsu pirmās no daudzajām tikšanās reizēm ar Stīvu de Šeizeru un Insu Kimu Bergu, publicējām savu pirmo grāmatu (*George, Iveson and Ratner*, 1990). Ziņa (par jauno pieeju – tulkotāja piezīme) sāka izplatīties, un, pieaugot pieprasījumam pēc māciša-

2. Vienpusējs spoguļis (angļu val. – *one-way mirror*) ir stikla veids, kas ir daļēji atstarojošs un daļēji caurspīdīgs. Tas ļauj gaismai iziet cauri no vienas puses, vienlaikus atstarojot gaismu no otras puses. Šis efekts tiek panākts, pārklājot vienu stikla pusi ar plānu metāla vai atstarojoša materiāla kārtu. Vienpusēji spoguļi parasti tiek izmantoti novērošanas telpās. Tie ļauj cilvēkiem vienā pusē veikt novērošanu, paliekot neredzamām personām, kuras atrodas otrā pusē. (Tulkotāja piezīme.)

nas, mēs 1994. gadā varējām atvērt savu klīniku un mācību centru, kas bija pirmais Lielbritānijā un viens no pirmajiem Eiropā. Gandrīz 30 gadus vēlāk joprojām esam sajūsmā un jūtamies aizrautīgi par to, ko darām un mācām, un mūsu lielākais prieks ir to mācīt sociālajiem darbiniekiem.

Šajā īsajā rakstā es aicināšu jūs izbau-
dīt dažas priekšrocības, ko sniedz uz
risinājumu vērstā pieeja.

Tipisks nosūtījums (pie speciālista, kolēģa, pakalpojuma saņēmšanai)

Šis ir tipisks sociālā darbinieka nosūtījums. Daudzus šādus nosūtījumus esmu veicis, kad pats agrāk biju sociālais darbinieks.

Es strādāju ar Martinu, 16 gadus vecu puisi. Viņš ir ārpusģimenes aprūpē, un pēdējā gada laikā viņa uzvedība un rīcība skolā un audžuģimenē ir pakāpeniski pasliktinājusies. Es šodien mēģināju viņu satikt skolā, bet viņš neieradās. Viņa audžumamma saka, ka viņa vairs nevar viņu paturēt, lai gan viņš vēlas palikt kopā ar viņu. Viņa saka, ka viņš mēdz rīkoties biedējoši un pavada ilgu laiku ārpus mājas, nesakot kur. Viņš ietekmējas no Endrjū Teita (Andrew Tate) [rasistisks, naidu kurinošs savvērestības teorētiķis] uzskatiem, kas, kā var paredzēt, nenovedīs pie laba iznākuma. Es jūtu, ka šis zēns ir dziļā krīzē, un es ceru, ka Jūs varēsiet piedāvāt padomu vai atbalstu.

Tas ir situācijas apraksts, kurā ir maz cerību – jauns puisis, kurš dodas, kā šķiet, pa bīstamu ceļu, un kurš savā ceļā nevienu neklausīs. Kā saka sociālā darbiniece, nav daudz izredžu uz "labu iznākumu".

Par laimi, 1990. gadā, kad mēs vēl tikai iesākām darbu kā uz risinājumu vērsti

praktiķi, mēs iemācījāmies nekad "nepieņemt" šādus klientus (šādu pieeju klientiem – tulkotāja piezīme). Mēs vēlējamies būt ļoti veiksmīgi, tāpēc bija svarīgi, lai mēs ļoti rūpīgi "izvēlētos" klientus, ar kuriem strādāsim. Šī ir kļuvusi par vienu no pirmajām mācībām ceļā uz veiksmīgu uz risinājumu vērstu praksi.

Rūpīgi izvērtējiet savus klientus!

Sociālā darba prakses būtība ir meklēt un izvērtēt problēmas, un tad, ja iespējams, censties tās risināt. Paņemiet jebkuru sociālā darbinieka klienta lietu – galvenie stāsti, vārdi, kas rakstīti par klientiem, galvenokārt būs par problēmām un problemātisku uzvedību. Lai cik mēs censtos būt godīgi, milzīgais uz problēmām vērsto vārdu svars mūs velk uz leju, uztverot klientu kā problemātisku; kā problēmu un problemātiskas uzvedības kopumu. Tieši tādi klienti kā Martins ir tie, kuri tiek nosūtīti tālāk.

Nebūtu lietderīgi to teikt sociālajai darbiniecei, kura izsniedza nosūtījumu. Sociālā darbiniece cenšas darīt visu iespējamo šī zēna labā, un viņa būtu satriekta, dzirdot, ka pati ir daļa no zēna problēmas. Viņa jutīsies labāk un stabilāk, ja saņems apstiprinājumu par nosūtījuma pieņemšanu (līdzīgi kā audžuvecāks, kurš, visticamāk, jutīsies kā neveiksminieks). Tāda bija mana atbilde – vispirms īss apstiprinājums, tad padoms. Bet ne padoms, kā atrisināt problēmu. Tā vietā padoms, kas, cerams, mainīs viņas pieeju darbā ar Martinu.

Tas izklausās smagi, Rebeka, – gan Jums, gan viņam, gan audžuvecākiem. Es domāju, ka tad, kad Jūs lūdzāt padomu, Jūs cerējāt uz kaut ko citu, tāpēc šeit tas ir!

Palūdziet kādam no kolēģiem intervēt Jūs par zēnu šādā veidā: iedomā-

jieties, ka ir pagājuši 20 gadi, un pie Jums vērsas pazīstams žurnālists, kurš veido aprakstu par savu klientu, kas ir kļuvis par ļoti veiksmīgu, atzītu "slavenību". Žurnālists vēlas uzzināt visu, ko Jūs zinājat par zēnu toreiz, pirms 20 gadiem, un kas kaut kādā veidā bija pamatā viņa panākumiem. Jūsu kolēģis turpina "spiest" jūs atbildēt, līdz Jums ir saraksts ar vismaz 30 pozitīvām īpašībām un vairākiem patiesiem stāstiem, kas to pamato.

Kad Jūs redzat Martinu, pasakiet viņam, ka Jūs par viņu esat daudz domājusi, ka Jums ir žēl, ka viņam priekšā ir grūts laiks, bet Jūs uzskatāt, ka viņš ir tāds cilvēks, kas spēj gūt lielus panākumus, tāpēc dodiet viņam 30 pozitīvo īpašību sarakstu kā "ardievas". Varbūt pievienojiet sarakstam ar roku rakstītu vēstuli. Ir ļoti svarīgi iekļaut tikai pozitīvas īpašības (piemēram, neatkarību) un, vēl svarīgāk, – nemudināt viņu mainīties, vienkārši runājiet un rakstiet labi par viņu bez mājieniem par savām vēlmēm. Un nemēģiniet ar sarakstu izdarīt uz viņu spiedienu. Ļaujiet viņam tajā rakstīto pieņemt vai nepieņemt.

Jums nebūs viegli arī tad, ja izlemsiet pati mēģināt strādāt ar Martinu.

Uzdevuma mērķis bija palīdzēt sociālajai darbiniecei atklāt citu Martina versiju – versiju, kurā ir cerība un iespējas. Tas ir tas, ko mēs domājam, kad sakām, ka vienmēr izvēlamies savus klientus. Mēs aktīvi meklējam tos viņu personības, uzvedības, prasmju un citus aspektus, kas varētu veicināt veiksmīgu un apmierinošu nākotni. Klients joprojām ir Martins, bet Martins no daudz pozitīvāka rakursa.

Šis atšķirīgais skatījums pilnībā maina veidu, kā būt kopā ar klientu, un līdz ar to mainās arī klienta esības veids. Sociālā darbiniece sniedza šādu atbildi.

Liels paldies par šo padomu. Tas man ļoti palīdzēja gan konkrētajā brīdī, gan arī turpmāk. Es ņēmu vērā Jūsu ieteikumus, un Martins atstāja mūsu pēdējo sesiju ievērojami labākā garastāvoklī. Un tas bija daudz vairāk, nekā es cerēju panākt.

Esmu vēl vairāk pārsteigta, ka Martins ir piekritis tikties ar Jums manā klātbūtnē.

Šī sociālā darbiniece paveica lielisku darbu, un tas nevarēja būt viegli, jo, atšķirībā no manis, daļa no viņas darba ir fiksēt un izvērtēt potenciāli antisociālu vai destruktīvu uzvedību. Viņai pastāvīgi ir jānovērtē riski un pēc tam skaidri jādokumentē viss, ko viņa redz. Viņai ir jārunā arī ar savu vadītāju par jebkuru risku, un, darot "labu darbu", rodas patiesi meli. Patiesi meli ir tāds patiesību apkopojums, kas atspoguļo tikai vienu klienta versiju, līdzīgi kā slikts "selfijs", pašportrets, kuru jūs nevēlaties nevienam rādīt. Tas ir patiesss tēls, bet tāds, kas neatspoguļo visu tevi.

Man kā jaunam sociālajam darbiniekam iedeva bēdīgi slaveno "Smitu ģimeni" – divi bērni līdz piecu gadu vecumam mājās ar Smita kundzi un seši bērni dažādās ārpusģimenes aprūpes vietās, kas izkaisītas pa visu valsti. Gandrīz katru nedēļu Smita kundze izvirzīja regulāras un parasti agresīvas prasības sociālajam dienestam, kas bija saistītas ar konfrontāciju starp viņu un mani. Es pavadīju lielu daļu sava darba laika, apmeklējot tos sešus bērnus, kas bija izņemti no ģimenes, un prātojot, kad tāds pats liktenis piemeklēs abus bērnus, kas joprojām ir kopā ar māti. Man un visiem maniem kolēģiem Smita kundze bija "bezcerīgs gadījums", un darba maiņa būtu vienīgais veids, kā es varētu būt brīvs no viņas. Divus gadus es darīju savu darbu, katru nedēļu

pievienojot materiālus arvien biežākajai lietai, kurā dokumentēta viņas neatbilstošā uzvedība.

Tas viss notika laikā, kad norisinājās valstiski nozīmīgs vietējais konflikts starp nekustamo īpašumu attīstītājiem un dabas aizsardzības aktīvistiem. Smita kundze dzīvoja pussabrukusā 200 gadus vecā aizaugušā Londonas skvērā avārijas stāvoklī esošā mājā. Īpašumu attīstītāji vēlējās ievest buldozerus, bet iedzīvotāji vēlējās remontu. Kādu vakaru es skatījos dokumentālu televīzijas pārraidi, kurai sekoja debates starp dažādām konfliktā iesaistītajām pusēm, un televizora ekrānā kā vietējās sabiedrības pārstāve parādījās Smita kundze. Viņa uzstājās neticami spoži – mierīga, pārlicinoša, ar skaidri formulētu viedokli, un noteikti bija interesantākā persona paneldiskusijā. To vērojot, mani pārņēma gandrīz vai kauns – kauns par to, ka es nezināju šo Smitas kundzes versiju. Es biju pavadījis divus gadus, rakstot to, ko es uzskatīju par patiesību, bet kas lielā mērā bija tikai negatīvu faktu apkopojums. Šis Smitas kundzes attēlojums izrādījās meli.

Pēc tā notikuma manas attiecības ar Smita kundzi mainījās. Nākamo sešu mēnešu laikā mēs strādājām kopā, lai visi, izņemot vienu no viņas sešiem bērniem, atgrieztos mājās. Viņa izrādījās skaļa, haotiska, strīdīga, bet arī mīloša un spējīga māte.

Diemžēl pagāja vairāki gadi līdz es sapratu, ka visi mūsu klienti ir kā Smita kundze. Mēs varam rīkoties ar viņiem netaisnīgi, pievēršoties tikai viņu problēmām un trūkumiem, vai arī mēs varam disciplinēt sevi un atklāt resursus un panākumus viņu dzīvēs. Mums kā sociālajiem darbiniekiem ir jābūt

modriem un jādokumentē problēmas, bet mēs varam arī pielikt līdzvērtīgas pūles, lai vērotu un dokumentētu tos viņu dzīves aspektus, kas dod cerību un iespējas. Līdzīgi kā to sekmīgi izdarīja Martina sociālā darbiniece.

Strādājiet tikai ar motivētiem klientiem

Neilgi pēc tam, kad kopā ar Hārviju Ratneru un Evanu Džordžu uzsākām savas karjeras uz risinājumu vērsto posmu, mēs nolēmām, ka strādāsim tikai ar motivētiem klientiem (*Shennan & Iveson, 2012*). Tā kā mēs jau bijām iemācījušies "izvēlēties" savus klientus, šim solim vajadzēja padarīt mūsu dzīves vieglākas un, cerams, arī sekmīgākas. Uz risinājumu vērsta īslaicīgās terapijas agrīnā versija, kas atrodama de Šeizera "Norādēs" (*de Shazer, 1988*), mūsu tā laika "Bībelē", noteica trīs motivācijas līmeņus: Klients, Sūdzības iesniedzējs un Apmeklētājs. Pēdējais ir vismazāk motivēts. 1990. gadā mūsu pirmais pētījums (*Iveson, D., 1991*) sasniegtajos rezultātos neuzrādīja nekādas atšķirības starp šīm trīs grupām. Tā kā šādam iedalījumam nebija izšķirošas nozīmes, tas kļuva lieks un tā pamatā esošais pieņēmums bija jāpārskata. Uz risinājumu vērstās filozofijas ietvaros, saskaroties ar nenoteiktību (šajā gadījumā – ko darīt ar motivācijas jēdzienu), mēs domājām par to, kas būtu visnoderīgākais un cieņpilnākais mūsu klientiem. No tā izrietēja lēmums, ka, ja mēs nespējam izvērtēt motivāciju, izturēsimies pret visiem mūsu klientiem kā pret vienlīdz motivētiem, tāpēc tā mēs arī darījām. Tajā laikā mēs strādājām bērnu aizsardzības pakalpojumu specializētajā centrā, kur klienti tradicionāli tika uzskatīti par vismazāk motivētiem. Viņi arī attiecīgi

uzvedās, kas darbinieku maldīgos secinājumus par viņu motivāciju (vai viņu nemotivētību) padarīja par patiesību. Tomēr, ja mēs saprotam motivāciju kā "pamatotu iemeslu" kādai darbībai, bērnu aizsardzības pakalpojumu klients var pēkšņi kļūt par vismotivētāko klientu, kā mēs to tālāk arī redzēsim. Pajautājiet jebkuram vecākam, cik daudz viņi darītu savu bērnu labā, un viņu motivācija kļūs acīmredzama. Ja mūs nostādītu izvēles priekšā – tikties rīt ar sociālo darbinieku vai arī bērns tiks aizvests prom no ģimenes, kur mēs rītdien visdrīzāk būtu?

Kad es biju sociālā darba students, mums mācīja mantru, kuras nozīmi lielākā daļa mūsu skolotāju jau sen bija aizmirsuši: "Vienmēr iedomājies sevi klienta vietā." Ja mēs pārskatām savus uzskatus par klienta motivāciju, pamatojoties uz to, ka klientiem ir "pamatots iemesls" būt tur, kur viņi ir, mēs sākam mainīt mūsu attiecības: viņi sāk dzirdēt, ka mēs viņus dzirdam, un mūsu saruna notiek citādi.

Parasti pirmais jautājums, ko mēs uzdodam klientam, ir šāds: "Ko jūs cerat iegūt no mūsu kopīgajām sarunām?" Pirmās atbildes uz šo parasti negaidīto jautājumu ir dažādas, taču dažas var būt pārsteidzošas.

Kriss: Ko jūs cerat iegūt no mūsu kopīgajām sarunām?

Klients: Tu [necenzēts vārds] pats man pasaki! Tu taču esi [necenzēts vārds] eksperts?

Kriss: Es noteikti zinu daudz par uz risinājumu vērsto īslaicīgo terapiju, bet es neko nezinu par jums. Tāpēc – kādas ir jūsu cerības no mūsu sarunas, ja tā izrādītos noderīga jums?

Klients: Man nav ne [necenzēts vārds] jausmas!

Kriss: Tad kā ir sanācis, ka jūs esat šeit?

Klients: Ārsts man lika.

Kriss: Tā ir taisnība, ka es jūs nepazīstu, bet jūs, šķiet, neesat cilvēks, kurš vienmēr dara tā, kā viņam saka!

Klients: Tā šķiet.

Kriss: Tātad, kas lika jums šoreiz nolemt, ka paklausīsiet?

Klients: Tikai lai redzētu. Bet es nedomāju, ka tas ir kas labs – tas nekad nav bijis kaut kas labs!

Kriss: Ja tāda ir jūsu pieredze, ir loģiski, ka šaubāties. Tomēr jūs mēģināt to vēlreiz.

Klients: Tā šķiet.

Kriss: Un, ja šoreiz tas atmaksāsies, kāda varētu būt atšķirība?

Klients: Es nebūtu tik [necenzēts vārds] nožēlojams visu laiku!

Kriss: Kāda, jūsuprāt, būtu atšķirība?

Klients: Man būtu cerība par nākotni un es varētu atkal sākt atgūt savu dzīvi!

Kriss: Tāpēc iedomāsimies, ka šonakt, kamēr jūs guļat, notiek brīnums, kas atjauno jūsu cerību uz nākotni. Kad jūs pamostaties, jūs esat gatavs atgūt savu dzīvi. Kas varētu būt pirmais, ko pamanāt pamostoties?

Šajā piemērā ticība klienta motivācijai, pārliecība, ka viņa rīcībā ir mērķtiecība, ļauj radīt tādu vēlmi izzināt, kādu novērtē lielākā daļa klientu.

Cits piemērs ir gadījums, kad man bija jāsatiekas ar klientu, lai uzrakstītu ziņojumu tiesai par sievietes spēju adekvāti rūpēties par saviem bērniem. Tā bija ļoti sarežģīta lieta, tomēr savas ierastās neorganizētības dēļ es sāku lasīt visus tiesas atsūtītos dokumentus

tikai pusstundu pirms viņas ierašanās. Lasot dokumentu pēc dokumenta, es jutu, ka nobālu. Māte, Džounsas kundze, tika uzskatīta par tik bīstamu, ka viņai nebija atļauts atrasties sociālā dienesta tuvumā vai tieši sazināties ar sociālajiem darbiniekiem bez policijas klātbūtnes. Bērni bija izņemti no viņas ģimenes pirms dažiem mēnešiem, un kopš tā laika viņa izturējās agresīvi. Manas bailes nebija bez pamata. Bija agras ziemas vakars, gandrīz tumšs, klīnika tajā laikā atradās slikti apgaismotā mazā ieliņā, un birojā es biju viens. Man bija kārdinājums izslēgt gaismu un izlikties, ka klīnikā neviena nav, bet, par laimi, mani no šādas glēvulības izglāba uz risinājumu vērstā filozofija. Pēc dažām minūtēm ieradās Džounsas kundze, un klātienē viņa bija vēl biedējošāka nekā stāstos, kurus es biju lasījis. Mēs apsēdāmies viens otram pretī, bet blakus man slējās negatīvo ziņojumu kaudze. Es dziļi ievilku elpu un viegli uzsitu pa dokumentiem.

Kriss: Esmu daudz lasījis par jums!

Džounsas kundze (*caur sakostiem zobiem*): Jā!

Kriss (*uzsitot pa dokumentu kaudzi nedaudz stiprāk*): Un no katras šīs lietas lapas nepārprotami un skaidri izriet, ka jūs negrasāties atteikties no cīņas par saviem bērniem!

Džounsas kundze: Nekad!

Kriss: Tad es domāju, ka mēs varam darboties kopā! Ja mums izdosies, ko jūs cerat sasniegt?

Džounsas kundze (*ar asarām acīs*): Es tikai gribu atpakaļ savus bērnus.

Kriss: Iedomāsimies, ka jūs rītdien pamostaties un esat atradusi vispareizāko veidu, kā atgūt savus bērnus.

Kas būtu pirmā lieta, ko jūs pamanāt? Tas prasīja laiku un bija jāpārlicina daudzi cilvēki, bet galu galā Džounsas kundze un viņas bērni atkal bija kopā. Viss, kas bija nepieciešams, lai sāktu šo negaidīto notikumu attīstību, bija paskatīties uz Džounsas kundzes uzvedības būtību un nozīmi. Vardarbību nevar attaisnot, bet cīņa par saviem bērniem ir kaut kas tāds, ko darīs visi vecāki, ja tas būs nepieciešams.

Laika gaitā uz risinājumu vērstā prakse ir kļuvusi par pasaules mēroga fenomenu ne tikai terapijā, bet arī organizāciju attīstībā. Mūsu grāmata "Uz risinājumu vērstā īsā terapija: 100 galvenie punkti un paņēmieni" ir tulkota daudzās valodās un šobrīd, iespējams, ir pasaulē vislabāk pārdotā mācību grāmata, ko daudzi izmanto kā "kabatas supervizoru". Pēc pieprasījuma mēs izsūtām arī bezmaksas rokasgrāmatu *BRIEFER* (e-pasts, lai to saņemtu, ir chrisiveson@brief.org.uk).

Ir arī jauna ārkārtīgi radošu uz risinājumu vērsto autoru paaudze, kuru vada Eliots Konijs (*Elliott Connie*) un Ādams Frērers (*Adam Froerer*) (*Connie and Froerer*, 2023) Amerikā un Hesuns Mūns (*Haesun Moon*) (*Moon*, 2022) Kanādā. Viņi un visi citi uz risinājumu vērstie praktiķi piekritīs nelaiķim Stīvam de Šeizeram, kad viņš teica:

"Uz risinājumu vērstā īslaicīgā terapija ir vienkārša, taču tā nav viegla!"

Atsauces

1. Connie, Elliott and Froerer, Adam. *The Solution Focused Brief Therapy Diamond*. – NY: Hay House, 2023.
2. De Shazer, Steve. The Death of Resistance. *Family Process*. 1984. 23:11-17
3. De Shazer, Steve et al. Brief Therapy: Focused Solution Development. *Family Process*. 1985. 25:207-222
4. De Shazer, Steve. *Clues: Investigating Solutions in Brief Therapy*. – NY: Norton, 1988. Pp. 85–89
5. George, Evan, Iveson, Chris and Ratner, Harvey. *Problem to Solution: Brief Therapy with Individuals and Families*. – London: BT Press, 1990.
6. Iveson, Diana. *Outcome Research: What is it and who for?* Unpublished Masters Disserttion. – University of London, 1991.
7. Moon, Haesun. *Coaching A-Z: The Extraordinary Use of Ordinary Words*. – Page Two, 2022.
8. Ratner, Harvey, Iveson, Chris and George, Evan. *Solution Focused Brief Therapy: 100 Key Points and Techniques*. – London: Routledge, 2012.
9. Shennan, Guy and Iveson, Chris. From Solution to Description. Practice and Research in Tandem in: [ed] C. Franklin et al. *Solution Focused Brief Therapy: Handbook of Evidence-Based Practices*. – NY: OUP, 2012.

Sociālā darba profesijas prestižs – atbildība individuālajā, organizācijas un sabiedrības līmenī

Mārtiņš Moors, Latvijas Sociālo darbinieku biedrības valdes priekšsēdētājas vietnieks

Latvijas Sociālo darbinieku biedrība (turpmāk – Biedrība) ik gadu organizē vasaras diskusiju nometni. 2023. gads bija īpašs, jo nometnes norisi pirmo reizi finansiāli atbalstīja Labklājības ministrija. Nometnei diskusijām un ideju darbnīcai izvēlētā tēma bija "Sociālā darba prestižs", un nometnes norises laiks bija no 11. augusta līdz 13. augustam. Pateicoties Labklājības ministrijas finansiālajam atbalstam, 12. augustā diskusijas un ideju darbnīcu vadīja profesionāls biznesa koučs, līderības, koučinga, komunikācijas iemaņu trenere un sistēmiskās (Helingera) pieejas praktiķe Daina Ramata.

Sociālā darba profesijas prestiža nozīme

Sociālā darba profesijas prestižs ir ietilpīgs vairākdimensiju jēdziens, kas apzīmē sabiedrības attieksmi un novērtējumu attiecībā pret sociālajiem darbiniekiem un viņu veikto darbu. Profesijas prestižs ne tikai nosaka sociālā darbinieka statusu sabiedrībā, bet arī ietekmē darba efektivitāti un motivāciju. Tomēr, definējot profesijas prestižu sociālajā darbā, ir svarīgi skatī-

ties no vairākām perspektīvām, kuras kopā veido rezultātu – sociālā darba prestižu. Šīs perspektīvas ietver sociālo darbinieku lomas izpildes vairākus aspektus, kurus nosacīti var iedalīt trīs līmeņos – individuālais, organizatoriskais un sabiedrības līmenis. Var teikt, ka šīs perspektīvas ietver paša sociālā darbinieka līmeni, darba vides un starpinstitucionālās/starpprofesionālās sadarbības līmeni, kā arī sabiedrības ekspektācijas, kuras manifestējas dažādos veidos – gan kā tiesiskais regulējums (ko pieņem tautas pārstāvji – deputāti), gan kā "tautas balss", kuru pārstāv plašsaziņas līdzekļi un sociālie mediji. Visos šajos līmeņos sociālais darbs tiek vērtēts attiecībā pret to, kā tas attaisno sociālā darbinieka, citu profesionāļu un sabiedrības ekspektācijas. Tāpēc prestižs sociālajā darbā ietver arī sabiedrības izpratni par sociālo darbinieku kompetenci un morālo integritāti. Tas nav tikai saistīts ar ieņemamo amatu vai atalgojumu, bet arī ar uzticamību, ko sociālais darbinieks iegūst, strādājot sarežģītos un emocionāli intensīvos apstākļos. No otras puses, so-

ciālā darba profesijas prestižs ir atkarīgs ne tikai no sabiedrības uztveres, bet to būtiski ietekmē arī paša sociālā darbinieka attieksme, prasmes, spējas un profesionālā attīstība. Tas nozīmē, ka katra sociālā darbinieka rīcība un personiskā attieksme gan darbā, gan ārpus tā var veidot vai mainīt sociālā darba prestižu.

Sociālais darbinieks kā profesijas prestiža veidotājs

Sociālā darba profesijas prestižs sākas ar ļoti vienkāršām lietām, kā, piemēram, apģērbs un ārējais izskats, izturēšanās publiskā vidē un nepārdomāti vai nepamatoti negatīvi izteikumi par sociālā darba profesiju. Zināmā mērā par šo vienkāršo lietu runā Latvijas Sociālo darbinieku ētikas kodeksa (turpmāk – Ētikas kodekss) 5.7. sadaļa "Standarti attiecībā pret profesiju", kur ir fiksēti tādi noteikumi kā konstruktīvas kritikas paušana, ģērbšanās kultūra, pamatošanās uz pierādījumiem, atturēšanās no cieņu aizskarošiem izteikumiem u.c. Individuālā līmenī ieguldījums sociālā darba profesijas prestiža veidošanā turpinās ar daudz specifiskākiem aspektiem – profesionālo vērtību un principu ievērošana ikdienas darbā, regulāra profesionālā pilnveide, atvērtība jaunu darba formu un metožu apguvei un izmantošanai darbā. Tieši tas, kā mūs ikdienā redz gan klienti, gan sadarbības partneri nevalstiskajā sektorā, gan arī citu nozaru speciālisti, sniedz būtisku ieguldījumu sociālā darba kā profesijas prestiža veidošanā kopumā. Tas nozīmē, ka sociālais darbinieks kā profesionālis ne tikai pilda svarīgu sabiedrisko funkciju, bet ar saviem uzskatiem, spējām un attieksmi rada arī profesionālo prestižu.

Darba vide un starpinstitucionālā/starpprofesionālā sadarbība kā profesijas prestižu ietekmējošs faktors

Nenoliedzami, ka jebkuras profesijas prestižu ietekmē darba organizatoriskie faktori. Organizatoriskajiem faktoriem ir nozīmīga loma arī sociālā darba prestiža veidošanā. Darba vide, attiecības ar kolēģiem, atalgojums un citi organizatoriskie aspekti var būt gan iedrošinoši, gan motivējoši un ietekmēt sociālā darbinieka izpratni par savu profesiju. Tomēr divi organizatoriskie faktori, kam ir nozīmīga loma sociālā darba profesijas prestiža veidošanā, ir darba vide un starpinstitucionālā/starpprofesionālā sadarbība.

Atbilstoša darba vide, kurā sociālie darbinieki var efektīvi veikt savu darbu, un nepieciešamo resursu nodrošinājums, piemēram, informācijas tehnoloģijas un speciālistu atbalsts, var pozitīvi ietekmēt profesijas uztveri. Arī nometnes dalībnieki ideju laboratorijā un diskusijās raksturoja ideālo vidi, kurā strādā sociālie darbinieki. Darba vide tika raksturota kā tāda, kurā sociālie darbinieki dalās ar viedokļiem un resursiem, veidojot vienotu komandu. Kopā būšana ne tikai veicina savstarpējo sadarbību, bet arī stiprina profesionālo saikni un kopīgu mērķu sasniegšanu. To simboliski var salīdzināt ar mežu, jo būt vienā mežā nozīmē vienotību un savstarpējo atkarību. Līdzīgi kā mežs, darba vide piedāvā dažādus resursus un iespējas, tomēr šie resursi ne vienmēr ir pietiekami, lai veiktu nozīmīgas pārmaiņas. Nereti resursu pietiek tikai būtiskāko vajadzību apmierināšanai. Sociālie darbinieki diskusijās izcēla dabiskumu un patiesumu savā mijiedarbībā, cenšoties uzturēt autentisku un neaizskartu vidi. Kaut arī resursi ne vienmēr ir pie-

tiekami, tomēr darba vide vienlaicīgi ir arī veselīga un auglīga. Darba vidē tiek sekmēta ikviena darbinieka fiziskā un emocionālā labsajūta, kā arī iespēja attīstīties. Tas liecina par apņemšanos radīt telpu, kur darbinieki jūtas labi un atbalstīti. No šiem viedokļiem var secināt, ka sociālo darbinieku darba vidē dominē atbalstošas attiecības un, lai arī vide ir pieticīga resursu ziņā, tā ir bagāta ar savstarpējo atbalstu, kopīgiem mērķiem un auglīgām iespējām profesionālai izaugsmei. Sociālie darbinieki šajā vidē darbojas kā vienota komanda, veidojot harmonisku un atbalstošu darba vidi, kas ļauj veiksmīgi risināt izaicinājumus un sniegt palīdzību tiem, kuriem tā nepieciešama.

Sociālā darba specifika nosaka to, ka, lai nodrošinātu klientiem vislabāko atbalstu, sociālajiem darbiniekiem klientu interesēs ir jāsadarbojas ar citām institūcijām un citiem speciālistiem. Labas attiecības un sadarbība ar kolēģiem, kā arī ciešā sadarbība ar citām nozarēm (piemēram, veselības aprūpes vai izglītības nozarēm), stiprina sociālā darba profesijas prestižu. Savstarpējās izpratnes veicināšana un resursu apmaiņa rada labvēlīgu vidi saskaņotai un koordinētai rīcībai klientu interesēs.

Parasti sociālo darbinieku klientu problēmu cēloņi vai sekas parādās arī citās jomās, piemēram, klienta neapmierinātajām vajadzībām ir psiholoģisks, medicīniskais, pedagoģiskais, juridiskais vai cits pamats. Lai izzinātu klienta sociālo situāciju un prognozētu tās attīstību, nepieciešama sadarbība ar citiem speciālistiem, kas ir ne tikai sociālā darba speciālista tiesības, bet gan pienākums. Tas izriet no Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 4. panta ("Sociālo pakalpojumu sniegšanas pamatprincipi") 3. daļas imperatīvā rakstura,

jo šī tiesību norma nevis dod tiesības izvēlēties sadarboties, bet lieto darbības vārdu "nodrošina" tādā nozīmē, kas sadarbību nosaka kā pienākumu. Sociālā darba speciālista pienākums ir iegūt pilnīgu, vispusīgu informāciju no tiem speciālistiem, kuriem ir vai varētu būt informācija par situācijas risināšanai nozīmīgiem klienta dzīves aspektiem. Ja pat sākotnēji šķiet, ka no klienta saņemtā informācija ir pietiekama un pilnīga, sociālā darba speciālista pienākums ir meklēt apliecinājumu un pierādījumus arī citos informācijas avotos. To nosaka gan iepriekš minētais sociālo pakalpojumu sniegšanas pamatprincips, gan arī Ētikas kodeksa 4.8.3. punktā minētais pienākums īstenot pierādījumos balstītu praksi, gan arī Ētikas kodeksa 5.7.6. punktā noteiktais pienākums sociālajam darbiniekam savus lēmumus un profesionālo viedokli balstīt uz pierādījumiem. Sadarbība ar citiem profesionāļiem un institūcijām sociālā darba speciālistam ir jānodrošina, lai atrastu labāko un atbilstošāko risinājumu, saņemtu regulāru atgriezenisko saikni, vai klientam sniegtais sociālais pakalpojums sasniedz savu mērķi. Tātad starpinstitucionālā/starp-profesionālā sadarbība kā sociālā darba speciālista pienākums ir spēkā visā sadarbības ar klientu laikā – gan vācot informāciju par klienta vajadzībām un sociālo situāciju, gan meklējot atbilstošāko risinājumu un pieņemot lēmumu par atbilstošāko sociālā pakalpojuma veidu vai turpmākā darba uzdevumiem, gan arī novērtējot piešķirtā sociālā pakalpojuma vai citas veiktās intervences ietekmi un atbilstību klienta vajadzībām. Ja sociālā darbinieka kolēģi sociālā darba praksē saskata šādu skrupulozu attieksmi pret saviem pienākumiem un savstarpēji saskaņotu darbību, tam ir pozitīva ietekme arī uz sociālā darba profesijas prestižu.

Sabiedrības ekspektācijas un profesionālās robežas

Sociālā darba profesijas nosaukums sastāv no diviem vārdiem: sociālais un darbs. Šis vārdu salikums ietver norādi uz sociālā darba duālo dabu – sabiedrības pasūtījumu strādāt ar problēmsituācijām. Sociālais darbs kā profesija saskaņo indivīdu vajadzības un resursus ar sabiedrības vajadzībām un resursiem tā, lai veicinātu abu attīstību. Tātad sociālā darba mērķis ir saskaņot un veicināt sinerģiju (jeb, vienkārši sakot, – efektīvu, produktīvu mijiedarbību) starp indivīdu un sabiedrību. No vienas puses, katrs klients tāds ir vienīgais, unikāls un atšķirīgs, tāpēc atbildīgs par savām izvēlēm. No otras puses, cilvēki sabiedrībā ir savstarpēji saistīti. Lai cilvēks varētu apmierināt savas fiziskās, psiholoģiskās un sociālās vajadzības, viņam ir jābūt attiecībās ar citiem. Tāpēc sociālā darba funkcija ir būt par starpnieku starp cilvēkiem un dažādām sistēmām, ar kurām viņš realizē attiecības sabiedrībā. Tādā nozīmē sociālie darbinieki strādā nevis ar klientiem, bet ar sabiedrības locekļiem, kas norāda uz sociālā darba sabiedrisko dabu (sociālais darbs ir arī sabiedrības interesēs, ne tikai izolēti indivīda, iespējams, savtīgajās interesēs).

Sociālais darbinieks ir starpnieks starp sabiedrību un indivīdu, viņa uzdevums ir "saskaņot" sabiedrības un indivīda ekspektācijas. Un tā arī ir mūsu darba sarežģītība. Ja neņemsim vērā sabiedrības ekspektācijas, tad sociālais darbinieks kopā ar klientu riskē pārkāpt likumu. Ja neņemsim vērā indivīda ekspektācijas (arī vajadzības un intereses), tad šāds darbs būs pretējs sociālā darba mērķim, un sociālais darbinieks pārvērtīsies par "kārtības sargu". Liku-

mos ir ierakstīts tas, ko sabiedrība (kopēja labuma vārdā) sagaida no katra indivīda. Un ir izveidotas institūcijas, kuras atbilstoši rīkojas, ja tā nenotiek. Mūsu uzdevums ir, no vienas puses, izskaidrot sabiedrības ekspektācijas (noteikumus, uzbūvi, atbildības sadalījumu utt.), bet, no otras puses, ņemt vērā indivīda preferences. Tāpēc darbā ar klientu ir jāmeklē tas līdzsvars, kas balstās sociālā darba vērtībās.

Ja izprot šo sociālā darba duālo dabu, tad arī vieglāk ir saprast sabiedrības pārstāvju (žurnālistu, politiķu, uzraugošo iestāžu amatpersonu) aso reakciju reizēs, kad top zināms par kādu gadījumu, kad sociālo dienestu klients ir rīkojies acīmredzami pretrunā ar sabiedrībā pastāvošajām vērtībām un sabiedrības tipiskajām ekspektācijām pret līdzcilvēkiem. Var teikt, ka šādās reizēs ir manifestējusies viena sabiedrības locekļa nespēja būt sinerģijā ar sabiedrības vairākumu un atbilst sabiedrības vairākuma ekspektācijām. Sabiedrības ekspektācijas ir saistītas ar to, ka klients dzīvo un rīkojas ne tikai atbilstoši savām vēlmēm pēc labākas dzīves, bet arī saskaņā ar sabiedrības ekspektācijām kopumā (t.sk. normatīvajos aktos ierakstītajām tiesību normām) pēc konkrētā klienta produktīvas, efektīvas un pozitīvas rīcības. Ja tas tā nenotiek, tad sabiedrības pārstāvji nereti izsaka prasību sociālajiem darbiniekiem īstenot sociālo kontroli. Tieši šādās situācijās visbiežāk parādās sociālo darbinieku neapmierinātība un pat sašutums par sociālā darba profesijas novērtējumu sabiedrībā jeb prestižu, jo tas nonāk zināmā pretrunā ar sociālā darba profesijas vērtībām, piemēram, Ētikas kodeksa 3.3. punktā minēto vērtību "cilvēka cieņa". Tā paredz, ka ir jāgodā klienta pašno-

teikšanās un jāizrāda cieņa viņa autonomijai, uzticoties klienta lēmumiem, ciktāl tie neapdraud citu personu tiesības. Sabiedrība var censties iedarboties uz indivīdu vai nu palīdzot un iedrošinot, vai arī piespiežot un kontrolējot. Sociālā darba būtība atbilst pirmajam ietekmes veidam, bet sociālā kontrole drīzāk pieder pie otrā veida. Iespējams, tieši tāpēc no iepriekš minētajām situācijām sociālie darbinieki izdara secinājumus par sociālā darba zemo prestižu sabiedrībā. Tomēr, atsaucoties uz iepriekš minēto par pašu sociālo darbinieku lomu sociālā darba profesijas prestiža veidošanā, ir jāuzsver – lai arī šādām situācijām ir liela rezonanse sabiedrībā, tās nav vienīgais cēlonis augstam vai zēmam sociālā darba profesijas novērtējumam.

Rodas jautājums, kā to var risināt? Atbilde ir – ar skaidri noteiktām profesionālajām robežām. Šādā nozīmē tiesiskais regulējums ir būtisks sociālā darba prestiža noteicējs. Tiesiskajā regulējumā skaidri un precīzi noteiktās sociālo darbinieku pilnvaras un atbildība, atbildības robežas starp sociālo darbinieku un klientu, sociālā darbinieka un citu profesiju vai institūciju pārstāvju pienākumiem nenovēršami ietekmēs arī sabiedrības ekspektāciju atbilstību sociālā darba profesijas būtībai, mērķim un uzdevumiem.

Nobeigums

Noslēdzot šo īso rakstu par Biedrības ikgadējā diskusiju nometnē izskanējušajiem viedokļiem un idejām – no kā veidojas sociālā darba profesijas prestižs, kas to ietekmē un kā to vairot –, jāatzīmē, ka nometnes dalībnieki nonāca pie atziņas, ka sociālā darba prestižs nav tikai jautājums par atzinību no malas, bet gan par mūsu iekšējo dzīvi un pārliecību par savu nozīmīgo lomu sabiedrībā kopumā un konkrētu iedzīvotāju dzīvē. Jāuzsver arī sociālo darbinieku kopienas uzmanība profesionālajiem jautājumiem un savstarpējais atbalsts, kas ir būtisks priekšnoteikums sociālā darba profesijas attīstībai. Raksturojot paši sevi, to, kādi ir sociālie darbinieki, nometnes dalībnieki atzīmēja tādas profesionālās īpašības kā spēja koncentrēties uz mērķi un uzdevumiem, uzticamība, izturība, noturība, lielas darba spējas un spējas atrast risinājumu jebkurā situācijā. Šis raksturojums demonstrē, ka, lai gan ir tādi ārējie apstākļi, kurus mēs – sociālie darbinieki – nevaram ietekmēt vai varam ietekmēt tikai daļēji, mēs vienmēr varam noteikt gan veidu, kā darām savu darbu, gan lielā mērā arī to, kāda ir mūsu darba vide un attiecības ar citiem kolēģiem – gan mūsu darba vietā, gan citās institūcijās. Ja savā darbā fokusēsimies uz to, ko mēs varam mainīt, tad tas pozitīvi ietekmēs izmaiņas sabiedrības novērtējumā.

Nometnes dalībnieki diskusiju un ideju apmaiņas rezultātā izveidoja šādu sociālā darba prestiža definīciju:

"Sociālā darba prestižs ir daudzpusīgi sociālā darba speciālisti, kuriem ir speciālas prasmes un spējas neordināru sociālo situāciju risināšanai, kas veicina un stiprina sabiedrību kopumā!"

Krīzes intervences modelis darbam Latvijas sociālajos dienestos

Ieva Ozola, *Mg. soc. d., psihoterapijas speciāliste Junga analītiskās psiholoģijas virzienā (LPB), supervizore (LSA), LU SZF docente*

Sandra Zalcmāne, *Mg. soc. d., metodikas izstrādes ekspertu grupas vadītāja*

Ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu īstenojā Labklājības ministrijas projekta "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās" (Nr. 9.2.1.1/15/I/001) ietvaros ir izstrādāts metodiskais materiāls "**Krīzes intervence sociālajā darbā un psihosociālā konsultēšana krīzē**" (turpmāk – Metodiskais materiāls), lai nodrošinātu metodisko atbalstu pašvaldību sociālo dienestu sociālajiem darbiniekiem un veicinātu viņu profesionalitāti, strādājot ar klientiem, kuri nonākuši krīzes situācijā.

Metodiskais materiāls sākotnēji tika veidots kā palīgs sociālajiem darbiniekiem sociālajā dienestā, sastopoties ar cilvēkiem krīzes situācijā, bet rezultātā pārtapa par bagātīgu materiālu, kurā ir apkopota plaša informācija par krīzi, krīzes intervences modeļiem un krīzes ietekmi uz cilvēku, psihosociālās konsultēšanas metodēm krīzes intervencē, kā arī tika izstrādāts **Krīzes intervences modelis darbam Latvijas sociālajos**

dienestos (saīsinājumā – KIMS). Šajā rakstā iepazīstināsim ar būtiskākajiem Metodiskā materiāla satura aspektiem un KIMS ideju.

"Krīze!" – cik pazīstams vārds jebkuram sociālajam darbiniekam, jebkurā prakses jomā un vietā. Tas mums ir pazīstams vārds ne tikai kā profesionāļiem, bet arī kā cilvēkiem, jo katrs saskaramies savā dzīvē ne ar vienu krīzi vien. Vārds "krīze" ir cēlies no grieķu valodas vārda κρισις [krisis] – 'lēmums, krīze'. Un šis lietvārds ir atvasināts no darbības vārda κρινω [krinō], kas nozīmē 'izšķirt, izvēlēties, izlemt'. Savukārt ķīniešu valodā vārdu "krīze" veido divi hieroglifi – bīstamība un iespēja.

Krīzes situācija mūs izsit no līdzsvara, ierastā ikdienas ritma un dabiski, ka to vienmēr izjūtam lielākā vai mazākā mērā kā kaut ko bīstamu un apdraudošu. Lai krīzes situācijā ieraudzītu iespējas un jaunus resursus, ir jāpaiet

laikam un ir jāizdzīvo noteikti krīzes posmi. Sastapšanās ar krīzi vienmēr ir ieiešana "nezināmajā teritorijā". Piedzīvojot krīzes situāciju, mēs nezinām, cik ilga tā būs, cik viegli vai grūti būs no tās iziet, un kā tas būs. Šo atrašanos nezināmajā, liminālajā telpā¹, piedzīvo ne tikai tas cilvēks, kurš tieši piedzīvo krīzi, bet arī blakus esošie cilvēki, un, protams, arī profesionāļi – sociālie darbinieki, ārsti, psihologi, psihoterapeiti, mentori, ģimenes asistenti, pedagogi un citi. Tādēļ profesionāļiem ir jābūt īpaši sagatavotiem sastapties ar cilvēkiem krīzes situācijās, lai paši nekristu panikā, bezpalīdzībā vai akūta stresa reakcijās, lai mazinātu izdegšanas riskus, kā arī spētu sniegt atbilstošu palīdzību un atbalstu. Tāda kopumā arī bija Metodiskā materiāla izveides un mācību satura ideja – vispirms iedziļināties sevī, saprast savas sajūtas un reakcijas, tad iegūt zināšanas par krīzi un apgūt nepieciešamās krīzes intervences prasmes, lai sociālie darbinieki spētu sniegt profesionālu atbalstu.

Sākotnēji Metodiskā materiāla veidotājiem bija jāatbild uz jautājumu – **ko nozīmē atbilstoša palīdzība un atbalsts cilvēkiem krīzes situācijās tieši Latvijas sociālā dienesta sociālā darbinieka praksē?** No vienas puses, ir zināms, ka sociālajā dienestā strādā sociālie darbinieki ar visdažādākajām specializācijām, piemēram, sociālie darbinieki darbam ar jauniešiem, ar cilvēkiem ar atkarības problēmām,

sociālie darbinieki darbā ģimenēm ar bērniem, ar senioriem, un katrā no šīm specializācijām krīzes intervence var būt viena no darba daļām, ja krīzes situācija tiek identificēta. No otras puses, kopš 1970. gadiem pasaulē ir izveidojušies vairāk kā divdesmit krīzes intervences modeļi, no kuriem katrs ir pielāgots kādai konkrētai klientu mērķgrupai, kādā noteiktā vietā (organizācija, institūcija vai kā atsevišķs pakalpojums, piemēram, krīzes intervences komanda) un kādā noteiktā veidā (piemēram, individuāli, ģimenei, grupai, vairāk vērsts uz terapiju vai vairāk vērsts uz pakalpojumu piesaisti, vairāk vērsts uz krīzes akūto stadiju vai vairāk vērsts uz atbalstu visā krīzes pārvarēšanas periodā). Tomēr neviens no šiem modeļiem, piemēram, krīzes centra vai krīzes intervences komandas prakses modelis, nav tieši pārnesams uz Latvijas sociālo dienestu praksi. Tātad bija mērķtiecīgi un pēctecīgi jāveido specifisks sociālā darba prakses modelis krīzes intervencei sociālajā dienestā.

Metodiskā materiāla² saturā var lasīt par šī modeļa izveidi un tā galvenajiem elementiem. Proti, **pirmkārt**, tas ir zināšanu bloks par to, kā ir attīstījusies krīzes teorija, kas ir krīze, kādi ir krīzes veidi un kā krīze ietekmē cilvēku. Metodiskajā materiālā ir apkopota būtiskākā informācija par krīzes teoriju, kas sociālajam darbiniekam jāapgūst, lai spertu nākamo soli – veiktu krīzes intervenci. **Otrkārt**, Metodiskajā materiālā ir apkopota plaša informācija par krīzes intervences būtību, principiem un daudzveidīgiem krīzes intervences modeļiem.

Treškārt, ne mazāk nozīmīgs kompetenču bloks, kas nepieciešams, veicot

1. **Liminālā telpa** ir jēdziens, ko izveidojis un ieviesis Viktors Tērners (*Victor Turner*). Latīņu valodā vārds *limen* nozīmē 'sliekšnis'. Liminālā telpa ir pārejas vieta, sliekšnis starp diviem punktiem, kas norāda par viena laika vai telpas beigām un cita sākumu. Psiholoģijā jēdzienu "*limināla telpa*" izmanto, lai raksturotu tādu pieredzi, kas saistīta ar izteiktiem nenoteiktības un pārmaiņu periodiem.

2. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/metodiskie-materiali-0>

sociālo darbu ar gadījumu un īpaši krīzes intervenci, ir psihosociālās konsultēšanas prasmes. Ja krīzes teorija mums dod sapratni par to, kā labāk izprast krīzi, cilvēku krīzē, un krīzes intervence dod noteiktu procesa struktūru sociālajam darbam, tad konkrētas metodes un tehnikas, kā arī atbildes uz jautājumiem – kādā veidā palīdzēt cilvēkam un kādas prasmes ir jāattīsta – mums dod plašais psihosociālās konsultēšanas lauks. Pats par sevi jēdziens “psihosociālā konsultēšana” var ietvert plašas un daudzveidīgas nozīmes. Jēdziens tika pieminēts Sociālā darbinieka profesijas standartā³, pēc tam skaidrots “Sociālā darba vārdnīcā”⁴ un precizēts kā atsevišķs termins. Šobrīd Latvijā ar to tiek saprasta viena no sociālā darbinieka funkcijām mikrolīmeņa praksē, sociālajā darbā ar gadījumu, kas ietver visas tās zināšanas un prasmes, kas nepieciešamas tiešajā darbā ar klientu.

Tā, pakāpeniski balstoties uz šiem trīs iepriekš minētajiem krīzes intervences “vaļiem”, veidojās **krīzes intervences modelis darbam Latvijas sociālajos dienestos – KIMS** (turpmāk tekstā tiks lietots saīsinājums – KIMS).

KIMS pamatā tika ņemti vērā trīs galvenie sociālo darbu ar gadījumu ietekmējošie elementi: klientu mērķgrupa, sociālā darbinieka intervence atbilstoši klientu mērķgrupas vajadzībām, kā arī institucionālais konteksts, kurā tiek īstenota intervence.

Metodiskā materiāla izstrādes laikā ekspertu komanda kopā ar 18 pilotprojekta dalībniekiem – sociālajiem

darbiniekiem no 11 dažādu Latvijas pašvaldību sociālajiem dienestiem – izveidoja un aprobēja krīzes intervences prakses modeļi sociālajiem darbiniekiem sociālajā dienestā.

Lai izveidotu sociālā darba prakses modeļi, pirmkārt, ir precīzi jānosauc **klientu mērķgrupa**, uz ko tiks vērsts sociālais darbs. Klientu mērķgrupas identificēšana palīdz nošķirt atšķirīgas klientu mērķgrupas vienu no otras un līdz ar to izvēlēties atbilstošākās metodes un pieejas sociālo pakalpojumu plānošanā un sociālā darbinieka praksē. Klientu mērķgrupas noteikšana palīdz sociālajam darbiniekam precizēt tās specifiskās cilvēku grupas pazīmes, kas norāda, kad būtu jāizmanto tieši krīzes intervence, nevis citas sociālā darba ar gadījumu īstermiņa pieejas. Tātad KIMS klientu mērķgrupa ir sociālā dienesta klienti – indivīds, pāris vai ģimene –, kas ir piedzīvojuši krīzes vai ārkārtas notikumu un kuriem ir novērojamas akūta stresa pazīmes, adaptācijas traucējumi un citas ar krīzi saistītas pazīmes.

Otrs sociālā darba ar gadījumu modeļa elements ir atbilstoši klientu mērķgrupas vajadzībām plānota **sociālā darbinieka intervence**. Šajā kontekstā jēdziens “intervence”⁵ tiek lietots plašākajā nozīmē un tiek attiecināts uz praktiski ikvienu sociālā darba iejaušanās pasākumu, kas tiek veikts pēc izvērtēšanas posma, bet var ietvert arī to. Tas ietver gan praksē pārbaudītu prakses pieeju atlasī, noteiktus darba posmus, atbilstošāko metožu atlasī, piemērotas sociālā darbinieka zināšanas, attieksmi, prasmes un spējas,

3. Sociālā darbinieka profesijas standarts. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/7705/download?attachment>

4. Baiba Bela un Līga Rasnača (zin. red.). *Sociālā darba vārdnīca*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2023. 640 lpp.; 342.lpp. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/sociala-darba-vardnica>

5. Baiba Bela un Līga Rasnača (zin. red.). *Sociālā darba vārdnīca*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2023. 640 lpp.; 175.–176.lpp. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/sociala-darba-vardnica>

gan noteiktus darbam nepieciešamos resursus (piemēram, tehniskais nodrošinājums, atbilstoša konsultēšanas vide, transports, piesaistāmie pakalpojumi), gan arī tādus darba kvalitāti un efektivitāti ietekmējošus faktorus kā, piemēram, optimāla darba slodze ar konkrēto klientu mērķgrupu, super-vīzijas un tālākizglītības pieejamība. Līdzīgi kā lielākā daļa krīzes intervences modeļu, arī KIMS balstās teorijā par krīzi un tās ietekmi uz cilvēka, ģimenes vai grupas funkcionēšanu, kas detalizēti aprakstīts Metodiskā materiāla nodaļās. **KIMS ir krīzes intervences modelis vispārīgajā sociālā darba praksē, tas ir, darbā ar gadījumu.** Savukārt trešais ietekmējošais elements, kas jāņem vērā, izstrādājot krī-

zes intervences modeli sociālajā dienestā, ir **institūcija**. Sociālā darba specifiku ietekmē ne tikai klientu mērķgrupa un izvēlētais pieejas sociālajā darbā, bet arī institūcijas vai organizācijas mērķi un uzdevumi, sabiedrības sniegtais mandāts un atbildība, kuru regulē normatīvie akti, pieejamie resursi pašvaldībā un kopienā, sociālā darba veikšanai pieejamie resursi, nepieciešamā dokumentācija, organizācijas tradīcijas un kultūra, sadarbība starp nevalstiskajām organizācijām, starpinstitucionālā sadarbība, kopienas atbalsta sistēmu mijiedarbība un citi faktori.

KIMS prakses modeļa izstrādes galvenie elementi apkopotā veidā ir atspoguļoti tabulā 35. lappusē.

Krīzes intervence (*crisis intervention*) ir tūlītēja īstermiņa palīdzība ar mērķi sniegt atbalstu indivīdiem, ģimenēm vai grupām krīzes situācijā tās pārvarēšanā, lai atjaunotu to biopsihosociālās funkcionēšanas līdzsvaru un mazinātu vai novērstu ilgstošas psiholoģiskas traumas veidošanās iespējamību. Krīzes intervence (KI) ir tipiska īstermiņa pieeja sociālajā darbā. Īstenojot KI, sociālais darbinieks veic savstarpēji saistītas pēctecīgas darbības: 1) nodibina attiecības ar klientu; 2) izvērtē krīzes ietekmi uz klientu; 3) nodrošina tūlītēju palīdzību; 4) apsver alternatīvas atbalsta iespējas; 5) izveido darbības plānu; 6) plāno papildu darbības. KI paredz situācijas tūlītēju atvieglojumu, fokusējoties uz tiešo darbu ar klientu un piesaistot resursus, kas veicina klienta iespējas pārvarēt krīzi. Krīzes intervencē var tikt izmantota klienta negatīvajā pieredzē gūtā emocionālā enerģija, lai veicinātu viņa izaugsmes iespējas un rosinātu to uz pozitīvām pārmaiņām. Adaptīvi krīzes pārvarēšanas psiholoģiskie mehānismi var veidoties, ja klients izprot un apzinās krīzes rašanās cēloņus. Sociālā darbinieka pamata prasmes krīzes intervencē ir, piem., riska menedžments, pacietība, konfrontācija, motivēšana un pašmotivācija.

Psihosociālā konsultēšana (*psychosocial consulting*) ir viena no tipiskām sociālā darbinieka mikrolīmeņa prakses funkcijām visos sociālā darba procesa posmos, un tai ir raksturīgs tiešais darbs ar klientu. Veicot psihosociālo konsultēšanu (PS), sociālais darbinieks mērķtiecīgi lieto teorijas un metodes atbalsta sniegšanā un konsultēšanā atbilstoši klienta individualitātei, vajadzībām un sadarbības mērķiem. Sociālajā darbā ar gadījumu PS zināšanas un prasmes ir īpaši nozīmīgas darba alianses veidošanā, uzturēšanā un izvērtēšanā, krīzes situācijās, attiecību veidošanā ar nebrīvprātīgiem klientiem un klientiem ar saskarsmes grūtībām. PS var tikt īstenota abās mikrolīmeņa sociālā darba formās (sociālais darbs ar gadījumu, sociālais darbs ar grupu), kā arī visās sociālā darba ar gadījumu pamatmetodēs (darbs ar gadījumu, gadījuma vadīšana, psihosociālais darbs). Kā sociālā darbinieka galvenā funkcija PS tiek īstenota psihosociālajā darbā. PS ir specifisks Latvijā lietots termins, kas apzīmē tiešo darbu ar klientu neatkarīgi no izmantotās pamatmetodes, klientu mērķgrupas vai institūcijas, organizācijas, kurā sociālais darbinieks strādā.

Avots: Baiba Bela un Līga Rasnača (zin. red.). *Sociālā darba vārdnīca*. – Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2023. 640 lpp.

Klientu mērķgrupa krīzes intervencei sociālajā dienestā	Sociālā darba intervence	Institūcija – sociālais dienests
<p>Sociālā dienesta klienti – indivīds, pāris vai ģimene, kas ir piedzīvojuši krīzes vai ārkārtas notikumu un kuriem ir novērojamas akūta stresa pazīmes, adaptācijas traucējumi un citas ar krīzi saistītas pazīmes.</p>	<p>Sociālais darbinieks:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Ievēro Latvijas sociālo darbinieku ētikas kodeksu⁶ un krīzes intervences principus. ● Balstās sociālā darba profesionālajās atziņās, teorijās un labākajā praksē. ● Izmanto zināšanas par krīzi, stresu, traumu, cilvēka reakcijām krīzē. ● Atbilstoši klientu mērķgrupas vajadzībām lieto krīzes intervenci, izmantojot trīs posmus: <ol style="list-style-type: none"> 1. Tūlītēja rīcība un izvērtēšana. 2. Plānošana un atbalsta sniegšana. 3. Krīzes pārvarēšana un novērtēšana. ● Krīzes intervenci izmanto savā praksē sociālajā dienestā savas specializācijas un kompetences ietvarā, vajadzības gadījumā piesaistot citu sociālo darbinieku un/vai speciālistu, pakalpojumu (-us). ● Rūpējas par savu personīgo labbūtību, īpaši apstākļos, kad jāsaskaras ar vairākiem krīzes gadījumiem vienlaicīgi. ● Ievēro regularitāti supervīzijām, tālākizglītībai un pašizaugsmei. 	<p>Nodrošina krīzes intervences pieejamību sociālā dienesta klientiem un atbilstošus resursus krīzes intervences veikšanai sociālajiem darbiniekiem, nepieciešamības gadījumā attīstot jaunus sociālos pakalpojumus, piemēram, krīzes intervence psihosociālā darba pamatmetodē, krīzes intervences komanda, krīzes centrs specifiskām klientu mērķgrupām.</p>

6. Latvijas sociālo darbinieku ētikas kodekss.
Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/latvijas-socialo-darbinieku-etikas-kodekss>

Jebkura sociālā darba prakses modeļa pamatā ir kādi principi, ar kuru palīdzību sociālā darba vērtības precizējas un veido specifiskas darba lauka robežas. Apkopotā veidā piedāvājam vairāku autoru minētos krīzes intervences principus sociālajā darbā, kuri tiek izmantoti KIMS.⁷

Krīzes intervences (KI) principi

KI jābūt īstermiņa un terminētai.

KI ir jānodrošina neatliekami, un palīdzībai ir jābūt sasniedzamai.

KI sociālā darbinieka pozīcija ir aktīva un nepieciešamības gadījumā pat direktīva.

KI primārais mērķis ir simptomu mazināšana, lai atgūtu iepriekšējo stāvokli, nevis terapija.

KI izvērtēšana un intervence notiek vienlaicīgi.

KI ir īpaši jāievēro klausīšanās un klātbūtnes princips.

KI veicina un atbalsta visas efektīvās problēmrisināšanas un pārvarēšanas stratēģijas, kas palīdz cilvēkam atgriezties līdzsvara stāvoklī.

KI ievēro, ciena un reaģē atbilstoši katra cilvēka unikālajām reakcijām uz krīzes situāciju.

KI tiek īstenota atbalstošā, atbildīgā un drošības sajūtu veicinošā veidā.

7. Mirabito, D. M. *Social Work Theory and Practice for Crisis, Disaster, and Trauma*. Ed. F. Turner. *Social Work Treatment. Interlocking Theoretical Approaches*. – Oxford: Oxford University Press, 2017. P. 117–123–124.; Wilson, K., Ruch, G., Lymbery, M., Cooper, A. *Social work an Introduction to contemporary practice*. – Edinburg, England: Pearson Education Limited, 2008. 364. p.; Yeager, R. K., & Roberts, A. R. (Eds.). *Crisis Intervention Handbook. Assessment, Treatment and Research* (4th ed.). – Oxford: Oxford University Press, 2015. P. 13.

KI sociālajam darbiniekam ir jāspēj būt pietiekami elastīgam, lai izmantotās metodes un piesaistītie pakalpojumi būtu atbilstoši klienta vajadzībām.

KI sociālajā darbā īstenojas kā psihosociālās konsultēšanas un atbilstošu pakalpojumu piesaistes kombinācija.

Metodiskā materiāla izstrādes laikā pilotprojekta sociālo darbinieku grupa caur vērtību, attieksmju un lomu izpratni un īstenošanu izvirzīja arī noteiktas sociālā darbinieka attieksmes un lomas, izmantojot metaforu un simbolu valodu.

Sociālais darbinieks krīzes intervencē ir:

kā atbalsta sniedzējs,
kā iedvesmotājs un pleca sajūtas
sniedzējs,
kā tilts,
kā tempa noturētājs,
kā cerības devējs,
kā risinājumu aktivizētājs,
kā savienotājs ar resursiem,
kā skolotājs,
kā bāka.

Pirmā saskare ar informāciju par krīzi

Sociālajā darbā ar gadījumu ārkārtīgi nozīmīgs brīdis ir pats sākums – **pirmā saskare ar informāciju** un pirmreizējās informācijas avots. Sociālajā dienestā krīzes intervencē tika izdalīti trīs atšķirīgi pirmreizējās saskares veidi jeb pirmreizējās informācijas avoti.

1) **Klients pats**. Tās ir situācijas, kad pie sociālā darbinieka atnāk cilvēks vai sociālais darbinieks sastop cilvēku (pieņemam, mājas vizītē), kuram ir novērojamas *akūta stresa reakcijas* (pieņemam, šoks, dezorientācija) uz kādu konkrētu, nesen notikušu krīzes vai ārkārtas notikumu, kā arī var būt novēro-

jamās *adaptācijas traucējumu pazīmes* (novērojami kādi sociālās funkcionēšanas traucējumi, piemēram, cilvēks izolējas no citiem, pārtrauc darba attiecības, neveic ierastās ikdienas darbības).

2) **Sociālajam darbiniekam tiek sniegta informācija** par kāda cilvēka vai ģimenes iespējamu krīzes situāciju un/vai apdraudējumu. Tās ir situācijas, kad informācija sociālajam darbiniekam ienāk pastarpināti no *formāla* (piemēram, policija, bāriņtiesa, skola) vai *neformāla* (piemēram, kaimiņš, tuvinieks, ģimenes loceklis) informācijas avota. Šāda informācija sociālajā dienestā var ienākt, gan saņemot vēstuli, gan telefoniski vai e-pastā, gan klātienē.

3) **Sociālajam darbiniekam ir jāsniedz informācija**, kas ir saistīta ar krīzes situāciju un/vai potenciāli var izraisīt akūta stresa reakcijas.

Jebkurā no trīs atšķirīgajiem veidiem, kā notiek saskare ar pirmo informāciju par krīzi, sociālajam darbiniekam ir jāpievērš uzmanība noteiktām klientu mērķgrupas pazīmēm, lai varētu noteikt, vai ir nepieciešama krīzes intervence, un kādi soļi būtu jāveic tālāk.

KIMS klientu mērķgrupas pazīmes var iedalīt divās lielās grupās.

1. **Pastāv objektīvi apstākļi realitātē**, kas raksturojami kā ārkārtas vai krīzes situācija, piemēram, ugunsgrēks vai plūdi dzīvesvietā, tuvinieka nāve vai pazušana, šķiršanās, nesēn piedzīvota vardarbība, uzbrukums, laupīšana vai piedzīvota cita veida apdraudējuma situācija, ziņas par neārstējamu, nāvējošu saslimšanu sev vai tuviniekam, bērna izņemšana no ģimenes un citi. Šajā pazīmju kategorijā netiek iekļautas attīstības krīzes.

2. **Ir novērojama cilvēka subjektīvā**

reakcija uz krīzes situāciju, kas pamatā var ietvert:

- a) akūta stresa reakcijas pazīmes;
- b) adaptācijas traucējumus.

Krīzes intervence ir process, lai aktīvi ietekmētu cilvēka psihosociālo funkcionēšanu tās līdzsvara zaudēšanas periodā, kā arī, lai mazinātu krīzi izraisošā notikuma tūlītējo ietekmi un palīdzētu mobilizēt cilvēka traucētās spējas un aktivizēt resursus.⁸

Tāpat krīzes intervences mērķis ir palīdzēt cilvēkam atgūt iepriekšējo psihosociālās funkcionēšanas stāvokli, kas ir zudis pēc krīzes notikuma. Lai to veiktu, krīzes intervencē tiek izdalīti noteikti posmi.

KIMS tiek iedalīts trīs posmos:

I. Tūlītēja rīcība un izvērtēšana.

Ietver:

- noskaidrošanu un kontakta veidošanu;
- tūlītēju psihosociālā atbalsta sniegšanu;
- risku un resursu izvērtēšanu.

II. Plānošana un atbalsta sniegšana.

Ietver:

- atbalsta plānošanu;
- resursu mobilizēšanu un/vai savienošānu ar atbilstošiem pakalpojumiem, speciālistiem, citiem resursiem.

III. Krīzes pārvarēšana un novērtēšana.

Ietver:

- sekošanu plānam, klientu atbal-

8. Mirabito, D. M. *Social Work Theory and Practice for Crisis, Disaster, and Trauma*. Ed. F.Turner. Social Work Treatment. Interlocking Theoretical Approaches. – Oxford: Oxford University Press, 2017. P. 117.–121.

stīšanu resursu izmantošanā;
- pārmaiņu un vajadzības pēc turpmākas intervences novērtēšanu.

Būtiski vēlreiz uzsvērt, ka krīzes intervencē izvērtēšana un intervence, atbalsta sniegšana un resursu piesaiste bieži vien notiek vienlaicīgi un ļoti īsā periodā, kā arī var tikt pārtraukta, ja sociālais darbinieks ir piesaistījis citu atbilstošu krīzes intervences pakalpojumu vai speciālistu. Tomēr neatkarīgi no krīzes intervences modeļa un pieejas, sastopoties ar cilvēku krīzē, ir svarīgi saglabāt divus galvenos krīzes intervences virzienus:

1) **Krīzes intervence kā pirmā psiholoģiskā palīdzība** (saīsinājumā – PPP; angļu val. – *first psychological aid*). PPP mērķis ir sniegt tūlītēju, neatliekamu, īstermiņa psiholoģisku palīdzību pēc pārdzīvotā notikuma.

2) **Krīzes intervence kā palīdzība atgūt stabilitu stāvokli un aktivizēt resursus.** Atšķirībā no pirmās psiholoģiskās palīdzības, kura parasti tiek īstenota pirmajās krīzes situācijas stundās, maksimums pirmajās dienās, šāda krīzes intervence ilgst **līdz sešiem mēnešiem. Krīzes intervence vienmēr ir īstermiņa intervence.** Protams, krīzes intervences ilgums būs atkarīgs no individuālās situācijas, īpaši, ja cilvēkam ir nopietni adaptācijas traucējumi pēc krīzes, tomēr krīzes intervences ideja un princips par īstermiņa iejaukšanos ir jārespektē, un tā nevar ilgt vairāk kā vienu gadu. Parasti krīzes intervences laikā tiek piesaistīti tādi resursi, kam vajadzētu kalpot ilgtermiņā, piemēram, atbalsta vai pašpalīdzības grupa, psihoterapija.

Ārkārtas situācijās pirmajai psiholoģiskai palīdzībai būtu jābūt pieejamai 72 stundu laikā jebkuram cilvēkam,

kuram tā ir nepieciešama, neatkarīgi no tā, cik tieši viņš ir bijis iesaistīts notikumā. Jo savlaicīgāka ir palīdzība cilvēkam krīzes situācijā, jo būtiskāk tas ietekmēs atveseļošanās turpmāko ilgumu un krīzes situācijas radītās psihosociālās sekas. Tādēļ ir svarīgi, lai sociālie darbinieki būtu tam atbilstoši sagatavoti, piemēram, ieguvuši zināšanas par krīzi, krīzes intervenci, psihosociālo konsultēšanu krīzē; prastu atpazīt akūta stresa pazīmes un atbilstoši rīkotos; apzinājuši un apkopājuši vidē pieejamos resursus, kurus varētu piesaistīt klientam krīzes situācijā.

Raksta noslēgumā pilotprojekta grupas dalībnieku – sociālajā dienestā strādājošu sociālo darbinieku – domas par ieguvumiem, apgūstot tēmu "Krīzes intervence sociālajā darbā un psihosociālā konsultēšana krīzē".

► Vērojama mana kā sociālā darbinieka uzvedības maiņa – citādi reaģēju uz darba situācijām. Ir mainījies mans emocionālais noskaņojums, veicot darba pienākumus – vairāk daru ar prieku.

► Savā darbā jau sāku izmantot mūsu kopīgi izstrādāto jauno krīzes intervences modeli. Es jūtu savu izaugsmi, jo man bija iespēja katrā nodarbībā novērtēt savas emocijas, pamainīt savu uzvedību u.c. Tagad ir vieglāk strādāt, jo ir skaidrība par darba posmiem, kas balstās uz krīzes intervences modeļa būtību. Visu, ko iemācījos šajā programmā, varu izmantot ikdienas darbā. Nostiprināju pārliecību, ka esmu labs speciālists un esmu savā vietā.

► Iepriekš man likās, ka darbā katru dienu ir krīze, bet pēc mācībām sapratu, ka ne visas situācijas ir vērtējamas kā krīzes situācijas.

► Sapratu, ka mācību laikā esmu apguvis daudz, piemēram, iemācījos pareizi atrast kontaktu ar klientu, ja viņš nevēlas runāt, iemācījos veidu, kā motivēt runāt, stāstīt. Tagad protu atšķirt krīzes gadījumus no vienkārši smagiem sociālajiem gadījumiem.

► Būtiski bija tas, ka "izspēlējām" krīzes situācijas, lai praktiski saprastu, kā "izvest" klientu no krīzes situācijas. Sapratu, ka es kā sociālais darbinieks nedrīkstu kļūdīties, lai klients nenonāktu vēl dziļākā krīzē. Savā darbā es jau strādāju citādāk. Tagad es to spēju.

Metodiskā materiāla izstrādātāji sociālajiem darbiniekiem novēl turpināt paplašināt iegūtās zināšanas un prasmes, izmantojot krīzes intervences modeļus, dalīties savā kompetencē ar citiem kolēģiem un sniegt profesionālu atbalstu saviem klientiem sociālajos dienestos Latvijā.

Izmantotās literatūras saraksts

1. Baiba Bela un Līga Rasnača (zin. red.). *Sociālā darba vārdnīca*. – Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2023. 640 lpp. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/sociala-darba-vardnica>
2. Mirabito, D. M. *Social Work Theory and Practice for Crisis, Disaster, and Trauma*. Ed. F. Turner. *Social Work Treatment. Interlocking Theoretical Approaches*. – Oxford: Oxford University Press, 2017. P. 117–130.
3. Wilson, K., Ruch, G., Lymbery, M., Cooper, A. *Social work an Introduction to contemporary practice*. – Edinburg, England: Pearson Education Limited, 2008. 364. p.
4. Yeager, R. K., & Roberts, A. R. (Eds.). *Crisis Intervention Handbook. Assessment, Treatment and Research* (4th ed.). – Oxford: Oxford University Press, 2015. P. 800.

Darba vidē balstītas mācības: augstskolas iespējas un ierobežojumi

Līga Rasnača, LU SZF asociēta profesore un vadošā pētniece, profesionālās maģistra studiju programmas "Sociālais darbs" direktore

Darba un studiju savienošana ir problēma, ar kuru saskaras lielākā daļa

sociālā darba programmu studentu. Savukārt jomas ekspertu diskusijās

arvien biežāk aktualizējas tēma par darba vidē balstītām mācībām. Raksta mērķis ir raksturot augstskolu iespējas un ierobežojumus attiecībā uz darba vidē balstītu mācību aktualizēšanu, tos saistot gan ar darba devēju, gan studentu, gan arī augstskolas gaidām. Jāpiebilst, ka viedoklis un secinājumi ir veidojušies, pamatā balstoties Latvijas Universitātes sociālā darba studiju programmu īstenošanas pieredzē. Raksts apkopo iespējas un ierobežojumus dažādām studiju formām: gan pilna laika klātienes bakalaura studijām, gan nepilna laika klātienes bakalaura studijām, gan arī maģistratūras studijām.

Darba vidē balstīta mācīšanās paredz trīspusēju sadarbību starp studējošo, izglītības iestādi un darba vietu. Saskaņā ar Sociālā darba vārdnīcu "darba vidē balstītas mācības (*work-based learning*)" ir mācību organizēšanas un īstenošanas pieeja, kurā izglītības programmas teoriju un praksi izglītojamie apgūst pārmaiņus izglītības iestādē un uzņēmumā vai organizācijā"¹. Darba vidē balstītas mācības paredz ciešu sadarbību ar nozares darba devējiem. Vismaz puse profesionālo studiju jāīsteno darba vidē. Ministru kabineta noteikumi Nr. 484 "Kārtība, kādā organizē un īsteno darba vidē balstītas mācības" drīzāk reglamentē profesionālās izglītības iestāžu, nevis augstskolu izglītības programmu īstenošanu darba vidē. Atšķirībā no tradicionālās pieejas darba vidē balstīta mācīšanās pastiprināti fokusējas uz studējošā prasmju apguvi un zināšanu integrēšanu darba vidē, līdz

ar to šī pieeja paredz, ka darba vietai (darba devējam) ir ievērojami aktīvāka loma kā tradicionālajā studiju procesā. Pieeja profesionālajās programmās ir nenoliedzami aktuāla, taču līdz šim mēģinājumi to ieviest ir bijuši tikai fragmentāri, kas lielā mērā skaidrojams ar to, ka pieejas iedzīvināšana un nostiprināšana ir komplicēta un ieceres paliek nākotnes plānu līmenī. Programmu formālo ietvaru jeb ierobežojumus pamatā veido "Augstskolu likums", "Profesionālās izglītības likums", sociālā darbinieka profesijas standarts, vadošā sociālā darbinieka profesijas standarts, kā arī Latvijas Universitātes iekšējie normatīvie akti. Programmu vadītāji ņem vērā arī "Sociālā darba izglītības un profesionālās pilnveides globālos standartus" (angļu val. – *Global Standards for Social Work Education and Training*)², taču ne šo standartu, ne iepriekš pieminētos dokumentus nebūtu korekti uzlūkot kā negatīvi ietekmējošus ierobežojumus. Gatavojoties akreditācijai, gan bakalaura, gan maģistra studiju programmas mērķi un uzdevumi 2021. gadā ir aktualizēti, ņemot vērā sociālā darba attīstības tendences starptautiskā un nacionālā līmenī. Sasniedzamie studiju programmu rezultāti izstrādāti saskaņā ar sociālā darbinieka un vadošā sociālā darbinieka profesijas standartiem.

Raksta turpinājumā pievērsīšos konkrētiem studiju aspektiem, kuri tiek aktualizēti diskusijās par darba vidē balstītām studijām.

Viena no lielajām tēmām ir studiju laiks, kas diskusijās tiek ienests dažādos kontekstos. Reizēm no nozares administra-

1. Baiba Bela un Līga Rasnača (zin. red.). *Sociālā darba vārdnīca*. – Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2023. 640 lpp.; 72. lpp. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/sociala-darba-vardnica>

2. *International Federation of Social Workers* (n.d.). Izgūts no <https://www.ifsw.org/global-standards-for-social-work-education-and-training/>

tīvajiem vadītājiem ir dzirdamas šaubas par to, vai tiešām sociālajiem darbiniekiem ir nepieciešams tik ilgi studēt? Skeptiskas pārdomas var rasties arī tad, ja pats studējošais jau kādu laiku faktiski veic sociālā darbinieka pienākumus un izglītības iegūšana viņa skatījumā ir tikai formāla prasība. Studiju ilgums nav pielāgojams katra studējošā individuālajai situācijai, jo studiju ilgumu nosaka noteikumi par valsts profesionālās augstākās izglītības standartu (pilna laika klātienes bakalaura studijas – 4 gadi, nepilna laika klātienes bakalaura studijas – 4 gadi un 5 mēneši; maģistra studijas – 2 gadi). Studiju ilgumu nav iespējams saīsināt, jo studējošie iegūst ne tikai profesionālo kvalifikāciju, bet arī bakalaura vai maģistra grādu. Pielāgojamas ir studiju metodes, kurām atsevišķi pievēršīšos turpmākajā izklāstā. Vēl jāpiemin studentu iespēja pielīdzināt studiju programmas apguves rezultātu prasībām iepriekš apgūtos kursus un prakses, kas dažos gadījumos var saīsināt studiju ilgumu vai samazināt studiju slodzi. Daļa no studējošajiem iepriekš ir studējuši citās studiju programmās, piemēram, sociālo pedagoģiju. Ja nokārtoto studiju kursu saturs un studiju rezultāti saskan ar kādu no sociālā darba programmas studiju kursiem, kurss ir pielīdzināms. Visbiežāk tiek pielīdzināti studiju kursi, kas apgūti sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas studiju programmās. Šie studenti bakalaura līmeņa studiju programmās studijas var uzsākt jau ceturtajā vai piektajā semestrī. Nolikums par ārpus formālās izglītības apgūto vai profesionālajā pieredzē iegūto zināšanu, prasmi, kompetenču, iepriekšējā izglītībā sasniegto studiju rezultātu atzišanu un akadēmiskās darbības pielīdzināšanu

Latvijas Universitātē Jau pielīdzini-

nāt kādu no studiju programmā plānotajām praksēm, ja vien ir iespējams pamatot, ka esošā pieredze apstiprina konkrētu studiju rezultātu sasniegšanu.

Tēmā par darba vidē balstītām mācībām būtiska nozīme ir studiju praksēm. Gan bakalaura, gan maģistra studiju līmenī studentiem tiek nodrošinātas trīs prakses, kuru kopējais apjoms ir 26 kredītpunkti (kopā 26 nedēļas). Šis ir periods, kad studenti turpina iegūt padziļinātu izpratni par profesiju un pilnveidot prasmes. Ņemot vērā sociālā darba prakses vietu atšķirības, saprotams, ka praksē iegūtā pieredze studentiem atšķirsies. Saistībā ar praksēm parādās pretruna – no vienas puses, dažādos formātos izskan trauksme par darbinieku trūkumu, taču tajā pat laikā tieši prakses vietu noraidošā attieksme pret studentiem ir viens no iemesliem, kāpēc studijas tiek pārtrauktas. Regulāri ir situācijas, kad studenti nesaņem nekādas atbildes no prakses vietām; kad līgums tiek noslēgts, bet faktiski prakses vietā nevienam nav laika un students jūtas kā apgrūtinājums. Protams, darbinieku trūkuma apstākļos tas ir saprotams, bet augstskolas mācībspēku iesaiste situāciju var tikai sarežģīt. Neformālie kontakti ir tas instruments, kas ļauj palīdzēt studentiem iejusties prakses vietās. Tomēr tas ir sarežģīti, ja studentam trūkst iepriekšējas dzīves un profesionālās pieredzes darba attiecību veidošanā. Diez vai pieeja “papīrus parakstīsim, tikai netraucē” rada vēlmi būt piederīgam sociālā darba jomai. Ir arī pretēja pieredze, kad studenti, kuri pirmā studiju gada laikā ir šaubījušies par savu izvēli, prakses laikā satiek iedvesmojošus kolēģus un līdz ar to ievērojami mainās motivācija līdzdarboties studiju procesā.

Prakses vietu jautājums maģistratūras studentiem risinās vienkāršāk, jo palīdz gan studējošo patstāvība, iepriekšējā pieredze un profesionālā mērķtiecība, gan darba devēju uzticēšanās pakāpe praktikantiem ar iepriekš apgūtu bakalaura līmeņa izglītību. Tomēr problēmas var rasties, iekļaujoties ierastajā iestādes rutīnā, tāpēc maģistratūras studenti biežāk mērķtiecīgi izvēlas savām interesēm atbilstošu prakses vietu, kurā noris darbs ar noteiktu mērķa grupu.

Līdzīgas tendences ir vērojamas, organizējot mācību vizītes un izbraukuma nodarbības. Lai gan tikšanās ar studentiem varētu būt lieliska iespēja uzrunāt potenciālos darbiniekus un tā būtu iespēja salikt tieši konkrētai iestādei svarīgos akcentus attiecībā uz sociālā darba profesiju, ne vienmēr piedzīvojām atsaucīgu attieksmi. Lielāks atbalsts drīzāk vērojams, organizējot nodarbības tajās organizācijās, ar kurām jau izveidojušās formālās un neformālās saites, vai kurās strādā programmu absolventi. Var pieņemt, ka tam skaidrojums ir laika trūkums un fakts, ka par šādu pienākumu veikšanu nav paredzēts atalgojums.

Vēl atgriezīšos pie tēmas "studiju laiks". Darba vidē balstītu mācību pieejas atīstīšana ļautu mazināt studentu grūtības apvienot studijas, darbu un ģimenes dzīvi. Ja studiju kursu saturs ir aktualizējams katru semestri, tad studiju kursa apguvei paredzētais stundu skaits ir nemainīgs, proti, viens kredītpunkts atbilst 40 akadēmiskajām stundām. Tas ietver gan lekciju un semināru kontaktstundas, gan studentu patstāvīgo darbu. Ja pilna laika klātienē kontaktstundu skaits ir proporcionāli lielāks, tad nepilna laika klātienē studējošiem tas ir mazāks, un attiecīgi

lielāks stundu skaits ieplānojams patstāvīgajiem darbiem. Ja semestrī tiek apgūti 18 kredītpunkti, tad studentam būtu jāparedz 720 akadēmiskās stundas studijām. Cik tas ir reāli, ja studentam ir pilna darba slodze piecas dienas nedēļā? Protams, risinājumi individuālā līmenī tiek meklēti, tomēr ir situācijas, kad tas neizdodas. Ko tādās situācijās novērojam? Studenti pārtrauc studijas un maina nozari, meklē studiju iespējas ar zemākām prasībām, piedzīvo izdegšanu, daļai pastiprinās psihosomatiskie traucējumi, laika trūkuma dēļ pasliktinās attiecības ar ģimenes locekļiem. Sekas situācijai ir zaudējumi: nozare zaudē potenciālo speciālistu, bet sociālā darba programma zaudē studentu, potenciālo absolventu un vēlāko sadarbības partneri.

Viens no risinājumiem šo risku mazināšanai ir rakstā pieteiktā tēma – studiju procesa tuvināšana darba videi. Ko jau šobrīd studiju programmās ir iespējams īstenot?

- Studentiem ir iespējams studiju darbu (referātu, kursa darbu, studiju noslēguma darbu) tēmas saskaņot ar darba devēju un tādējādi izstrādāt prakses vietām nepieciešamus materiālus, piemēram, apkopot informāciju, sagatavot informatīvus materiālus dažādām mērķa grupām, veikt kādas problēmas izpēti utt. Šādā situācijā ieguvēji ir visas iesaistītās puses.
- Pētnieciskajos darbos ir iespējams izmantot ievērojami plašāku izpētes metožu klāstu kā ierasts. Biežāk var pielietot novērojumus, gadījumu analīzi, veikt līdzdalības un rīcības pētījumus. Rīcības pētījumi apvieno praktisko un lietišķo pieeju, lai rastu risinājumus dažāda mēroga problēmām. Strādājošajiem studentiem tā var būt kāda prob-

lēma, kuru ir aktuāli risināt vai aktualizēt prakses vietā.

- Ir iespējams daļu no studiju procesa organizēt institūcijās ārpus augstskolas telpām. Tas prasa papildu organizatorisko darbu no kursu docētājiem, taču liels ieguvums studentiem ir darba vides piedzīvošana, iespēja klātienē iepazīties ar institūcijas sniegtajiem pakalpojumiem. Savukārt uzņemošās institūcijas ieguvums ir iespēja izmantot studentu resursus, piemēram, kopīgos grupu darbos var modelēt dažādus problēmu risinājumus. Var pieņemt, ka, attīstot šādu pieeju, arī sociālā darba prakses vietās attīstītos uz mācīšanos vērsta organizācijas kultūra.

- Darba devēju un praktiķu iesaistīšanās studiju kursu docēšanā. Jau šobrīd gan bakalaura, gan maģistra studiju programmās apmēram 50% no studiju kursiem docē pasniedzēji – praktiķi. Līdz ar to pārmetumiem, ka augstskolās studentus sagatavo teorētiski jeb akadēmiķi, kuri ir tālu no prakses, nav pamata. Programmu īstenošanas laikā ir piedzīvotas situācijas, ka tieši praktiķi noslēguma darbu aizstāvēšanā pāragri “nocērt” studentu ieceres, tās novērtējot kā neatbilstošas šī brīža iespējām vai normatīvo aktu ierobežojumiem.

- Akreditētās studiju programmās ir iespējams īstenot izmaiņas bez saskaņošanas ar ārējām kontrolējošām iestādēm, ja kopējais izmaiņu apjoms studiju virzienā – visās tā programmās kopā – nepārsniedz 20%.³ Tas nozīmē, ka visu laiku pastāv atvērta iespēja izstrādāt jaunus studiju kursus atbilstoši darba

devēju vajadzībām. Te gan pastāv risks, ka aktualitāte var būt pārejoša, jo arī sociālajā darbā parādās “modes” tendences. Kāda no tēmām kļūst aktuāla, pateicoties liela mēroga projektiem, piemēram, deinstitucionalizācijas projekts, vai pastiprinātai plašsaziņas līdzekļu uzmanībai kādai no tēmām. Lai novērstu nepamatotu programmas satura svārstīšanos, jaunie kursi tiek izvērtēti un apstiprināti studiju virziena padomē, kurā balsstiesības ir gan mācībspēkiem, gan studējošajiem, gan darba devējiem. Jānorāda, ka elastīga attieksme pret studiju kursu jauninājumiem ir vairāk iespējama bakalaura programmā, kuru veido 160 kredītpunkti, nekā maģistra programmā, kuras īstenošanai ir paredzēti tikai 80 kredītpunkti.

- Kā mācību metodi biežāk ir iespējams izmantot refleksiju dienasgrāmatas, kas palīdz sasaistīt apgūto teoriju ar ikdienas praksi. Var arī ieviest pašnovērtējuma pārskatus, kuros katru semestri students atzīmē apgūtās zināšanas un prasmes. Šāds pārskats ļauj laikus identificēt trūkstošās zināšanas un prasmes. Trūkstošo zināšanu un prasmju apguve ir iespējama gan studijās, gan darba vietā. Lai novērstu paviršu pārskata aizpildīšanu vai formulējumu neizpratni, reizi gadā progresu var pārrunāt ar programmas vadītāju (vai darba devēju pārstāvi), tomēr pamatā šāds pārskats ir pašvirzīts. Apgūstot pašvirzītas mācīšanās prasmes, students ir motivētāks turpināt profesionālo pilnveidi arī pēc studijām bakalaura vai maģistra programmā.

Iespēju uzskaitījums labi iezīmē darba vidē balstītu mācību galveno izaicinājumu – nepieciešamo laiku studiju procesa organizēšanai un sadarbībai ar studentu darba vietām, individuālu pieeju

3. Ministru kabineta 2018. gada 11. decembra noteikumi Nr. 793 “Studiju virzienu atvēršanas un akreditācijas noteikumi”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/303956>

katra studenta situācijai. Tajā pat laikā studiju programmas jau šobrīd pakāpeniski nostiprina studentcentrētas izglītības principu, kas palīdz veidot akadēmisku studiju un prakses sasaisti. **Studentcentrētas izglītības princips** paredz: 1) **mijiedarbību un tīklošanos** (piemēram, iesaiste nozares sociālajās aktivitātēs ir uzskatāma par daļu no mācību procesa, tādējādi nodrošinot studentiem personisku pieredzi sociālu pārmaiņu veicināšanā); 2) **individualitāti** (piemēram, iespēja studentiem saņemt individuālas konsultācijas, iesaistīties mācībspēku iniciētās papildu aktivitātēs vai pētījumos atbilstoši konkrētā studenta interesēm); 3) **programmas elastīgumu** (mācībspēku gatavība izstrādāt papildu informatīvos materiālus vai nodrošināt papildu resursus, ja kādam no dalībniekiem tas ir nepieciešams); 4) **atbalstošu un iedvesmojošu mācību vidi**, kas ir attiecināma uz inovatīvu mācīšanās metožu ieviešanu (piemēram, neformālās izglītības metodes) un darba vidē balstītu metožu izmantošanu.

Tomēr minētās iespējas, tuvinot studijas darba videi, ietver arī vairākus riskus. Viens no riskiem var būt pārāk agrīna specializācija, kas var ietekmēt vienus pusīgu pieeju profesionālo jautājumu risināšanai un sašaurinātu izpratni par sociālajā darbā risināmajām problēmām.

Otrs risks ir agrīna piemērošanās noteiktam administratīvajam izkārtojumam, kas, piemēram, Latvijas novados un valstspilsētās var būtiski atšķirties.

Lai mazinātu šos riskus, ar "darba vidi" nevajadzētu saprast tikai vienu darba devēju, jo studiju procesā svarīgi gūt zināšanas un prasmes, kuras noder, strādājot pie atšķirīgiem darba devējiem.

Vēl viens kopējs riska faktors gan ba-

kalaura, gan maģistra, bet īpaši nepilna laika studentiem, ir pārslodze un ar to saistītā izdegšana. Domāju, ka ir svarīgi rosināt izmaiņas "Darba likumā", kura 157. pants mācību atvaļinājuma piešķiršanu paredz, saglabājot darba samaksu vai bez tās saglabāšanas. Nozarē strādājošajiem studentiem mācību atvaļinājumi ir ārkārtīgi nepieciešami, lai saglabātu veselību, turpinātu darbu un mācības. Dažos gadījumos risinājums var būt arī, piemēram, viena mācībām paredzēta diena nedēļā. Tomēr, ja tas nozīmē neapmaksātu atvaļinājumu ilgākā laika posmā, tad studējošajam var nākties izšķirties par studiju pamešanu, un nozare var zaudēt tai nepieciešamu profesionāli.

Lai risinātu sociālās labklājības nozarei nepieciešamo speciālistu nodrošinājuma problēmas un tuvinātu augstskolu beigušo sagatavotību darba devēju prasībām, nepieciešama cieša sadarbība ar nozares profesionālajām organizācijām un dažāda mēroga darba devējiem. Latvijas Universitāte ir atvērta sadarbībai.

Noslēgumā jāatgādina, ka raksts apkopo sarunās ar docētājiem, studentiem un darba devējiem izskanējušas pārdomas, par kurām nepieciešama turpmāka diskusija starp visām iesaistītajām pusēm.

Dalīta bēda – pusbēda

Benita Griškeviča, psiholoģijas maģistre, klīniskā un veselības psiholoģe Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrā, psihodinamiskā psihoterapeite

Zaudējumi šī vārda plašākajā nozīmē cilvēku piemeklē kopš piedzimšanas brīža. Neizbēgamie zaudējumi, kas saistīti ar attīstības krīzēm, dinamiski virza personības nobriešanas procesu. Pārdzīvojot pirmos zaudējumus, piemēram, nošķiršanu no mātes krūts, bērns reaģēs ar raudāšanu, tādējādi spēja skumt, bēdāties un sērot psihe veidošanās procesā sākotnēji ir bioloģiski noteikta. Arī atbildes reakciju uz raudošu cilvēku jeb spēju atsaukties otra ciešanām nosaka cilvēka daba un izdzīvošanas instinkts. Izraisīt sēru reakcijas var tuva cilvēka nāve (arī nedzīvi dzimis bērns vai spontānais aborts), bērns, kas piedzimis ar fiziskiem vai psihiskiem defektiem, ziņa par savu vai tuvinieka nāvējošas slimības diagnozi, ķermeņa daļas vai orgāna zaudējums, šķiršanās, kā arī tāds sociālās lomas zaudējums, kas nes sev līdzīgu pašvērtējuma pazemināšanos. Šī raksta mērķis ir dalīties psiholoģes un psihoterapeites praktiskajā pieredzē un teorētiskajos priekšstatos, kas attiecas uz vienu no sērošanas iemesliem – sērošanu tuva cilvēka zaudējuma gadījumā un sēru pārvarēšanas procesu. Zināšanas par sērošanas reakcijām un procesa norisi, izpratne par paša zaudējumiem un to sadziedēšanu palīdzošās profesijas pārstāvim ļauj būt klātesošam, saskaroties ar sērojošu klientu.

Sēras kā neērta tēma

Saskarsme ar cilvēku, kurš piedzīvojis zaudējumu, nav vienkārša jūtu stipruma dēļ, ko pārdzīvo sērojošais, un līdzjūtības reakcijas dēļ, kas pārņem klātesošos. Sēras ir "lipīgas", un tieši šis "lipīgums" var palīdzēt nodrošināt sērojošajam nepieciešamo palīdzību. Dažkārt empātijas pārdzīvojums ir tik dziļš, ka rada spēcīgu vēlmi atvieglot otra ciešanas, palīdzēt un aizsargāt, bet, iespējams, var arī sastindzināt, raisīt vēlēšanos distancēties, un var būt grūti atrast īstos atbalsta vārdus. Prātā var nākt doma – ko nu es tur vispār varu pateikt, tam cilvēkam ir tik nepanesami smagi. Kontaktā ar citu sērām savu darbu var sākt psihe aizsardzības mehānismi. Viens no tiem – projekcija jeb savā pašā pieredzē vai pārlicībās balstīta savdabīga "zināšana" par to, kā otrs jūtas, otram piedēvējot kaut ko saskaņā ar saviem priekšstatiem. Šim fenomenam var sekot nākamā aizsardzība – vēlēšanās izvairīties vai distancēties no smagām jūtām, vēlme noliegt notikušo par spīti apziņai, ka pieklātos kaut kā reaģēt, lai atbalstītu sērojošo. Tādējādi pastāv iespēja, ka profesionālis reaģēs nevis uz sērojošo, bet pats uz savu pieredzi jeb psihe saturu. Visdrīzāk tas nebūtu palīdzošās jomas profesionāļa interesēs, kurš vēlas sniegt atbalstu ar savu kompe-

tenci, prasmēm, zināšanās, profesionālo pieredzi, vērtībām un – mazākā mērā – savas personības emocionālo pieredzi un reakcijām. Satikšanās ar citu cilvēku sērām var netieši uzrunāt līdzcilvēku zaudējumus, izsaukt bailes un atmodināt senas sāpes. Veiksmīga sēru pārvarēšana paver ceļu personības psiholoģiskajam briedumam un sniedz savu ieguldījumu dzīvesspēkā un fiziskajā veselībā.

Sēru nozīme

Ar sērām kā reakciju uz smagu zaudējumu saprotam gan pašu emociju, domu un darbību izpausmi, gan ilgstošāku procesu, kam paredzama sava dinamika un vēlamais sērošanas procesa atrisinājums jeb sēru pārvarēšana. Sērot ir iespējams par to, kas iepriekš cilvēka dzīvē ir bijis nozīmīgs, bet tagad ir zudis. Ja nav spējas piesaistīties un pieņemt nosacītu emocionālu atkarīgumu no tuvā cilvēka, tad arī nav zaudējuma, ko apraudāt.

Sēru izpausmes emociju sfērā ir skumjas, bēdas, dusmas, trauksme, bezpalīdzības izjūta, vienaldzība un apātija. Zaudējuma apraudāšana pieder pie dabiskas, veselīgas sēru reakcijas. Pētot asaru ķīmisko sastāvu, bioķīmiķis Viljams Frejs (*Frey, 1986*) atklāja, ka asaru ķīmiskajā sastāvā ir toksīni, kas radušies stresa ietekmē. Viņš pieņēma, ka raudāšanas fenomena jēga ir atvieglojums, ko cilvēks saņem izraudoties, jo kopā ar asarām tiek izskaloiti stresa hormonu darbības blakusprodukti, turklāt asarām piemīt anestezējoša iedarbība, jo cilvēki raud gan fizisku, gan emocionālu sāpju mākti. Raudot tiek dota ziņa apkārtējiem, ka nepieciešama līdzjūtība un palīdzība, tādējādi izpaužas sēru sociālā funkcija – tuvināt ļaudis,

nodrošinot zaudējuma sadziedēšanai nepieciešamo cilvēcisko atbalstu. Sērām, īpaši sākuma posmā, raksturīga arī kognitīvā komponente – uzņēmīgas domas un atmiņas vai grūtības noticēt zaudējuma faktam, vai arī pārliecība, ka zaudētais cilvēks kādā īpašā veidā ir klātesošs. Tās var būt arī domas par pašnāvību kā sekošanu mirušajam. Savukārt uzvedībā novērojamās sēru izpausmes var būt neapzināti vai dažkārt apzināti centieni atrast mirušo cilvēku, bezjēdzīgas darbības, izvairīšanās uzvedība – cenšoties nepieskarties lietām vai nebūt vietās, kas saistītas ar zaudēto cilvēku, vai arī, tieši otrādi, koncentrējoties savās darbībās tikai uz to, kas kaut kādā veidā ir saistīts ar zaudēto personu. Zaudējumu piedzīvojušie sērošanas reakcijas izjūt un pārdzīvo ar individuālām niansēm, tomēr ikviena cilvēka psihes darbība ir vēsta uz adaptāciju reālajā pasaulē, tādēļ sēru reakcijas visus skar neatkarīgi no pašu gribas.

Parasti sēru gadījumā zaudējuma pieņemšanas procesam var iziet cauri bez profesionālas palīdzības. Džordžs Pollocks (*Pollock, 1989*) pauž uzskatu, ka sēras var uzskatīt par pārvarētām, ja gada vai divu gadu laikā izdodas nejust pārmērīgas sāpes svētkos vai nozīmīgos datumos, kas saistīti ar zaudējumu.

Spēju sērot un sērošanas norisi ietekmē iepriekšējo tuvo un drošo attiecību kvalitāte, līdzšinējā zaudējumu un krīžu pārvarēšanas vēsture, personības dzīvesspēks, emociju regulācijas un stresa pārvarēšanas prasmes, sociālie resursi, kas pieejami zaudējuma skartajam, kā arī attiecību raksturs ar zaudēto cilvēku un viņa nāves apstākļi. Spēja pārvarēt stresu, ar kuru saskaras cilvēks zaudē-

juma gadījumā, stratēģiju kopums, ko cilvēks lieto, ejot cauri sērām, nosaka to, kāds būs viņa veselības stāvoklis un cik veiksmīgi zaudējumu piedzīvojušais spēs turpināt savu ceļu dzīvē.

Pētniece Torila Kristīne Lindstroma (*Lindstrom, 1997*) atklāja, ka sievietēm ar veiksmīgāku sēru pārvarēšanas pieredzi ir labāki vispārējās veselības, imunitātes un mentālās veselības rādītāji, zemāks trauksmes un depresijas līmenis pirmā gada ietvaros pēc dzīvesbiedra zaudējuma. Veicot šo pētījumu, sievietēm cita starpā lūdza novērtēt savu veiksmīgumu attiecībā uz sēru pārvarēšanas pieredzi, izvērtējot šādas jomas: zaudējuma pieņemšana, ikdienas pienākumi, finansiālā situācija, reliģiskā vai filozofiskā pārlicība, veselība, darbs, vaļasprieki un intereses, garastāvoklis un emocionālās reakcijas, vīra kapa apmeklējumi, jubilejas, tostarp ģimenes pasākumi, saviesīgā dzīve, kontakti ar ģimeni un draugiem un jaunu mīlas attiecību iespējamība.

Apstākļi, kas apgrūtina sērošanas procesu

Viens no ārējiem apstākļiem, kas apgrūtina sērošanas procesu, apturot to kādā no posmiem, ir nāves raksturs – pēkšņa, vardarbīga nāve, traģiska bojāeja un ilgstoša nenoteiktības situācija, kad nav iespējams mirušo atrast un atvadīties. Vardarbīgas nāves gadījumā drošības izjūtas zudums ir īpaši skaudrs, jo skumjas sajaucas ar spēcīgām dusmām. Pastāvot iekšējam aizliegumam dusmoties, bēdas var tikt bremsētas, jo cilvēks nonāk itin kā spīlēs – no vienas puses, nepieciešams atvadīties, attālināties, bet tajā pašā laikā dusmas notur spēcīgā saiknē ar aizgājēju vai traumatisko situāciju. Pēkšņa, negaidīta nāve

uzskatāmi parāda, cik nepamatotas ir cilvēciskās ilūzijas par spēju ietekmēt apkārt notiekošo. Papildus bēdām šādos gadījumos kā reakcija priekšplānā var izvirzīties spēcīga trauksme. Nāves pēkšņums var nebūt saistīts ar objektīvo realitāti, bet tikai ar subjektīvo izjūtu, ka nāve nākusi nelaikā. Piemēram, kādam, kurš ilgstoši rūpējās par savu tuvinieku mūža nogalē, šī cilvēka nomiršana īsā prombūtnes mirklī var būt faktors, kas traucē nāves pieņemšanu stipras vainas izjūtas dēļ.

Risks veidoties sarežģītam, apgrūtinātam sēru procesam var būt saistīts arī ar attiecībām, kas bijušas starp mirušo un sērojošo. Ja attiecības ar zaudēto tuvo cilvēku bijušas ar spēcīgām atkarīguma iezīmēm vai konfliktējošas, vai arī saistītas ar aizvainojumiem (piemēram, nomirst vecāks, kas nav bijis klātesošs sava bērna dzīvē), sērošanas process var būt sarežģīts. Kā raksta psihoanalītiķis Vamiks Volkans (*Volkan, 1993*), "viens no acīmredzamākajiem paradoksiem, kas saistīts ar sērām, ir tāds – jo laimīgākas un nobriedušākas ir bijušas attiecības, jo vieglāk ir atvadīties, kad pienācis laiks vai iestājusies vajadzība doties tālāk". Sprotams, ka šis priekšnoteikums nebūs spēkā tad, ja vecākiem jāapglabā bērns vai bērnam pārāgri jāzaudē kāds no vecākiem, vai arī cilvēks kļūst par atraitni, būdams jauns. [Minētais attiecas uz "traumatiskajām sērām" – tas ir "jēdziens, kas norāda ne tik daudz uz neadekvātu sēru norisi, cik uz ļoti ciešām, simbiotiskām, atbalstošām un drošām attiecībām ar zaudēto personu". (*Konsultēšanas un psihoterapijas teorija un prakse, 2016*).]

Ja ir zināmi ar nāvi saistītie riska faktori un pastāv iespēja, ka līdz šim per-

sonības attīstības krīzes nav veiksmīgi pārvarētas un zaudējumi nav sadziedēti, būtu jāvērs uzmanība, vai neveidojas ieilgušas krīzes stāvoklis, vai arī sērojošais ieslīgst ilgstošas melanholiskās depresijas stāvoklī ar pašnāvības risku. Šādas sēru reakcijas pārvarēšanai nepieciešama papildu resursu piesaiste – ģimenes ārsta, psihiatra un psiholoģiskas palīdzības piedāvājums sērojošajam.

Pazīmes, kas uzskatāmas par atkāpēm no tipiska sērošanas procesa:

- emocionālās reakcijas trūkums uz mīļota cilvēka zaudējuma faktu (sērošanas process nesākas divu nedēļu laikā),
- dominējošas aizkaitinājuma un dusmu reakcijas,
- intensīva sērošana ilgāk nekā divus gadus pēc zaudējuma,
- zaudētā cilvēka piemiņas idealizēta pielūgšana un kulta radīšana,
- veselības pasliktināšanās, psihosomatiskas kaites (čūlainais kolīts, reimatoīdais artrīts, alerģija, astma),
- parādās slimības, no kurām cieta zaudētais cilvēks,
- vērojama pārmērīga, agrāk neraksturīga aktivitāte, kas liedz pieslēgties zaudējumam, līdz šim neraksturīga seksuālā uzvedība,
- pēkšņa un radikāla dzīves stila maiņa,
- sastingums, iniciatīvas trūkums, robežošanās no apkārtējiem,
- sarunas par vēlmi nomirt vai pievienoties mirušajam.

Cilvēkam, kurš piedzīvojis zaudējumu, var nebūt pašsaprotama un acīmredzama saikne starp smagām sērošanas

reakcijām, ko viņš piedzīvo, un senāku vai nesenāku tuva cilvēka zaudējuma faktu. Tādēļ palīdzošās jomas profesionāļa interesei un rūpēm var būt liela nozīme. Minēšu piemēru, kas nav tiešā veidā saistīts ar kādu konkrētu konsultēšanas gadījumu, bet atspoguļo sāpīgas un nesadziedētas traumas ietekmi uz cilvēka dzīvi. Jauna sieviete saskaras ar pieaugošu trauksmi un somatoformu veģetatīvu disfunkciju dzīves posmā, kad ir ceļā uz partnera izvēli un veido tuvas pāra attiecības. Piedzimstot bērnam, ar veselības stāvokli saistīta trauksme pieņemšanas spēkā, ir izteiktas bailes nomirt pašai, viņa izjūt bailes par bērna veselību, vērojamas depresijas pazīmes, perfekcionisms, samazinās darba spējas un sašaurinās draugu loks, pasliktinās attiecības ar apkārtējiem, kas neizprot viņas raižu pamatojumu. Pašreizējo grūtību izcelsmē liela loma ir bijusi pirms vairākiem gadiem piedzīvotam zaudējumam. Šai sievietei esot pusaudža vecumā, viņas acu priekšā aizgāja bojā brālēns. Viņa nesaņēma psiholoģisko palīdzību kā lieciniece un nespēja pārvarēt vainas izjūtu par to, ka, būdama bērns, nevarēja novērst tuvinieka bojāeju. Apkārtējie, nogrimuši savās sērās, nebija spējusi nodot skaidru vēstījumu, ka notikušais nav viņas vaina.

Sociālais darbinieks, uzdodot jautājumu par to, kā cilvēkam klājas, kas viņam būtu vajadzīgs, un saistot šo interesi ar zaudējuma faktu, var likt apzināties nepieciešamību pēc palīdzības. Zināms, ka viena no depresijas izpausmēm ir vainas izjūta. Sadzirdot, ka apkārtējie normalizē sēru reakcijas arī tad, ja tās ir ieilgušas, cilvēkam būs vieglāk pieņemt palīdzību, jo atkāpsies vainas izjūta. Ja sērojošais tiek mudināts uz

aktivitātēm, kas palīdz pievērsties dzīvei, tai skaitā rūpēm par sevi, viņš var no jauna sajusties iekļauts sabiedrībā, tādējādi mazinot izolētības un bezpalīdzības izjūtu, ko sev līdzī nes sēras.

Sērošanas teorijas psihoterapijā

Vēsturiski izpratne par sērošanas procesu balstās uz psihiatres Elizabetes Kibleres-Rosas (*Kübler-Ross, 1969*) aprakstītajām piecām **stadijām, kas cilvēka psihi ved uz nāves pieņemšanu**: 1) notikušā noliegums; 2) dusmas; 3) kaulēšanās jeb tirgošanās; 4) depresija; 5) pieņemšana. Autore neapgalvo, ka visiem cilvēkiem pieņemšanas process notiek, lineāri piedzīvojot visas piecas stadijas, tomēr dažas stadijas sērojoša cilvēka izpausmēs būs vērojamas. Psihoterapeitiskajā praksē var novērot, ka stadijas, kas seko pēc nolieguma, cikliski mēdz nomainīt viena otru vairākkārt, līdz cilvēks patiešām nonāk līdz pieņemšanai. Piemēram, stāstot par it kā pārvarētu zaudējumu, var atgriezties pie kaulēšanās: "Ja es būtu kaut ko darījis citādi, ja ārsts būtu bijis vērīgāks, ja..." Sērojot var atkārtoti izjust dusmas, vainas izjūtu, skumjas, atkal tirgoties ar likteni, vainot un dusmoties un atkal skumt. Pārdzīvojumi un sēru reakcijas piemeklē sērojošo atkal un atkal, pamazām zaudējot savu asumu un spēku.

Piesaistes teorijas radītājs Džons Bolbijs (*Bowlby, 1961*) izdalīja **trīs sērošanas fāzes**: skaudru sēru un zaudētās piesaistes figūras meklējumu fāzi (var ilgt vairākus mēnešus vai gadus); dezorganizācijas un izmisuma fāzi un reorganizāciju kā noslēdzošo sērošanas posmu. Vēlāk šai secībai pievienoja pašu pirmo fāzi – sastingumu, kas ilgst no dažām stundām līdz nedēļai un ievada sēroša-

nas procesu. Džordžs Polloks (*Pollock, 1961*) nodalīja divus nozīmīgus periodus sērošanas dinamikā: skaudro, aso jeb akūto sēru stadiju (kas sevī ietver šoka reakciju, afektu izpausmes un reakciju uz šķiršanos jeb zaudējumu) un hronisko sēru stadiju. Izpratne par hronisko sēru stadiju sasauca ar Zigmunda Freida klasiskajā darbā "Sēras un melanholijs" (*Freud, 1917*) aprakstīto "sēru darbu". Saskaņā ar Freida uzskatiem **sērām ir jāpaveic savs darbs, lai pārdzīvojumi, kas saistās ar zaudējumu, netiktu iestumti zemāzīnā un nedzīvotu mūsos kā melanholijs jeb depresivitāte** un neradītu risku tām atdzīvoties kādā no nākamajām dzīves krīzēm.

Sērošanas darbs norit, adaptējoties pasaulē, kura no sērojošā viedokļa ir mainījies – tajā vairs nav zaudētā piesaistes vai mīlas objekta. Psihe šim faktam pielāgojas pamazām, atkal un atkal saskaroties ar realitāti un atskārستot, ka zaudējums ir īsts un neatgriezenisks. Bērnu uzvedībā šo procesu var novērot tiešā veidā – bērns var vairākkārt atkārtot vienu un to pašu jautājumu: "Kur tagad ir vecmāmiņa?", lai atkal un atkal dzirdētu vienu un to pašu skaidrojumu, pamazām aptvertu vārda "nāve" vai "nomiršana" jēgu un zaudējuma neatgriezeniskumu. Arī pieaugušam cilvēkam ir nepieciešami atkārtojumi un pietiekami ilgs laika posms, kurā integrēt savā psihē jauno, izmainīto realitāti un aptvert visas pārmaiņas, ko sev līdzī nes zaudējums. Šīs pārmaiņas var būt arī izmainīts paštēls vai jauna sociāla loma – bārenis, atraitis, šķirtene, vecāks, kas zaudējis bērnu vai kam ir bērns ar invaliditāti u.tml. **Sērošanas darbs paredz intensīvo jūtu mazināšanos pret zaudēto, vērsot mīlas**

enerģiju prom un pamazām sākot to piesaistīt realitātei ārpusē jeb dzīvei un citām attiecībām – attālinoties no zaudējuma, bet paturot tā tēlu savā iekšējā pasaulē.

Mūsdienu nīderlandiešu autoru Margāretas Štrēbes (*Margaret Stroebe*) un Henka Šutsa (*Henk Schut*) sērošanas modelī vēriba tiek piešķirta stresoriem, ar kuriem saskaras sērojošais. Tie ir: "(1) uz zaudējumu orientētie; (2) uz atjaunošanos orientētie." (*Konsultēšanas un psihoterapijas teorija un prakse*, 2016, 498. lpp). Pirmie attiecas uz zaudējuma izraisītajām stresa situācijām (jāmaina nākotnes plāni, jāorganizē dzīve bez tuvā cilvēka, jāpiedzīvo viņa fiziskās klātbūtnes trūkums). Savukārt uz atjaunošanos vērstie netiešākā veidā saistīti ar zaudējumu – izmaiņas finansiālajā situācijā, sociālajā dzīvē.

Psihologiskā palīdzība sērošanas posmos

Viens no emociju regulācijas veidiem ir **verbalizēšana jeb izrunāšana**. Mūsdienās nav apstrīdama atbalsta grupu nozīme palīdzībā sērojošajiem, bet atšķiras pētnieku secinājumi attiecībā uz to, vai runāšana par savām jūtām šajās grupās ir obligāta. Savukārt kā faktorus, kas ietekmē dalībnieku apmierinātību ar saņemto palīdzību, nosauc "grupas vadības stilu, saņemta atbalsta daudzumu un zaudējuma raksturu" (*Konsultēšanas un psihoterapijas teorija un prakse*, 2016, 499. lpp). Līdzās runāšanai par zaudējuma pieredzi kā palīdzošs un veselību uzlabojošs faktors ir minēta arī **rakstīšana**, turklāt pozitīvais efekts ir novērojams nevis tūlīt pēc tam, kad cilvēks rakstot pievērsies saviem pārdzīvojumiem, bet gan ilgtermiņā (*Konsultēšanas un psihoterapijas*

teorija un prakse, 2016, 500. lpp). "Lai dalīšanās traumatiskajā notikumā būtu palīdzīga, klausītājam jābūt apdomīgam, nevērtējošam un ar vēlmi palīdzēt; pretējā gadījumā ekspresija var nesniegt atvieglojumu." Šādu secinājumu atrodam pārskatā par mūsdienu pētījumiem saistībā ar verbālas dalīšanās nozīmi sērošanas procesā (*Konsultēšanas un psihoterapijas teorija un prakse*, 2016, 500. lpp). Klausītāja apdomīgumu varētu veidot pietiekami liels iekšējs miers, esot kopā ar zaudējumu piedzīvojušo, vienlaikus piedaloties saskarsmē ar dziļu empātiju un spējot nesaplūst, bet palikt arī kontaktā ar sevi, savām izjūtām un vajadzībām. Palīdzošās jomas profesionālim emocionālo drošību un stabilitāti sniegs paša pieredze personīgo zaudējumu sadziedēšanā un sapratne par to, kādi faktori atbalstīja un veicināja sēru pārvarēšanu. Savukārt, speciālistam atrodoties personīgo sēru procesā (kas var arī nebūt saistīts ar tuva cilvēka nāvi), būtu apzināti jāizvērtē savi resursi palīdzēt klientam viņa bēdās bez kaitējuma savai emocionālajai stabilitātei. Arī tajā gadījumā, ja speciālists sapratīs, ka ir pārvērtējis savas spējas izturēt klienta zaudējuma smagumu, viņš būs guvis netiešu norādi vai atgādinājumu parūpēties par savu rētu sadziedēšanu.

Palīdzošā klātbūtne sērojošajam ir atkarīga no vajadzībām, ko nosaka sērošanas posma uzdevums. Saskaņā ar Džordža Polloka sērošanas procesa divu stadiju iedalījumu pirmajā, **skaudro sēru stadijā** (kas sevī ietver šoka reakciju, afektu izpausmes un reakciju uz šķiršanos jeb zaudējumu) psihes funkcijas ir vērstas uz to, lai varētu sākties adaptācijas process. Sākotnēji samazinās cilvēka ārējā, fiziskā aktivitāte, vē-

lāk kļūst intensīvas emociju izpausmes un sēru reakcijas. Savukārt **hronisko sēru stadijā**, pateicoties spēcīgiem iekšējiem procesiem, notiek pakāpeniska sēru pārvarēšana.

Šoka, **sastinguma stadijā** palīdz atrašanās līdzās, fiziska klātbūtne, uzmanība, pieskāriens, rokasspiediens. Svarīga ir klātesošo gatavība pieņemt sākotnējo noliegumu, respektēt un mierīgi uztvert sēru izpausmes arī tad, ja tās ir palīdzību atraidošas un liecina par vēlmi izolēties. Sastingumam sekojošajā **skaudro sēru stadijā** cilvēkam var palīdzēt runāšana par zaudējumu, dalīšanās atmiņās, fotogrāfiju aplūkošana, kapa vietas apmeklējumi, atceres dienu un citu kultūrai atbilstošo sērošanas rituālu ievērošana. Labi, ja klātbūtni sniedz cilvēki, kuri pazina mirušo. Vardarbīgas vai pēkšņas nāves gadījumā nozīme būs biedējošajai pieredzei, kas saistās ar zaudējumu un nes sevī dusmu un baiļu izjūtas. Bēdāšanās process īsti būs iespējams tikai pēc saskarsmes ar biedējošo informāciju un tās izzināšanu. Psihiskas traumas gadījumā (ja cilvēks bijis klāt vardarbīgas nāves brīdī) sekas cilvēka psihē būs atšķirīgas no tās pieredzes, ko piedzīvo sērojošais, ja tuvinieks zaudēts dabīgā nāvē, un prasīs profesionālu iesaisti, lai šīs sekas mazinātu.

Pārvarēšanas jeb hronisko sēru stadijā var būt nepieciešama palīdzība, plānojot turpmāko dzīvi un saskaroties ar stresoriem, kas vērsti uz atjaunošanos. Arī tad, ja sērojošais atkārtoti ieslīgst skaudro sēru reakcijās (izmisumā, emociju izreaģēšanā, vainīgo meklēšanā u.tml.), palīdz pārvarēšanas virziena uzturēšana – atbalstot atbildības uzņemšanos par ikdienas rūpēm, tu-

viniekiem, savu veselību, kura, iespējams, ir cietusi.

Speciālistiem, kuri ir saskarsmē ar sērojošiem klientiem, **ieteicams:**

neignorēt zaudējuma faktu, izteikt līdzjūtību (šai tradīcijai ir sava funkcija – mazināt noliegumu un veicināt sēru darbu); ar savu klātbūtni sniegt pieņemšanas gaisotni, kurā var notikt zaudējuma apzināšanās un jūtu izpausmes; uz klausīt pārdzīvojumus, ļaut runāt par zaudēto cilvēku; painteresēties, vai sērojošajam ir tuvāku cilvēku loks, ar kuriem var dalīt bēdas un pieminēt zaudējumu; dažās nedēļās pēc zaudējuma ieteicami bieži, bet īsi apciemojumi un viegli sasniedzami radi vai draugi – cilvēki, kas spēj uz klausīt un pabūt ar sērojošā pārdzīvojumiem.

Speciālistiem, saskaroties ar sērojošiem klientiem, **nav ieteicams:**

izvairīties no sarunām par zaudējumu; apturēt emociju izpausmes, tostarp raudāšanu; koriģēt, censties mīkstināt vainojošus vai dūsmīgus izteikumus; mēģināt piešķirt jēgu notikušajam, racionalizējot zaudējumu jeb psiholoģiski aizsargājoties (jēgas piešķiršana zaudējumam un nereti jaunas jēgas atrašana savai dzīvei būs sērojošā cilvēka ziņā ilgā laika posmā); pamest novārtā cilvēku, kurš piedzīvojis zaudējumu; nav nepieciešams arī pārmērīgi aprūpēt sērojošo, lai neradītu izjūtu, ka tiek steidzināts "tikt galā" ar sērām.

Sēras tuva cilvēka nāves dēļ ir viens no smagākajiem pārbaudījumiem cilvēka dzīvē, kura pārvarēšanā liela nozīme ir apkārtējo izpratnei un atbalstam. Sērošanas reakciju sociālā funkcija ir tuvināt un apvienot cilvēkus zaudējuma sadziedēšanai. Šo pārdomu nolūks bija

tuvināt lasītāju sērošanas tēmai, piedāvājot zināšanas un rosinot domās pārcilāt arī savu zaudējumu pieredzi. Ja palīdzības sniedzējs pats neatrodas zaudējuma krīzē un zina, ka traumatiskajos sērošanas procesos var nepietikt ar paša cilvēka un tuvinieku spēkiem pārvarēt bēdas, viņa klātbūtne un sniegtā palīdzība, sekojot ieteikumiem, būs iespējami saudzīga palīdzības sniedzējam un auglīga sēru skartajam. Zaudējumi skarbi aptur ierasto dzīves plūdumu, nāves klusums liek vērst cieņpilnu skatienu sevī un kopīgajā pagātnē, kura saista ar zaudēto cilvēku, lai spētu izvērtēt un atvadīties. Visas emocijas, ko cilvēks piedzīvo, tai skaitā visskaudrākās, ir vajadzīgas izdzīvošanai un labbūtības nodrošināšanai. Ar nāvi saistītu zaudējumu izsērošana veiksmīga procesa gadījumā paver arvien plašākus vārtus saiknei ar dzīvi un mīlestībai pret to. Piedzīvot to caur savu pieredzi vai esot līdzās otram, ir viena no skarbākajām dāvanām, ko caur pārbaudījumu dzīve var sniegt.

Izmantotā literatūra

1. *Konsultēšanas un psihoterapijas teorija un prakse.* – Rīga: Zvaigzne ABC, 2016. 624 lpp. (498.–501.)

2. Frey, W. H. *Crying: The Mystery of tears.* – USA: Winston Press, 1986. P 174

3. Kübler-Ross, E. *On Death and Dying.* – London: Imprint Routledge, 1969. P 272

4. Bowlby, J. Process of mourning. *International Journal of Psycho-Analysis*, 42:317-340.

5. Freud, S. *Mourning and Melancholia.* The standart edition of the complete psychological works of Sigmund Freud, Volume XIV (1914-1916). – London: The Hogart Press and the Institute of Psycho-analysis: 243-258. Pieejams: https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf/library/Freud_MourningAndMelancholia.pdf

6. Lindstrom, T. C. Immunity and health after bereavement in relation to coping. October 1997. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/240302562_Immunity_and_Somatic_Health_in_Bereavement_A_Pro prospective_Study_of_39_Norwegian_Widows

7. Pollock, G. H. The mourning. *Liberation Process*, vol.1-2. – Madison, Ct.: Internationl Universities Press,1989.

8. Волкан, Д. В, Зинтл, Э. *Жизнь после утраты. Психология горевания.* – Москва: Когито-Центр, 2014.160 с.

Sēru programma “Kalniem pāri”

Andris Vagals, Latvijas SOS Bērnu ciematu asociācijas programmas “Kalniem pāri” vadītājs

Latvijas SOS Bērnu ciematu asociācija¹ jau astoto gadu īsteno programmu “Kalniem pāri”, kas sniedz atbalstu ģimenēm ar bērniem un pusaudžiem, kuri ir piedzīvojuši nozīmīgu zaudējumu – vecāku, brāļa, māsas vai cita bērnam tuva cilvēka nāvi. Asociācija sēru programmu izveidoja pēc Zolitūdes traģēdijas, pārņemot pieredzi no igauņu kolēģiem, kas līdzīgu programmu bija radījuši, lai atbalstītu prāmja *Estonia* katastrofā bojā gājušo ģimenes. Sākotnēji programma tika īstenota ģimeņu nometņu ietvaros – četru dienu nometne, kurā ģimenes, veicot kopīgas uz sadarbību vērstas aktivitātes, radītu atbalstošu vidi un tiektos uz vienotību, veicinātu apzinātību par sērošanas procesu un apgūtu prasmes grūtību pārvarēšanai, bet gadu gaitā formāts tika pielāgots atbalsta sniegšanai individuālu konsultāciju un grupu nodarbību veidā.

Programmas “Kalniem pāri” galvenais mērķis ir veicināt veselīgu sērošanas procesu ģimenē, uzlabot bērna psihoemocionālo veselību, stiprināt ģimenes spēju pārvarēt grūtības un veicināt labvēlīgu savstarpējo komunikāciju. Programma piedāvā bezmaksas pakalpojumus –

individuālās konsultācijas bērniem un pieaugušajiem ģimenes locekļiem, kā arī iespēju piedalīties atbalsta grupu nodarbībās. Programmas aktivitātes īsteno Rīgā, SOS Ģimeņu atbalsta centra telpās Zemītāna laukumā 5. Ceļu uz nodarbībām mēro ne tikai ģimenes no Rīgas, bet arī no citām tuvākām un tālākām Latvijas vietām, atzīstot, ka arī ceļā kopīgi pavadītais laiks pozitīvi ietekmējis sērošanas gaitu. “Kalniem pāri” konsultācijās un nodarbībās piedalās gan bērns, gan kāds no bērna vecākiem vai aizbildņiem, lai sekmētu visaptverošas atbalsta sistēmas izveidi bērnam grūtajā dzīves brīdī.

“Kalniem pāri” komandu veido pieredzējuši un profesionāli speciālisti. Psihologi un psihoterapeiti ir kvalificēti strādāt individuāli ar bērniem un pieaugušajiem, lai sniegtu vispiemērotāko un saudzīgāko atbalstu savas kompetences robežās sēru procesā, uzklausat, vadot cauri notiekošajiem psihiskajiem procesiem sērās un izglītojot par tiem. Kopā ar pirmsskolas vecuma bērnu pedagogu šie speciālisti vada atbalsta grupu nodarbības un sirsnīgas aktivitātes visai ģimenei. Savukārt smilšu terapijas speciālisti rūpējās par vismazākajiem bērniem (bērni līdz sākumskolas vecumam), lai ar specifiskām metodēm, ko

1. Vairāk informācijas var iegūt: <https://www.sosbernuciemati.lv/lv>

sabiedrībā vieglāk pielīdzināt "rotalām ar mantiņām smilšu kastē", ļautu bērnam "izspēlēt" savas emocijas un uzverti par notiekošo drošā vidē un radošā veidā. Visu "Kalniem pāri" speciālistu galvenā misija ir panākt, lai bērns sēras nebūtu viens, lai viņam līdzās būtu paši uzticamākie un drošākie ceļabiedri.

Sēras ir dabiska un dziedinoša reakcija uz tuva cilvēka zaudējumu, bet dažkārt sabiedrībā tās tiek uzskatītas par problēmu, ko vajadzētu atrisināt. "Kalniem pāri" speciālisti uzsver, ka sēras ir jauna, neizbēgama realitāte, ar kuru sērotājiem jāmācās sadzīvot. Šajā grūtajā periodā, kurā ģimenei jāpielāgojas jaunajai situācijai un lomām, jāturpina ikdienas darba gaitas un mācības, vienlaikus saskaroties ar intensīvām emocijām, ārkārtīgi nepieciešams ir līdzcilvēku un speciālistu atbalsts.

Sēras var ietekmēt gan emocionālo, gan fizisko veselību, nereti izraisot arī psiholoģiskas problēmas. Tā ir ļoti individuāla pieredze, ko katrs cilvēks piedzīvo sev raksturīgā veidā. Sērošanas procesā cilvēki var piedzīvot depresiju, trauksmi, panikas lēkmes, arī posttraumatiskā stresa traucējumus gadījumos, kad piedzīvots spēcīgs apdraudējums. Sēras var izpausties kā bezcerīgums par savu dzīvi un pasauli, miega un ēstgribas problēmas, interešu zudums nodarbēs, kas vēl nesen bija aizraujošas, baiļu izjūtas, stress un nekontrolējamas trauksmes epizodes. Nereti cilvēki, kas sēro, izolējas no apkārtējiem, jo izjūt vientulību savā pieredzē. Viņi var izvairīties no sociāliem kontaktiem un izjust, ka viņu pieredze un sēras ir grūti saprotamas citiem cilvēkiem. Patiesībā nereti sēras visgrūtāk ir saprotamas pašam cilvēkam, kas tās piedzīvo. Dažkārt cilvēki cenšas turpināt normālu dzīvi, lai

nesatrauktu citus, cenšas "būt stipri" un "tikt galā". Tomēr tas var radīt spiediena sajūtu, nogurumu un izsīkumu. Vissarežģītāk sērot ir bērniem un pusaudžiem, kuri, piedzīvojot zaudējumu, var izjust spēcīgas emocionālās reakcijas, tostarp agresiju, dusmas, apjukumu un atraidījumu, kas atspoguļojas viņu uzvedībā.

Sērošanas procesu var apgrūtināt tas, ka līdzcilvēki dažkārt reaģē ar neizpratni pret sērojošajiem, nepieņem viņu izjūtas, uzskatot, ka sērojošajiem būtu jāspēj ātri atgūties vai jāaizmirst notikušais. Sērojošam cilvēkam tas savukārt rada papildu stresu un vientulības sajūtu. Līdzcilvēki var justies neērti attiecībā uz sērām, tādēļ, izvairoties šo tēmu pārrunāt, rada izolētības sajūtu sērojošajiem. Tā kā sabiedrības attieksme pret sērojošiem cilvēkiem var būt ļoti dažāda un ir atkarīga no kultūras, tradīcijām un indivīdu attiecībām ar sērojošo, ļoti svarīgi ir veicināt sabiedrības izpratni par sērošanas procesu un tā gaitā nepieciešamo atbalstu sērojošajiem. Labvēlīgas un saprotošas reakcijas no apkārtējiem ir nozīmīgs elements, lai cilvēks varētu veiksmīgāk pārvarēt sēras un adaptēties jaunajai realitātei. Atbalstu iespējams sniegt, piedāvājot praktisku palīdzību, piemēram, kopīgi pagatavojot ēst vai pildot mājas darbus, vai vienkārši esot klāt, lai izpaustu savu līdzjūtību un izpratni. Zaudējuma pieredze, jo īpaši bērniem, var būt traumējoša, un ir svarīgi, lai tiktu saņemts emocionāls atbalsts no ģimenes, draugiem un arī profesionāļiem.

Atbalstu programmā "Kalniem pāri" bērni un viņu piederīgie var saņemt dažādās sērošanas stadijās. Uzreiz pēc tuvinieka nāves ir iespēja saņemt bezmaksas individuālās konsultācijas vai

krīzes intervenci – tiek darīts viss, lai palīdzētu sērojošajam atgūt kontroli pār savu dzīvi un piedzīvoto traģēdiju. Šajā posmā komandas speciālisti palīdzēs risināt akūtus jautājumus, piemēram, kā paziņot bērnam par mīļā cilvēka nāvi, kā rīkoties citās nozīmīgās situācijās, piemēram, vai ņemt bērnu līdzi uz bērēm. Ir bijis gadījums, kad vecvecāki zvana programmas vadītājam un stāsta, ka mazbērns tikko zaudējis savu vienīgo vecāku, un bez viņiem mazbērnam vairāk nav neviena. Vecvecāki lūdz palīdzību saprast, kā atbalstīt bērnu šajā traumatiskajā notikumā, un vadītājs pēc iespējas ātrāk piesaista psihologu no komandas, lai atbildētu uz visiem akūtajiem jautājumiem, iedrošinātu un piedāvātu rekomendācijas tālākai darbībai. Parasti psihologs aicina uzreiz arī aizpildīt pieteikuma anketu programmai.

Pētījumi² un prakse apliecina, ka bērniem psihoemocionālais atbalsts pēc tuvinieka nāves ir absolūti būtisks, lai veicinātu bērna ticību tam, ka viņš spēj kontrolēt savu dzīvi, uzlabotu bērna grūtību un stresa pārvarēšanas spējas, atbalstītu bērnu droši paust savas sajūtas un veicinātu bērna pašvērtējumu. Tomēr psihoemocionālo atbalstu no *svešiem* speciālistiem ieteicams bērnam piedāvāt ne ātrāk kā pēc viena līdz trim mēnešiem kopš tuvinieka nāves, jo bērnam vispirms ir svarīgi bez specifiskām intervencēm izdzīvot sāpīgā sajūta, bet šim procesam ir nepieciešama droša, emocionāli tuva un atbalstoša vide, ko nodrošināt var tie cilvēki, kas bērnam vēl ir klātesoši

dzīvē. Bērniem garīgās veselības traucējumu un citu problēmu rezultāti var saglabāties un laika gaitā pat palielināties, tādēļ atbalsta saņemšana sērojošajiem bērniem un viņu ģimenēm svarīga ir vienmēr. Kad sākas atbalsta sniegšana, svarīgas ir gan individuālās konsultācijas, gan darbs ar grupu. Profesionālo atbalstu saņem kopā ar grupas biedriem, kas piedzīvojuši līdzīgu pieredzi, nodrošinot gan bērniem, gan pieaugušajiem nozīmīgu pieredzē gūtu atziņu, ka viņi nav vieni ar savām sajūtām. Atbalsta grupas norisinās astoņās nodarbībās, kurās iespējams piedalīties visai ģimenei, un tās iedalās vecāku vai aizbildņu, pusaudžu un bērnu grupās. Tajās cilvēki dalās ar savu pieredzi un izjūtām sēru procesā, godina aizgājušo tuvinieku dzīves un kopā pavadīto laiku, kopīgi veido veselīgu uztveri par to jauno realitāti, kurā dzīvo, lai varētu turpināt īstenot savu personīgo potenciālu.

Dažreiz sēras var aktualizēties pēc vairākiem gadiem, it īpaši, sasniedzot pusaudža vecumu. Ja tuvinieka nāves brīdī bērns bija mazs, tad pusaudža vecumā viņš var labāk izprast notikušo, kas var aktualizēt sērošanas procesu. Situācijās, kad tuvinieks miris vardarbīgā nāvē, bērns var piedzīvot traumatiskas vai sarežģītas sēras, un šajā gadījumā sērošana var būt aktuāla vēl daudzus gadus pēc nāves notikuma. Nav tāda laika posma, kad sērošanu nebūtu iespējams atbalstīt – to var un ir ieteicams darīt jebkurā dzīves laika posmā.

“Kalniem pāri” programma piedāvā atbalstu ģimenēm ar dažādu vecumu bērniem, sākot no dzimšanas un līdz pat pilngadībai. Lai šo atbalstu saņemtu programmas ietvaros, jāaizpilda pieteikuma anketa Latvijas

2. Haine, R. A., Ayers, T. S., Sandler, I. N., Wolchik, S. A. Evidence-Based Practices for Parentally Bereaved Children and Their Families. Prof Psychol Res Pr. 2008 Apr;39(2):113-121. doi: 10.1037/0735-7028.39.2.113. PMID: 20585468; PMCID: PMC2888143.

SOS Bērnu ciematu asociācijas mājaslapā www.sosbernuciemati.lv (www.sosbernuciemati.lv/lv/kames-palidzam/berniem-kuriem-nomiris-tuvinieks-kalniem-pari/pieteikums-programmai) vai jāsazinās ar programmas speciālistiem pa tālruni +371 26030213.

Par laiku, kad pirmo reizi tikties un iepazīties, "Kalniem pāri" speciālists ar pieteikuma aizpildītāju sazinās divu nedēļu laikā pēc pieteikuma saņemšanas. Pirmajā sarunā izvērtē, kāds atbalsta veids (individuālās konsultācijas vai atbalsta grupu nodarbības) ģimenei būtu vispiemērotākais. Piemēram, ja ir noteikts, ka bērns fiziski un/vai emocionāli jūtas izolēts no citiem cilvēkiem sava pārdzīvojuma dēļ, tad dalība atbalsta grupās būtu visatbilstošākā, lai bērns iepazītos ar citiem vienaudžiem, kuri piedzīvojuši līdzīgu pieredzi. Tikšanās laikā ir iespēja iepazīties ar "Kalniem pāri" programmu, apskatīt telpas un iegūt plašāku ieskatu ar sērošanu saistītajos jautājumos. Konsultāciju laikus saskaņo atbilstoši klienta vajadzībām, kopīgi ar speciālistu izvērtējot, vai konsultācijas ir jāveic visai ģimenei kopīgi vai arī katram ģimenes loceklim individuāli.

Kad iepazīšanās saruna ir notikusi un identificēts nepieciešamais atbalsta veids bērnam, pusaudzim un/vai vecākiem, tad sākās sadarbība. Ja nesen piedzīvots tuvinieka zaudējums vai sērošanas process ir bijis traumatisks vai sarežģīts, ir vērts šo pieredzi apspriest individuāli ar speciālistu. **Individuālās konsultācijas** ar psihologu norisinās 10 reizes (vienas nodarbības ilgums ir viena stunda), to mērķis ir veicināt veselīgu sērošanas procesu un sniegt atbalstu sērošanas izraisītu psihoemocionālo grūtību pārvarēšanā. Nodarbību

gaitā runā par grūtībām, ar ko bērns saskaras ikdienā, kādās jomās ir sarežģījumi funkcionēt, piemēram, nereti tās ir grūtības iesaistīties mācību procesā, vai arī ir izaicinoši savaldīt savas emocijas, kā rezultātā ir apgrūtināta sadarbība ar cilvēkiem apkārt. Mērķis ir panākt, lai bērns iepazīst un apzinās cēloni neadaptīvajai uzvedībai un tās sekām; apgūst stratēģijas, kā pārvarēt šādas grūtības. Bērns tiek iedrošināts lūgt palīdzību, ja vienam tikt galā ar uztverto šķērslī ir par grūtu. Savukārt vecākiem veicina izpratni un stiprina spējas, kā parūpēties par sevi un, galvenokārt, kā saglabāt atbalstošu, mīlošu un pieejamu atmosfēru bērnam, kurš piedzīvo sēras.

Papildus profesionālam atbalstam nozīmīgs resurss sērās ir atbalsts no citiem cilvēkiem, kuriem ir līdzīga pieredze. Šis atbalsts ir īpaši būtisks bērnam, jo ir svarīgi, lai viņš justos iekļauts vienaukdžu vidū. Tomēr, piedzīvojot zaudējumu, bērns skolā vai draugu lokā var justies atšķirīgs. "Kalniem pāri" grupā bērniem ir iespēja tikties ar vienaudžiem, kuri ir piedzīvojuši līdzīgu zaudējumu. Tas palīdz bērniem veidot savstarpējās attiecības un saprasties vienam ar otru no pusvārda, sniedzot iespēju dalīties ar savām emocijām. **Atbalsta grupas** tiek komplektētas pēc pieprasījuma – tās notiek, ja ir pieteicies noteikts daudzums cilvēku, un šobrīd tiek īstenotas tikai kā slēgtās grupas – dalība tikai ar iepriekšēju pieteikšanos un tikšanās notiek noteiktu skaitu reizi.

Uz grupām ierodas vienaudži ar dažāda ilguma sērošanas pieredzi, un šis faktors drīzāk palīdz grupai, nevis kaitē. Katru atbalsta grupu vada divi speciālisti – pusaudžu un vecāku vai aizbildņu grupu vada divi psihologi, bet bērnu grupu vada viens psihologs un viens

pirmsskolas bērnu vecuma pedagogs. Atbalsta grupu mērķi un uzdevumi ir balstīti teorijās par atbalsta sniegšanu sērās, piemērojot tās katrai vecumposma grupai. Tikšanās ir reizi divās nedēļās (kopā 10 nodarbības) klātienē pēc darba dienas un skolas stundu beigām ap pulksten 16:30. Vienas nodarbības ilgums – 2,5 stundas. Ievēro sākuma rituālus – sasveicināšanās un aktuālo paziņojumu izrunāšana, noskaņošanās darbam grupās – un noslēguma rituālus – brīvās sarunas un, piemēram, picas ēšanu; grupu dalībnieki savā starpā izrunā, ko darīja grupā – to īpaši svarīgi ir dzirdēt vecākiem par bērniem –, un nepieciešamības gadījumā veic aktivitātes grupas vienotības veicināšanai un emociju nomierināšanai. Vissvarīgākais noteikums, ko ievēro gan dalībnieki, gan grupu vadītāji, ir konfidencialitātes ievērošana – kas tiek izpausts un darīts grupu nodarbībā, tas paliek grupā un netiek izpausts cilvēkiem, kas nav grupas dalībnieki.

Atbalsta grupu programmas pirmajās nodarbībās notiek iepazīšanās un "ledus laušanas" aktivitātes, lai grupas dalībnieki varētu iepazīties un sākt uzticēties viens otram un vadītājiem. Dalībnieki veic iesaistošus uzdevumus, lai pastāstītu savu stāstu, savu dzīves situāciju. Pēc pirmajām iepazīšanās nodarbībām grupas galvenās daļas nodarbību fokusā ir emocijas un atmiņas – ar sērām saistīto atmiņu, emociju un fizisko izjūtu atpazīšana, izpaušana, pieņemšana un relaksācija.

Pirmsskolas vecuma bērnu (4–7 gadi) un viņu vecāku vai aizbildņu grupās runā par to, kas ir sēras un kā tās izpaužas dažādos vecumposmos; kādas ir biežāk sastopamās grūtības, ar kurām saskaras ģimene pēc tuvinieka

zaudējuma, un veidi, kā tās pārvarēt; kā uzlabot savstarpējo komunikāciju, kā gatavoties brīvdienām un svētku reizēm, kā arī pārrunā citus ģimenēm aktuālus tematus. Tie bērni, kuri būs gatavi atstāt vecāka vai aizbildņa drošo klēpi, ir mīļi aicināti blakus telpā, kur ar viņiem darbojas pirmsskolas pedagogs un psihologs, iesaistot bērnus radošās un aktīvās nodarbēs, kopā spēlējoties, muzicējot, krāsojot un draudzējoties. Darbošanās gaitā pārrunā un radoši pauž ar sērām saistītas pieredzes un izjūtas; tiek veicinātas pozitīvas atmiņas par mirušo mīļo cilvēku. Pārrunātie temati var būt par grūtībām, ar ko ir saskārušies vecāki, un kas traucē kvalitatīvi dzīvot un funkcionēt kā ģimenē, tā sabiedrībā. Vai arī būt sarunas par to, kā sarunāties par aizgājušo tuvinieku ar bērnu, kad tas pieaugs, kļūs apzinātāks un sāks vairāk interesēties par aizgājušo. Runājot par šādiem tematiem, grupas vadītāji veicina sarunu un piedāvā metodes, lai pārvarētu grūtības un veicinātu savstarpējo atbalstu ģimenē.

Bērniem (7–11) un pusaudžiem (12–18 gadi) piedāvā atsevišķas grupas, kurās kopīgi pēta sēras un to, kā tās ietekmē emocionālo stāvokli. Bērni un jaunieši analizē, kā mīļotā cilvēka nāve ietekmē sekmes skolā un attiecības ar draugiem, kā arī runā par to, kā tikt galā ar dusmām, bailēm un straujām garastāvokļa izmaiņām. Bērniem jautājumu par pasaules mijiedarbību un dzīves īpatnībām ir daudz, bet zināšanu tik daudz nav, tādēļ vispirms ir svarīgi veicināt svešo un savu procesu apzinātību. Kopīgi tiek izskatīti jautājumi par daudzajiem "kāpēc", uz ko kopīgi rod atbildes un apgūst relaksācijas vingrinājumus, kas palīdz uzlabot bērnu emocionālo stāvokli. Grupā tiek piedāvātas aktivitātes, kas paplašina

bērnu un pusaudžu redzesloku, meklēti veidi, kā veidot lietderīgu atbalsta sistēmu. Kopīgi tiek pieminēta un godināta mirušā mīļā cilvēka dzīve. To dara, izmantojot dažādas radošās metodes, piemēram, gleznošanu ar rokām, paužot savas izjūtas uz auduma, vai arī līmējot asociatīvas uzlīmes uz kartiņām, kas vislabāk atspoguļo viņu izjūtas, lai veicinātu apzinātību un jaukas atmiņas par tuviniekiem. Katru nodarbību sāk ar iesildošo sarunu apli, aprunājoties, kā gājis nedēļas laikā, un noslēdz ar noslēguma apli, kur reflektē par grupā izdarīto, galvenajām iegūtajām atziņām un atklāsmēm.

Vecāku un aizbildņu grupā runā par sērām un to, kā tās izpaužas dažādos vecumposmos. Kopīgi aplūko biežāk sastopamās grūtības, ar kurām saskaras ģimene pēc tuvinieka zaudējuma, un ne tikai vadītāji, bet arī citi dalībnieki sniedz ieteikumus, kā tās pārvarēt. Īpaša vērība pievērsta savstarpējas komunikācijas uzlabošanai, piedāvātas idejas brīvdienām un svētku reizēm, kā arī apspriesti citi aktuāli jautājumi. Vecāku un aizbildņu grupai galvenā uzmanība nodarbībās ir vērsta uz to, kā veicināt atbalstošu vidi un diskusijas, lai paustu savas sajūtas un pieredzi saistībā ar sērām. To visu paši vecāki un aizbildņi piedzīvo šajā grupu darbā, stāstos un uzklusot vienam otru, lai to varētu praktizēt savā ģimenē, lai bērni justos droši, vēršoties pie viņiem, piemēram, kad jūtas nomākti. Tieši vecāki un aizbildņi kā pieaugušie ir atbildīgi, lai bērni saņemtu to, kas viņiem patiesi ir vajadzīgs sērās – atbalstu un mīlestību.

Papildinot individuālās konsultācijas un atbalsta darbu grupās, sadarbības laikā **divreiz gadā rīko kopīgus pasākumus visām ģimenēm**. Pirmais

pasākums notiek Ziemassvētkos, kas ģimenēm bieži ir īpaši grūts laiks – svinēt svētkus bez sev tuvā cilvēka. Otrs pasākums notiek maija beigās brīvā dabā. Šis programmu noslēdzošais pasākums ar nosaukumu "Kalna galā" ļauj ģimenēm dalīties ar saviem pārdzīvojumiem un novērtēt sasniegto kopā piedzīvotajā ceļojumā, sadarbojoties grupā.

Vislabāk ieguvumus no **programmas raksturo programmas dalībnieku vecāku un aizbildņu atsauksmes**.

- 16 gadus veca zēna mamma: "Mans dēls un es esam sākuši atklāt dziļākus sarunu līmeņus par viņa tēta zaudējumu, pateicoties "Kalniem pāri" programmai. Tas sniedz neaprauktāmu atvieglojumu un ir palīdzējis saprast manus pašas pārdzīvojumus pēc vīra nāves."
- 8 gadus vecas meitenes aizbildne: "Grupā vadītāji radīja sirsnīgu un atvērtu atmosfēru, kurā mēs kopā dalījāmies un atbalstījām viens otru. Tas mani iedvesmoja saprast, ka visi piedzīvo līdzīgas emocijas, un tas ir pilnīgi normāli."
- 12 gadus vecas meitenes tētis: "Ieguvu neizsakāmu atsaucību un personisku attieksmi no "Kalniem pāri" komandas. Pateicos par sapratni un iespēju apmainīties pieredzē ar citiem vecākiem grupā. Tas palīdzēja saprast, ka mūsu problēmas nav vienīgās."
- 10 gadus veca zēna mamma: "Programmā tika skaidrotas mūsu sajūtas, un tas deva man atvieglojumu, redzot, ka citi ir piedzīvojuši līdzīgas grūtības. "Kalniem pāri" nodrošina atbalstu un kopā piedāvā klusu un stipru plecu."
- 13 gadus vecas meitenes mamma: "Grupā laikā ieguvu skaidrību par dzīves posmu un saskāros ar cerību

nākotnē. "Kalniem pāri" sniedza arī no-derīgas atziņas par bērna audzināšanu. Lieliska pieredze ar profesionāliem speciālistiem!"

- 7 gadus veca zēna un 12 gadus vecas meitenes tētis: "Pateicoties "Kalniem pāri", sajūtāmiem droši un saprasti grupā ar līdzīgiem cilvēkiem. Programma sniedza konfidencialitāti, saliedētību un profesionālu atbalstu mazā grupā. Lielisks piedzīvojums kopumā!"

Sērošana kā fenomens skar ne tikai individuus un ģimenes, bet arī sabiedrību kopumā. Tas ir sarežģīts process,

kas ietekmē gan pieaugušos, gan bērnus, un nereti prasa papildu atbalstu. Ja jūs, jūsu ģimene, tuvinieki vai klienti piedzīvo sērošanas procesu, ir svarīgi atcerēties, ka palīdzība ir pieejama. Neļaujiet sērām kļūt par tabu tēmu – piedzīvojot šo grūto ceļojumu kopā ar citiem cilvēkiem, jūs varat sniegt un atrast atbalstu, sapratni un iespēju veidot turpmāko dzīvi, paturot sev mīļos cilvēkus dzīvā atmiņā. Vērsieties pēc palīdzības vai mudiniet vērsties pēc palīdzības, jo kopā mēs kļūstam stiprāki, lai dotos "kalniem pāri" un turpinātu dzīvi jau citā kvalitātē.

Piedzīvojums klusumā jeb ceļš pie sevis: psihologa pieredze, izmantojot smilšu terapijas metodi

*Šī raksta mērķis ir sniegt ieskatu par smilšu terapiju, smilšu spēli, darbošanos ar smiltīm un noskaidrot, kas tas ir. Būtiski ir jautājumi par smilšu terapijas kā metodes izmantošanu – ieguvumiem un riskiem, kādas problēmas visbiežāk vērojamas, vai bērnu vecuma īpatnībām ir nozīme smilšu spēlē un cik ļoti ir nepieciešama sadarbība ar vecākiem. Raksta pamatā ir **Vitas Rogas-Vailzas** saruna ar psiholoģi **Daigu Baumani**.*

Dažādos plašsaziņas līdzekļos daudz rakstīts un runāts par bērnu grūtībām veidot pozitīvu saskarsmi, par skolas vecuma bērnu uzvedības problēmām, konfliktiem ar vienaudžiem, motivācijas trūkumu iesaistīties mācību procesā, bērnu sociālo prasmju trūkumu utt. Dažādi ir arī pašu speciālistu atzinumi, balstoties uz viņu praktisko pieredzi, apkopojot secinājumus par ilgtermiņa pētījumiem vai ekspresinterviju rezultātiem. Bērnu trauksmainība, vēlme tikt ievērotam, mīlētam un uzklausītam ir ļoti dabiska un nepieciešama psiholoģiskās attīstības prasība. To vispirms sniedz ģimene, kurā bērnu mīl, pieņem tādu, kāds viņš ir, un viņā tiek ielikti pamati pozitīvas pašvērtības attīstībai. Bērns pozitīvu attiecību veidošanas pieredzi iegūst ģimenē. Tā tam būtu jābūt...

Pastāstīt par situācijām, kad bērniem radušās saskarsmes un emocionāla rakstura grūtības, aicināju 49. vidusskolas psiholoģi, sertificētu smilšu spēles terapijas kā metodes praktizētāju Daigu Baumani. Jau sarunas sākumā Daiga uzsvēra, ka ir psihologs, kas izmanto smilšu spēli savā darbā un neveic terapiju, tāpēc to noteikti nedrīkst jaukt ar psihoterapeita darbu. Pavisam precīzi būtu teikt, ka viņa kā psiholoģe ir ieguvusi smilšu spēles metodes praktizētāja sertifikātu. Sociālā darba jomā

Daiga ienākusi jau 2017. gadā, uzsākot sadarbību ar sociālajiem darbiniekiem projektā, kurā viņai piedāvāja psihologa darbu krīzes intervences pakalpojuma¹ ietvaros, ko nodrošināja biedrības "Latvijas Sarkanais Krusts" krīzes centrs "Burtnieks"². Sākotnēji iepazīts darbs komandā un uzkrāta pieredze, strādājot ar vecākiem ar garīga rakstura traucējumiem, kuri paši audzina savu bērnu. Daiga uzreiz norādīja, ka ir atšķirības – bērnam ir uzvedības traucējumi vai viņam ir saskarsmes un emocionāla rakstura grūtības.³ Mūsu tēmas kontekstā ir svarīgi uzsvērt, ka runāsim par otro variantu.

Sarunas laikā vēlējos uzzināt, vai ir kas īpašs smilšu spēles praktizētāja darbā, sadarbojoties ar sociālajiem darbiniekiem. Jau sarunas sākumā Daiga neslēpa, ka sākotnēji finansiālais aspekts bija viens no iemesliem, kāpēc viņa šo papildu darbu uzņēmas, jo pārmaiņas personīgajā dzīvē uzlika lielāku atbildību

1. Krīzes intervences pakalpojums ir viens no Rīgas pašvaldībā nodrošinātajiem sociālā pakalpojuma veidiem saskaņā ar Rīgas domes 2020. gada 6. marta saistošo noteikumu Nr. 3 "Rīgas valstspilsētas pašvaldības sniegto sociālo pakalpojumu saņemšanas un samaksas kārtība" 91. punktu: <https://likumi.lv/ta/id/313649#p91>. Plašāka informācija par šo pakalpojumu pieejama šeit: <https://www.riga.lv/lv/pakalpojumi/krizes-intervences-pakalpojums-krizes-situacija-nonakusam-personam>.

2. Biedrības "Latvijas Sarkanais Krusts" krīzes centrs "Burtnieks", plašāka informācija pieejama šeit: <https://www.redcross.lv/par-mums/socialie-centri/krizes-centrs-burtnieks/>

3. Mēs ikdienas valodā bieži nepievēršam uzmanību, cik korekti lietojam vienu vai otru jēdzienu. Piemēram, „uzvedības traucējums”, kas nozīmē, ka tā ir kāda konkrēta diagnoze, vai ir tikai „emocionālas, saskarsmes grūtības uzvedībā”, ar kurām bērns sastopas noteiktās situācijās. (Raksta autores piezīme.)

un rūpes par savu ģimeni. Bet no otras puses, viņa to uztvēra arī kā Dieva dāvanu, kas dota, lai mācītos, izprastu un attīstītu sevi gan kā cilvēku, gan kā profesionāli. „Lai runātu par savām atziņām, ko iegūstu, praktizējot smilšu spēli, ir jāsaprot, kā ģimene nonāk krīzes centrā. Vispirms tas var būt caur sociālo dienestu, ar sociālā darbinieka nosūtījumu, kurā bērnam rekomendēta smilšu spēle. Parasti šādu ģimeņu sociālā funkcionēšana ir apgrūtināta vai tas nav izdevies veiksmīgi. Otra grupa ir bērni, kas nāk no ģimenēm, kurās ir vardarbība. Tāpēc laikam lielākais gūtais atzinums ir, cik **svaīgi izveidot un parādīt bērnam telpu un vietu, kur viņš var justies pasargāts, drošs, bez kritikas un nosodījuma.** Tad ir gandarijums redzēt, kā bērns atsaucas uz labestību un iedrošinājumu. Ar laiku bērns mācās, ka var arī citādi veidot saskarsmi, un viņš uzkrāj šo pozitīvo pieredzi.”

Man likās dīvaini Daigas teiktais, ka bieži no vecāku puses jūtama greizsirdība uz viņu, jo bērni viņu gaida, skrien pie viņas un mīļojas, kas reti notiek ar vecākiem. „Bet es jau pati to apzinos, jo tiekos ar bērnu reizi nedēļā, noteiktu laiku, un tad es iedodu tās patiesās attiecības, pēc kurām bērns ilgojas. Vecāki ikdienā rūpējas par bērnu, audzina, un tas var notikt gan ar bļausšanu, sodīšanu, kritiku, gan nosodījumu, kas nesniedz pozitīvo emociju piepildījumu. Pie manis bērnam ir telpa, vieta un iespēja brīvi darboties, un par to vēl tiek saņemta uzslava. Bērns tiek uzklauts un pieņemts bez kritikas.”

Teicu Daigai, ka man tas izklausās pēc tādas kā dāvanas, kā gaismas stariņa, ko viņa sagādā bērnam. „Tā arī ir mana atziņa, ka bērns pieņem psihologu kā

„labo cilvēku”, un smilšu spēle (tikšanās reizes) ir vieta, kur viņš var būt pats, tāds, kāds viņš ir.”

Smilšu spēli kā metodi parasti ieteicams izmantot bērniem vecumā no pieciem gadiem un vairāk, jo agrīnā vecuma periodā bērni nav gatavi veidot statistikas bildes. Bet ir gadījumi un situācijas, kad smilšu spēle ir izmantojama arī mazākiem bērniem, piemēram, trīs gadu vecumā, kad bērns reāli spēlējas ar smiltīm, un tā vairāk ir kā viņa atreģēšana uz trauksmi (trauksmes “pārstrādāšana”). Bet noteikti jāskatās un jāizvērtē katra situācija individuāli. Sarunas laikā nonācām arī pie jautājuma par vecāku lomu Daigas darba procesā. Vecāki bieži vien nav vērsti uz sadarbību un, iespējams, neizprot emocionālā atbalsta nepieciešamību, nozīmi bērna attīstībā un savu lomu tajā, tāpēc nav atvērti dialogam ar speciālistu. Tāpēc mani interesēja jautājums, kā veidojas attiecības un sadarbība ar vecākiem, vai tā vispār ir jāveido un cik tai ir liela nozīme, izvērtējot bērna dinamiku un progresu. „Es sadarbojos tikai ar bērnu. Protams, paralēli notiek konsultatīvs darbs ar vecākiem, bet viņi noteikti nav mana prioritāte. Sociālo dienestu un krīzes centru problēma sadarbībā ar vecākiem ir tāda, ka vecāki bieži vien iedomājas, ka psihologs izmainīs viņu bērnu bez pašu iesaistes.”

Tātad sanāk, ka vecāki gaida “gatavu izmainītu” bērnu, kas atvieglos viņu pašu dzīvi? „Jā, tā tas ir. Daži vecāki domā, ka psihologs bērnu ieliks „jaukā, paklausīgā iepakojumā” un bērns laimīgs dzīvos tālāk. Un, kad tas tā nenotiek, tad sākas vecāku dusmošanās uz psihologu, kas izpaužas divējādi. No vienas puses tā ir psihologa vainošana, ka viņš nemāk strādāt un nav profesionāls,

no otras puses – ka bērns atļaujas runāt ar psihologu, atklāti stāstīt par to, kas notiek mājās.”

Attēls no Daigas Baumanes personīgā arhīva.

Šeit parādās sociālā darbinieka profesionālā loma – cik svarīgi ir izskaidrot vecākiem, kas īsti notiek pie psihologa, ko psihologs dara. „Ir sociālie darbinieki, kas to dara ļoti veiksmīgi, bet ne visiem tas izdodas. Ļoti tipiska aina gan sociālajā dienestā, gan krīzes centrā, ka vecāki vēlas sevi nodalīt no līdzatbildības procesa. Un tas ir stāsts par to, ka es nevaru palīdzēt bērnam atreaģēt uz viņa emocijām, ja ģimene procesu neizprot un nesniedz atbalstu.”

Ir gadījumi, kad vecāku atbalsta trūkuma dēļ bērns tiek it kā „atsviests atpakaļ” iepriekšējā situācijā. Bērns var nesaprast, kāpēc tas notiek, un tas viņu var muldināt. Bet kas notiek ar vecākiem? Arī vecākiem, ar kuriem saskaras Daiga, vairumā gadījumu ir grūtības ar savu lomu izpildi, trūkst zināšanu, prasmju līmenis ir nepietiekams; iespējams, paši piedzīvojuši traumatiskus notikumus savās bioloģiskajās ģimenēs. Ne vienmēr blakus ir bijis kāds cilvēks ar labu padomu vai atbalstu. „Sociālais darbinieks strādā ar vecāku kā ar pieaugušo, lai sakār-

totu viņa ikdienu; sešu mēnešu laikā⁴ palīdz viņam risināt finansiālas, nodarbinātības vai cita veida problēmas, lai, izejot no krīzes centra, ģimene varētu turpināt savu dzīvi patstāvīgi, izmantojot savus resursus un piedāvātās iespējas. Citreiz sociālais darbinieks nav ieguvis nepieciešamo informāciju par ģimeni vai vecāku, un man tiek lūgts to iegūt. Tad atkal ir svarīgi, kā sociālais darbinieks šo informāciju izmanto, kā viņš to pasniedz klientam. Man ir bijusi pieredze, kad informācija tiek interpretēta vai izmantota neatbilstoši. Rezultātā ģimene ir dusmīga uz mani kā psihologu, un bērnam aizliedz turpināt smilšu spēles nodarbības. Īpaši tas ir situācijās, kad ticis izpausts kāds gadījums vai situācija ģimenē (ģimenes noslēpums), par ko vecāki paši negrib runāt.”

Sarunas laikā vairākas reizes netieši runājām par pozitīviem aspektiem, ko smilšu spēle sniedz bērnam. Tā kā šis ir svarīgs jautājums, kas būtu jāzina arī sociālajam darbiniekam, tad lūdzu Daigu vēlreiz sniegt savu komentāru – kas ir būtiskākie šīs metodes izmantošanas ieguvumi viņas darbā un kāpēc to var ieteikt kā labu metodi darbā ar bērniem ar emocionāla rakstura un saskarsmes grūtībām. „Arī bērniem no veiksmīgi funkcionējošām ģimenēm, kur it kā viss ir kārtībā, tas ir veids kā bērnam izteikt sevi, izpaust savu iekšējo pasauli. Kāpēc es to izvēlējos? Kad sāku strādāt ar bērniem kā psihologs, ļoti ātri sapratu, ka tāda klasiska runāšana ar bērnu nav pietiekama un neko daudz nepalīdz bērna saskarsmes grūtību mazināšanā. Protams, var ļaut

4. Tas ir laika posms, kurā krīzes centra pakalpojums tiek sniegts.

bērnam zīmēt un izmantot citas projektīvās metodes,⁵ bet cik daudz un ilgi var zīmēt? Tad man radās tāds kā apjukums, ko varētu darīt. Biju dzirdējusi par smilšu terapiju kā metodi, kas ļoti atbalsta un palīdz bērniem, un, kā izrādījās, sāku to apgūt metodes apmācības pirmsākumos Latvijā.⁶ **Smilšu spēles metode ir veids, kā bērns savu neapzināto pasauli parāda smiltīs, jo bērnam ir grūti izteikt vārdos, ko viņš jūt un domā. Bērns stāsta savu vīziju, ko viņš izveidojis smilšu kastē, bet metodes praktizētājs redz savējo. Tā notiek mūsu saruna par to, kas īsti notiek smilšu kastē, un par attiecībām. Svarīgi ir arī novērot, kā bērns uzvedas pie smilšu kastes, kā izvēlas figūras no piedāvātās kolekcijas.**

5. Projektīvās metodes ir virzītas uz to, lai atklātu iekšējo pasauli, subjektīvus pārdzīvojumus, domas, iekšējas programmas, gaidas.

6. Latvijā smilšu spēles terapija ir ienākusi pa vairākiem ceļiem. Taču visbūtiskāko ieguldījumu smilšu spēles attīstībā šeit ir devusi vācu ģimenes un smilšu spēles psihoterapeite Linde fon Keizerlinka, kuras senču saknes nāk no Kurzemes. 1995. gadā Linde fon Keizerlinka sadarbībā ar Latvijas Ģimenes centru veidoja apmācību grupu sistēmiskajā ģimenes terapijā. Tā 18 ieinteresēti kolēģi kļuva par Lindes un viņas kolēģu studentiem. Linde sagādāja finanšu līdzekļus, izveidoja un vadīja izglītības programmu sadarbībā ar Osnabrikas universitāti (Vācija) un Latvijas Universitāti. Linde mēdza sacīt: "Ģimenē ir bērni, un viņi nerunā, bet viņi runā caur simboliem." Apmācību grupai tika piedāvāts apgūt smilšu spēles metodi, ko izmantot darbā ar bērniem. Tā daudzajos apmācību gados viena diena seminārā bija veltīta smilšu spēlei. Smilšu bilžu analīzei nozīmīga vieta bija arī ģimenes psihoterapeita noslēguma darbos un supervīzijās. Tā daļa no ģimenes terapietiem paralēli darbam ar ģimenēm sāka attīstīt arī smilšu spēles terapijas praksi (izgūts no <http://www.smilsuspeles.lv/lv/smilsu-speles-attistiba-latvija>)

Te es iestarpināju savu jautājumu – kādu informāciju tas dod speciālistam? „Tas norāda, cik bērns ir drošs, nedrošs, ļaujas vai neļaujas sava ķermeņa zemapaizņas stāstam. Un vienlaicīgi tā ir uzticēšanās man, mūsu savstarpējās attiecības un ļaušanās šim procesam, cik ļoti bērns jūtas drošs un pasargāts.”

No Daigas teiktā sapratu, ka tas ir arī stāsts par metodes praktizētāja attiecībām ar bērnu. Tas nav tāds spontāns tikšanās brīdis, kurā „ieskrien un izskrien”, bet gan ilgstošs process, kam nevar noteikt precīzu laika ierobežojumu. Ar Daigu runājām arī par to, ka nevajadzētu izvirzīt obligātus mērķus, kas jāasniedz noteiktā laika posmā, piemēram, bērnam apmeklējot piecas vai astoņas smilšu terapijas sesijas. **Mērķis var būt, piemēram, a) krīzes un vardarbības gadījumos mazināt bērna trauksmi, radīt drošības sajūtu; b) skaidrot bērnam lietu un parādību cēloņsakarības; c) izvēlēties un runāt bērna vecumam atbilstošā valodā, godīgi izstāstīt lietas, kas notiek ar viņu, ka ir pieņemami un dabiski izjust noteiktas emocijas, piemēram, bēdas, dusmas; d) stāstīt vecākiem, ka pārmaiņām nepieciešams laiks, nekas nenotiek uzreiz, un tas ir jautājums par pacietību. Tas ir ļoti individuāls, radošs, smalks process, ko ietekmē dažādi faktori – bērna vecums, attiecību veidošanas pieredze, problēmas ģimenē u.c.**

Bērna uzdrīkstēšanos pieskarties lietām ķermeniski ietekmē arī viņa garīgā pasaule, tāpēc mani interesēja Daigas viedoklis par to, vai ar smilšu spēles palīdzību bērns spēj dziedināt pats sevi, un viņa atbildēja apstipri-

noši⁷. Viņa arī uzsvēra, ka bērns pats var izvēlēties, vai stāstīt vecākiem, ko dara tikšanās laikā, darbojoties smilšu kastē un sarunās ar psihologu, vai nestāstīt, tāpēc, ka procesa pamatā ir bērna un Daigas attiecības. Bieži ir lietas, ko bērni nevēlas stāstīt vecākiem, kas paliek tikai „smilšu kastes telpā”. *„Teorijā pastāv uzskats, ka vecākiem nevajadzētu nākt un skatīties, ko bērns ir saveidojis smilšu kastē. No bērna tas prasa ļoti daudz iedrošinājumu – izvēlēties notikumu, izdomāt un izveidot savu vīziju (savu bildi), paņemt figūriņu no plauktiem, kuros ir tik milzīga izvēle. Ir bērni, kas tikai kādā piektajā nodarbībā atļaujas patstāvīgi pieiet pie mantu plauktiem. Ir tādi, kuriem ir ļoti liela vēlme parādīt savu „mākslas darbu”, taču neuzmanīgs vecāku vārds vai jautājums var sagraut to, ko bērns ar tik milzīgām pūlēm ir atveidojis. Jautājumiem jābūt ļoti vispāriģiem, lai bērna fantāziju „nenokautu”, piemēram: ko tu esi tur salicis, ko tu ar to domāji u.c. Bērns var ņemt visu un darīt visu smilšu kastes drošajā telpā. Tas daudziem ir ļoti liels atklājums un brīnums, ka tā var būt, nesajņemot nekādu aizrādījumu vai nosodījumu par mantu aiztikšanu.”*

Bērna drošā pasaule – kas tā īsti ir? Bērns drošības sajūtu attīsta ģimenē, bet kā tas iznāk, ka viņš to tur pazaudē? Tas man lika aizdomāties, cik sarežģīta ir „bērna drošās mājas būvniecība” Daigas darbā, un radīja jautājumu – vai bieži

7. Smilšu spēles pamatā ir ideja, ka psihe sevi ietver dziedinošu spēku un ir orientēta uz pašdziedināšanu. Tas, kā bērni veido smilšu bildes – nopietni, ar interesi un dziļumu –, ir tam apliecinājums. Ļoti reti, kad bērns izturas pret smilšu bildēm nevērīgi (plašāka informācija: <http://www.jungian.lv/smilšu-spele/smilšu-raksti/pa-rams/post/558173/>).

viņa ir palikusi “būvniecības” pusceļā. *„Protams, tas notiek ļoti bieži, jo laika ietvars krīzes centra pakalpojumā ir reglamentēts. Reti kad sanāk veiksmīgi noorganizēt pēdējo tikšanos, jo sociālie darbinieki bieži atsūta informāciju, ka ģimene iet projām no krīzes centra, un man pat nav dota izdevība atvadīties. Man ir jādod tikai sava darba pārskats, dažreiz konsultēju vardarbībā cietušo ģimeni par to, kā būtu ieteicams rīkoties tālāk, kā izvairīties no situācijas atkārtoties, mēģinu dot stiprinājumu. Bet īstenībā es nezinu, kas notiek tālāk, un vai manas rakstītās rekomendācijas darba pārskatā tiek ņemtas vērā. Optimālā gadījumā sociālais darbinieks turpina strādāt ar ģimeni savu resursu ietvaros. Pusaudzīem bieži rekomendēju apmeklēt atbalsta grupas, bet, cik es zinu, šāds pakalpojums nav pieejams.”*

Runājām arī par to, kā Daiga pati sev var palīdzēt pārskatīt darba procesu ar bērnu un turēt savu „pavedienu” par bērna stāstījumu, vai tiek veikta kāda novērtēšana. Viņas uzstādījums bija pavisam vienkāršs. *„Tā nu tas ir, ka visiem vienmēr visu gribas novērtēt, un to es ļoti jūtu sadarbībā ar sociālajiem darbiniekiem. Bet praksē es izvērtēju procesu visu laiku – jau no pirmās reizes (īpaši vardarbības gadījumos), skatoties uz to, kā bērns ienāk pie manis, kā sēž mammai klēpī, cik ir nedrošs, mantas neaiztiek vai vispār tās neievēro. Tad otrajā vai trešajā reizē redzu, ka viņš atļaujas pieiet pie smilšu kastes, pēc tam jau paņem kaut ko no figūriņu plauktiem; skatos, kā viņš sāk darboties, kā komunicē. Mēs mācāmies viens par otru, iepazīstam viens otru caur smaržu, skaņām, balss toni; parādām, ka sajūtas var nosaukt konkrētos vārdos u.c. Var redzēt, cik ļoti, ļoti lēnām bērns atraisās. Un tad dienesta*

piešķirtās sesijas faktiski beidzas, bet bērnam tas ir tikai sākums procesam, jo var būt, ka tikai astotajā reizē viņš kaut ko sāk patstāvīgi veidot. Tāpēc praksē ir gadījumi, kad vēl tiek piešķirtas papildu 10 sesijas. Tātad, esot procesā, es vēroju, kā veidojas bērna stāsts smiltīs, cik tas ir piepildīts vai tukšs.”

Šajā vietā interesi radīja jēdzieni „piepildījums” un „tukšums” – kas tas ir? “Ir bērni, kas iemet vienu vai divas figūriņas kastē un viss. Bērns sevi apslāpē, apspiež, neļauj atklāties. Ir arī tādi, kas izkrāmē tukšus figūriņu plauktus, un tā ir vai nu bērna atļaušanās visu izlikt kastē, vai viņš ir sociāli plaši domājošs. Bet mans uzdevums ir pēc tam to kopā ar bērnu sākt strukturēt. Tad ir bērni, kas, veidojot bildi smiltīs, nepārtraukti komentē kaut ko, runā. Tas nozīmē, ka bērnam ir trauksme, viņam ir grūti būt ar sevi kontaktā⁸.”

Vai jāņem vērā arī vecuma īpatnības? „Jā, tas ir svarīgi. Ir jāskatās, kā bērns kustas pie kastes, cik daudz izmanto kastes laukumu, kā viņš stāv pie kastes, jo, piemēram, ir vecums, kurā ir normāli riņķot ap kasti.”

Kā smilšu spēles nezinātāja es vienmēr domāju, kāda nozīme ir mitrām un sausām smiltīm? Kā būtu jāsaprot un jātulko to izvēle? Šis jautājums mani ir nodarbinājis ikreiz, kad vedu savu mazmeitu uz smilšu terapijas nodarbībām. Daudzreiz esmu vaicājusi, kādas smiltis viņa šodien izvēlēšies? Viņa vienmēr atbildēja, ka to vēl nezinot. Izmantojot iespēju, runājām ar Daigu arī par šo jautājumu. „Sākotnēji pieņēmums bija,

8. Grūti paciest klusumu. Bērns apzināti saprot, ka viņu novēro, tātad vērtē, un tas rada trauksmi. Lai to mazinātu, viņš sevi mierina, cenšas novērst psihologa uzmanību, veidojot dialogu ar sevi. Ar laiku, kad bērns jau ir pieradis pie šī procesa, viņš pārtrauc sarunāšanos. (Daigas piezīme.)

ka to nosaka trīs lietas: sajūtas, vēlmes, emocijas. Tas katram pašam jāizjūt. Kad es mācījos, mums arī bija jāiet cauri personīgajai pasaules pieredzei ar savu smilšu stāstu, un manas sajūtas par sausajām smiltīm bija – vieglums, gaisīgums, atvieglojums. Sausās smiltis plūst, tās nevar saturēt. Mitrās smiltis vairāk ir, lai kaut ko veidotu, no jauna būvētu, tās ir vieglāk kontrolēt, nolikt robežas. Tas ir stāsts par to, kas man tajā brīdī visvairāk nepieciešams – vieglums vai struktūra.”

Interesants atklājums man bija Daigas filozofiskais skatījums, kurā smiltis simbolizē Zemi. Un Zeme ir mūsu māte. Ja raugās no šāda viedokļa, tad mitrās un sausās smiltis ir māte, un te varam redzēt, kādas attiecības bērnam ir ar māti. Jā, izklausās teorētiski, bet tam ir būtiska nozīme praksē. Cik daudz, cik atklāti un vai vispār par to vajag runāt ar vecākiem, tas ir jautājums, kur atbilde nav viennozīmīga. „Mēs ar tevi runājam kā kolēģes, mēs saprotam šo valodu, terminus, un mums viegli uztvert vienai otru. Tā ir problēma – kā par to runāt ar vecākiem, kā nelietot specifiskus terminus, bet saprotami pateikt būtiskas lietas. Nevar taču teikt vecākam, ka smiltis ir Zemes un mātes simbols, un cik svarīgi ir, kā bērns tām pieskaras un darbojas.... Tā vietā es jautāju – kādas ir jūsu savstarpējās attiecības, kas jums izdodas, kas rada grūtības. Ir jāmeklē veids, kā informāciju iegūt no vecākiem, cik daudz vecāks apjauš, kādas ir viņa attiecības ar bērnu. Vecākus parasti interesē tas, kas notiek smilšu kastē, un tas ir pašsaprotami, viņi par katru cenu grib, lai es to izskaidroju. Bieži es netieku sadzirdēta, jo vecākiem vajag racionālu informāciju, nevis pasaules uztveres simboliskus skaidrojumus. Mēs Joti duāli skatāmies uz vecāka ie-

nākšanu bērna smilšu kastē, novērošanu un visiem komentāriem. Tā ir ļoti „smalka” lieta – svarīgi, lai bērnu nenobaidītu.”

Sarunas laikā es sapratu, cik ļoti svarīgi ir vecāku uztvert, sajūst un zināt to, ka viņš adekvāti un ar izpratni uztvers Daigas teikto. No tā būs atkarīgs, cik daudz un kādā veidā viņam informāciju var pasniegt. „Jā, tieši tā. Un tā ir tā mana profesionālā atbildība. Es taustos, mēģinu saprast, cik atklāti varu runāt, cik man ir jāpasaka caur puķēm, un kas man šoreiz ir jānoklusē. Piemēram, atved vecāks bērnu ar kaut kādu „sīptomu”. Tad uzreiz vaicā man, cik daudz un gara būs darbošanās. Es izstāstu, ka vismaz četras reizes. Tad vecāks atnāk pēc četrām reizēm un redz, ka „sīptoms” ir mazinājies. Viņš aizved bērnu no procesa, tā arī vairāk neko nerisinot. Bet parasti piektā vai sestā reize ir tas kritiskais posms, kad notiek regress, tas ir, bērns vai nu ļaujās aizsargmehānismiem vai „sabūvē vēl kaut ko pa virsu”.

Varbūt ir lietderīgi, lai sociālais darbinieks informē un izglīto vecākus par smilšu spēli pirms sesiju uzsākšanas?⁹

„Ja runāju es pati, tad krīzes centrā vecāki vienkārši tam ļaujās – kas jādara, tas jādara. Īpaši kaut ko skaid-

9. Smilšu spēle ir terapeitisks process, kura laikā tiek izmantotas speciāli izveidotas noteikta izmēra smilšu kastes un miniatūri priekšmeti jeb figūriņas, kuras atspoguļo visu, kas pasaulē var būt sastopams: mājas, kokus, augus, dažādas būves, instrumentus, sadzīves priekšmetus, mašīnas, dažādus dabas materiālus, cilvēkus, dzīvniekus, pasaku varoņus u.c. Smilšu terapija ir piemērota gan bērniem no 3–4 gadu vecuma, gan pusaudžiem, gan pieaugušajiem, kuriem ir grūtības apzināties un paust savas emocijas un pārdzīvojumus vārdos, bet vieglāk izteikt tēlainā simbolu veidā. Smilšu spēļu terapija var būt papildinoša metode konsultēšanas procesā kā atsevišķas sesijas vai ilgt pat vairākus gadus (izgūts no: <https://www.veselapasaule.lv/lv/enciklopedija>).

rot nav nepieciešams. Ja runājam par sociālo dienestu (vardarbībā cietušas ģimenes), tad pirmajā reizē tiekamies, parunājam, es skaidroju procesu, tad tiekamies atkal ik pa laikam. To ietekmē dažādi faktori, un regularitāte nav īsti iespējama, piemēram, varbūt paralēli iet tiesas process. Manuprāt, ļoti svarīgi jau pašā sākumā noskaidrot vecāku gaidas – ko viņi vēlas no mūsu sadarbības. Vidusposmā varētu būt saruna ar vecākiem: vai šīs gaidas piepildīsies, kas traucē un kas palīdz vēlamajam rezultātam īstenoties. Līdz ar to tiktu novērsta situācija, kad, procesu pabeidzot, vecāku sākotnējās gaidas nesaskan ar sasniegtu.”

Sarunas gaitā pārrunājām, kā Daiga vērtē sadarbību ar sociālajiem darbiniekiem, kāda ir viņas pieredze. „Sadarbība notiek visu laiku. Ir reizes, kad es to iniciēju, bet citreiz sociālais darbinieks aicina mani izteikt viedokli. Krīzes centrā es daudz sadarbojos ar sociālajiem darbiniekiem, kuriem es droši varu uzticēt savu informāciju, un zinu, tā netiks pārprasta un neatbilstoši lietota, runājot ar vecākiem. Ir arī gadījumi, kad es dalos informācijā ļoti piesardzīgi. Reizi mēnesī mums ir starpprofesionāļu sadarbības tikšanās, kad apmaināmies ar viedokļiem, kā norit darbs ar vienu vai otru gadījumu; informāciju, ko būtu svarīgi zināt visai komandai. Te jāpiebilst, ka vissvarīgākā ir konfidencialitāte. Vēl krīzes centrā šādas tikšanās rīkojam kopā ar vecākiem, kas ir agresīvi un vardarbīgi noskaņoti, izplata baumas vai cenšas manipulēt ar darbiniekiem.”

Noslēdzot sarunu, lūdzu Daigu pateikt, vai pēc viņas domām ir kaut kas, ko varētu pilnveidot un uzlabot, kas padarītu vieglāku sociālo darbinieku un psi-

hologu (arī citu speciālistu) sadarbību?

„Īstenībā neredzu, ka būtu vajadzīgi kādi būtiski uzlabojumi vai pilnveide. Viss jau notiek, un sadarbība ir abpusēja. Nevar neko pateikt par konkrētiem procesa rezultātiem, ko mēs sagaidām, jo mēs to nemērām, un kā gan to varētu izdarīt! Mēs ļaujām bērnam vienkārši BŪT! Lielākiem bērniem noslēgumā parasti vaicāju, kā viņš jūtas tagad, kā tas bija sākumā, kad atnāca pie manis, par nākotnes redzējumu, ko viņš darītu citādi, ja būtu manā vietā. Piemēram, viens puisis man teica, ka runātu interesantāk (bet kā īsti, nezināja teikt...). Un es savukārt pastāstu, kādu es viņu redzēju mūsu tikšanās sākumā, un ko es redzu tagad. Cenšos uzsvērt labo, stiprinu, iedrošinu.”

Ir veiksmīgās pieredzes stāsts? *„Jā, meitenīte, kas pieredzējusi vardarbību ģimenē, nepārtrauktos vecāku strīdus, agresivitāti. Viņa tik nedroši ienāca pirmajā reizē, sēdēja mammai klēpī, tad otrajā reizē ienāca ar mammu, bet atļāvās pieiet pie plauktiem. Trešajā reizē jau darīja to pati, un ceturtajā reizē uzticējās ar sava stāsta zīmēšanu smiltīs. **Smilšu spēli ieteicams izmantot, jo tā ir radoša iztēlošanās spēle smiltīs, dabisks izaugsmes un attīstības process; tas ir ceļš, kā pieklūt dziļām jūtām un neapzinātai informācijai, piekļuve pagātnes pieredzei un iespēja pārstrādāt savu pieredzi, simboliska komunikācija, droša un pieņemoša vide, kurā nevar kļūdīties; iespēja izjust savu spēku un resursus.”***

Apkopojot sarunā izskanējušo galveno domu, gribas teikt, ka **smilšu spēle ir ļoti individuāls, komplicēts process, ar nevienmērīgu attīstības**

dinamiku, kurā svarīgs ir bērna vecumposms, bērna pieredze, un spēles praktizētājam vajadzīga adekvāta empātija. Saskarsmes grūtību iemeslus nevajadzētu apkopot daudzskaitlī, jo tas ir viens būtisks faktors – attiecības ar vecākiem: cik daudz varam uzticēties, būt atklāti, cik daudz esam pieraduši runāt, lietot mīļvārdiņus ikdienā, cik daudz tiekam mīlēti. Un smilšu spēle nav nekāda vienkārša „spēlēšanās smiltīs ar mantiņām”. Man ļoti patika Daigas stāstītais piemērs par uzticēšanos: *„Ienāk bērns pie manis un saka: zini, es tev gribu pastāstīt... Un viņš stāsta savu ikdienas stāstu, savu īpašo dienas notikumu. Tātad viņš uzticas, jūtas drošībā, un tas ir galvenais sasniegums un ieguvums.”*

Kā bērnam palīdzēt satikt sevi – individuālais pedagogiskās intervences pakalpojums

Guna Garokalna-Bihela, *Mg. soc. darbā ar specializāciju starpkultūru darbā un konfliktu vadībā, Wellenbrecher e.V. koordinatore Latvijā*

Uzvedības problēmas jauniešu vidū mūsdienās ir kļuvušas par sociālu problēmu, tas ir, tādu sabiedrības dienaskārtības jautājumu, kam tiek veltīta plašsaziņas līdzekļu, atbildīgo institūciju un politiķu uzmanība. Šīs problēmas risināšanai tiek piešķirti publiskie resursi, un notiek diskusijas par problēmas cēloņiem un risināšanas iespējām. Piemēram, 2020. gadā LTV raidījums "Aizliegtais paņēmiens" aktualizēja jauniešu uzvedības traucējumu problemātiku, un sertificēts psihiatrs Nikita Bezborodovs uzsvēra palīdzības nepieciešamību, risinot pusaudžu uzvedības problēmas. Viņš norādīja, ka videi ir izšķiroša loma un ka visaptverošs atbalsts nepieciešams gan pusaudzim, gan ģimenei, taču šobrīd Latvijā šādi pakalpojumi ir ierobežoti vai gandrīz nepieejami.¹ 2017. gadā plašsaziņas līdzekļos izskanēja, ka saskaņā ar sko-

lotāju sniegto informāciju arvien vairāk jaunāko bērnu ir pārāk agresīvi vai nejutīgi pret bērniem, kas ir ne mazāk bīstama tendence.² Savukārt 2019. gadā savā zinātniskajā publikācijā par jauna pakalpojuma – sociālās rehabilitācijas programmas jauniešiem ar uzvedības traucējumiem – novērtēšanas rezultātiem Mārtiņš Moors un Juris Osis, raksturojot problēmas aktualitāti, norāda, ka Rīgas Sociālā dienesta un Rīgas krīzes centru sniegtā informācija liecina, ka arvien vairāk sociālo darbinieku un audžuģimeņu redzeslokā nonāk pusaudži ar nopietnām uzvedības problēmām.³ 2022. gada 30. septembrī Valsts kontrole nāca klajā ar lietderības revīzijas ziņojumu Nr. 2.4.1-6/2021 "Vai bērnam ar uzvedības problēmām un tā ģime-

1. Kā palīdzēt jauniešiem ar uzvedības problēmām? Komentē psihiatrs un inspekcija. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/14.09.2020-ka-palidzet-jaunietim-ar-uzvedibas-problemam-komente-psihiatrs-un-inspekcija.a374244/>, 14.09.2020. (skatīts 02.12.2023.)

2. Arvien jaunākiem bērniem novēro agresivitāti un uzvedības traucējumus. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/veseliba/arvien-jaunakiem-berniem-novero-agresivitati-uzvedibas-traucejumus.a242676/>, 16.06.2017. (skatīts 02.12.2023.)

3. Moors, M., Osis, J. Evaluation of results of social rehabilitation programs for young people with behavioural problems. *SHS Web Conf.* 68 03001 (2019.)

nei ir iespēja saņemt nepieciešamo atbalstu".⁴ Savā ziņojumā Valsts kontrole norāda, ka "bērnu uzvedības problēmu risināšana valsts līmenī vairāk ir deklaratīva", kaut arī "revidenti aplēsa, ka 2020. gadā Latvijā bija vismaz 10 360 bērnu ar uzvedības problēmām un vismaz 36 545 bērnu ar uzvedības problēmu iestāšanās risku". Tas norāda uz šīs problēmas sociālo raksturu un nepieciešamību veidot risinājumus tās mazināšanai. Šobrīd risinājumus jauniešu uzvedības problēmām Latvijā meklē gan nacionālā, gan pašvaldību līmenī, par ko liecina LR Tieslietu ministrijas sagatavotais informatīvā ziņojuma "Par sociālās korekcijas izglītības iestādes reformas īstenošanas gaitu un ieceri izveidot "Terapeitisko māju" augsta riska pusaudžiem" projekts⁵, kas šobrīd ir apspriešanas procesā, bet līdz 2024. gada 1. oktobrim Tieslietu ministrija plāno sagatavot rīcības plānu "Terapeitiskās mājas" izveidošanas procesa nodrošināšanai.

Kā redzams, Latvijā jautājums par jauniešu ar uzvedības problemātiku ir politiskajā dienas kārtībā. Bez šaubām, arī citām valstīm ir pieredze šīs problēmas risināšanā, tomēr, iespējams, mazāk zināms ir fakts, ka Latvijā bērniem ar uzvedības problēmām tiek nodrošināts pakalpojums no Vācijas. To

4. Latvijas Republikas Valsts kontroles Revīzijas ziņojums ""Problēmbērni" – pieaugušo neizdarību spoguļis" Lietderības revīzija "Vai bērnam ar uzvedības problēmām un tā ģimenei ir iespēja saņemt nepieciešamo atbalstu?" 2021. Pieejams: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/29565-tDPd3bg8aIDq66AIIxeeLAFAX8V8UBJr.pdf>

5. Informatīvais ziņojums "Par sociālās korekcijas izglītības iestādes reformas īstenošanas gaitu un ieceri izveidot "Terapeitisko māju" augsta riska pusaudžiem". Pieejams: https://tapportal.mk.gov.lv/legal_acts/08070630-f2c7-4849-a041-fc6af4697501 (skatīts 02.12.2023.)

īsteno Vācijas bezpeļņas organizācija *Wellenbrecher e.V.*⁶, kas sniedz dažādus atbalsta pakalpojumus bērniem un ģimenēm. Viens no *Wellenbrecher e.V.* piedāvātajiem pakalpojumiem ir **individuālais pedagoģiskās intervences pakalpojums** ārvalstīs (vācu val. – *Intensive sozialpädagogische Einzelbetreuung*), kura galvenais mērķis ir nošķirt bērnus un jauniešus no destruktīvās vides, kurā viņi ir iepriekš dzīvojuši. Turpmāk rakstā tiks sniegts ieskats šī pakalpojuma būtībā.

Pakalpojuma sniedzējs

Wellenbrecher e.V. ir bezpeļņas organizācija Vācijā, kas jau 30 gadus sniedz dažādus atbalsta pakalpojumus bērniem un ģimenēm. Organizācijai ir decentralizēti pārstāvniecību biroji visā Vācijā. Tā nodrošina gan ambulatoras atbalsta programmas (palīdzība izglītības apguves procesā, sociāli izglītojoša palīdzība ģimenei, ambulatorā intensīvā sociāli izglītojošā individuālā aprūpe, izbraukuma aprūpe tuvākajā apkārtnē, sociālais grupu darbs), gan veic sociālo darbu ģimenes dzīvesvietā. Šie pakalpojumi palīdz izvairīties no bērnu sūtīšanas uz institucionāla tipa audzināšanas iestādēm. Organizācija piedāvā arī stacionāras programmas, kuru ietvaros bērns dzīvo kopā ar audzinātāju, tai skaitā arī ārzemēs. Līdztekus bērnu audzināšanas atbalsta programmām⁷ *Wellenbrecher e.V.* piedāvā ģimeņu konsultācijas, agresijas novēršanas treniņus, komunikatīvās

6. Vairāk informācijas: <https://wellenbrecher.de/>

7. Šādas programmas ietver pakalpojumus, kas vērsti uz bērna uzvedības maiņu, piemēram, individuālo pedagoģisko intervenci Vācijā vai ārvalstīs, ceļojumu projektus u.c., kā arī pakalpojumus, kas stiprina atbalsta sistēmas, paaugstina vecāku vai skolotāju un citu speciālistu prasmes.

kompetences apmācības un citus pakalpojumus. *Wellenbrecher e.V.* galvenā mērķa grupa ir bērni, jaunieši (jo bieži palīdzība sniedzas pāri 18 gadu sliekšnim) un ģimenes, bet notiek darbs arī ar profesionāļiem un izglītības iestādēm. Piemēram, agresijas novēršanas treniņi domāti tieši profesionāļiem un izglītības iestādēm.

Individuālais pedagoģiskās intervences pakalpojums

Viens no *Wellenbrecher e.V.* piedāvātajiem pakalpojumiem ir **individuālais pedagoģiskās intervences pakalpojums** (turpmāk – Pakalpojums) ārvalstīs. Pakalpojums kalpo galvenokārt vienam mērķim: nošķirt bērnus un jauniešus no destruktīvās vides, kurā viņiem ir nācies piedzīvot dažādas traumas un nopietnas problēmas. Pakalpojums ārvalstīs parasti tiek nodrošināts bērniem vecumā no 12–13 gadiem līdz pilngadībai ar iespēju pakalpojumu pagarināt uz noteiktu laiku pēc pilngadības sasniegšanas, ja tas nepieciešams skolas mācību procesa noslēgšanai, vai arī ir citi pamatoti priekšnosacījumi, piemēram, nepieciešams ilgāks sagatavošanas process, lai atgrieztos Vācijā; jāgaida, kad atbrīvosies vieta nākamajā paredzētajā pakalpojumā vai arī nepieciešams laiks prasmju nostiprināšanai. Tā kā parasti Pakalpojums noslēdzas ar pilngadības sasniegšanu, turpmāk tekstā tiks lietots apzīmējums "bērni". Pakalpojuma ilgums parasti ir viens gads ar iespēju to pagarināt līdz bērna pilngadības sasniegšanai. Pieredze rāda, ka veiksmīgāks ir Pakalpojums, kura sniegšanas laiks ir ilgāks par gadu – vidēji ap diviem gadiem. Ir būtiski Pakalpojuma procesu nesasteigt, pietiekamu laiku veltīt adaptācijai (ārvalstīs tie var būt vairāki mēneši pat līdz pusgadam). Pēc

tā seko ilgs periods, kur darbs ir vērsts uz pagātnes traumatisko pieredzi, un tikai tad stabilizācija un darbs ar nākotnes perspektīvām. Dažkārt Pakalpojuma sniegšana ārzemēs ir tikai daļa no ilglaicīgāka plāna, kurā uzturēšanās ārpus Vācijas ir viena fāze. Pirms Pakalpojuma uzsākšanas ārvalstīs profesionāļu komanda izvērtē šī Pakalpojuma nepieciešamību, tiek veikti medicīniskie izmeklējumi, iegūta vecāku atļauja, un organizācija slēdz vienošanos ar Jauniešu lietu departamentu (vācu val. – *Jugendamt*) (Latvijas bāriņtiesu līdzinieks). Uzturoties Pakalpojumā, bērni un jaunieši turpina mācības attālināti Vācijas skolu sistēmā.

Individuālais pedagoģiskās intervences pakalpojums papildina citus pakalpojumus. Tas ir daļa no kompleksas pieejas bērna vajadzību apmierināšanā un kopējā pakalpojumu groza. Pieņemot lēmumu par Pakalpojumu, tajā tiek iesaistīti arī vecāki, bērnu aprūpes iestāde, bāriņtiesa, kā arī pats bērns. Veiksmīgai pakalpojuma norisei ļoti būtiska ir bērna līdzdalība.

Individuālā pedagoģiskās intervences pakalpojuma teorētiskais ietvars

Maincas Johanneses Gütenberga universitātes profesors Dr. Matias Vitte (*Matthias D. Witte*) ārvalstu Pakalpojumam izdala sešas fāzes. Trīs no sešām fāzēm tiek īstenotas ārvalstīs, un tajās ir koncentrēta visa Pakalpojuma būtība. **Pirmā – diagnostikas fāze**, kuru raksturo detalizēta un rūpīga bērna situācijas un vajadzību analīze, pakalpojuma saskaņošana ar visām iesaistītajām pusēm (tai skaitā bērnu) un piemērotākās ārvalstu Pakalpojuma vietas (par to, kas ir Pakalpojuma īstenošanas vieta, tiks skaidrots tālāk rakstā) atrašana. Pir-

mās fāzes noslēgumā bērns vai jaunie-
tis dodas uz Pakalpojuma īstenošanas
vietu ārvalstīs. **Otrā – delegācijā –
fāzē** – ir saistīta ar dzīves uzsāk-
šanu kopā ar audzinātāju Pakalpojuma
īstenošanas vietā. Tajā liela nozīme ir
adaptācijai un attiecību izveidošanai
ar audzinātāju. **Trešajā, pārstruktū-
rēšanās fāzē**, jauniešus veido jaunus
paradumus, attiecību modeļus, atsāk
mācības un iegūst jaunu pieredzi, tādā
veidā pārstrukturējot līdzšinējo. Veidojas
jauna dzīves perspektīva. **Ceturtajā,
konsolidēšanas fāzē**, notiek jaunie-
gūto uzvedības un ieradumu modeļu no-
stiprināšanās, tiem kļūstot rutinētiem
un pastāvīgiem. Jaunā pieredze kļūst
par daļu no bērna vai jaunieša personī-
bas un ikdienas. **Piektā – atgriešanās
fāzē**, kurā bērns tiek gatavots atgriez-
ties savā izcelsmes valstī. Šī fāze saīs-
tīta ar nedrošību, neziņu par to, kā būs
atgriezties vidē, no kuras jauniešus tika
šķirts, un kā saglabāt jauniegūtos uz-
vedības un ieradumu modeļus. **Sestā –
normalizācijas fāzē**, kad jauniešus
dzīvo atsevišķi un ir iemācījušies būt pat-
stāvīgi.

2010. gadā Vācijas socioloģijas pro-
fesors Villijs Klave (*Willy Klawe*) veica
pētījumu „Norises un ietekmes faktori
individuālās pedagoģijas intervencei”.⁸
Izpētes rezultātā tika identificēti fak-
tori, kas pozitīvi ietekmē individuālās
pedagoģiskās intervences kā metodes
lietojumu un Pakalpojuma rezultātus,
tādējādi veidojot kritērijus atbildīgai
intervences plānošanai, ko ņem vērā,
plānojot un īstenojot Pakalpojumu arī
Latvijā.

• **Elastīga un individuāla pieeja.** Pa-

8. Klawe, W. *Verläufe und wirkfaktoren individualpädagogischer Maßnahmen Eine explorativ-Rekonstruktive Studie.* – AIM. Berlin, Germany, 2010.

kalpojums tikai tad sasniedz adresātu
un tiek akceptēts, ja tas ir individuāli
orientēts un atbilst mērķa grupas va-
jadzībām. Atbalsta veids un veicamie
uzdevumi tiek meklēti nepārtrauktā
komunikācijā starp atbildīgajiem spe-
ciālistiem un bērnu. Pastāvīgā saska-
ņošana un komunikācija ir centrālie
individuālās pedagoģiskās intervences
„instrumenti”.

• **Uzticams un akceptēts attiecību
piedāvājums.** Izturīga un autentiska
audzinātāja personība grūtās situāci-
jās, kā arī iekļaušana ģimenei līdzī-
gās struktūrās ir centrālais faktors,
lai nodrošinātu veiksmīgu individuālās
pedagoģiskās intervences procesu. Au-
dzinātāja personība, uzskati un kom-
petence, kā arī viņa sociāli kulturālā
pozīcija noteiktā vidē ir svarīgs fak-
tors veiksmīgam intervences procesam.

• **Paredzama ikdienas rutīna.** Indivi-
duālā pedagoģiskā intervence bērnam
nozīmē veidot jaunu ikdienu jaunā vidē
un jaunas pieredzes uzkrāšanu. Bērna
ikdienas dzīve paredz patstāvības ap-
guvi un ietver saprotamus noteikumus
un konsekvenci to ievērošanā. Ikdienas
pienākumi palīdz apgūt svarīgas pras-
mes, kas var tikt izmatotas ikdienā pēc
intervences beigām.

• **Regulārs mācību process.** Gandrīz
visiem bērniem, kuri saņem Pakalpo-
jumu, ir ilgstoša skolas neapmeklē-
šanas pieredze. Visi V. Klaves izpētes
ietvaros analizētie gadījumi parādīja,
ka Pakalpojuma rezultātā bērns atjau-
noja regulāru mācību procesu, mazinā-
jās negatīvā pieredze, kas saistīta ar
skolas apmeklēšanu, un mācībās tika
sasniegti apmierinoši rezultāti. Kā po-
zītīvu risinājumu V. Klave norādīja ie-
spēju „veidot uz mērķa grupu orientētu

neklātienes skolas sistēmu, izstrādājot atbilstošus izglītības materiālus, kas ir piemēroti katra bērna individuālajam izglītības līmenim. Mācību process norit ar tālmācības sistēmas palīdzību un tiek individuāli uzraudzīts un atbalstīts.”⁹ Arī jaunas skolas apmeklējums (kur tas iespējams) jaunā vidē bērnam ir atraktīvāks un pieņemamāks nekā mājās. Kā svarīgāko kritēriju V. Klave uzsver iespēju sākt visu no jauna, un tādā veidā “atbrīvoties no līdzšinējās negatīvās pieredzes un imidža.”¹⁰

• **Iesaistīto pušu sadarbība, bērna līdzdalība un brīvprātība.** Stūrakmens veiksmīgai individuālajai pedagoģiskajai intervencei ir brīvprātīga bērna līdzdalība. Jauna vide, kas dabiskā veidā nojauc bērna iepriekšējās uzvedības modeli un mudina meklēt jaunus izpausmes veidus, ir veiksmīgs pamats jaunas uzvedības apgūšanai. Bērnam ir dota ilgstoša iespēja jaunā vidē pašam izziņāt un sarunās ar citām iesaistītajām personām apzināties savas intereses un vajadzības. Svarīgākais aspekts jaunu uzvedības modeļu apgūšanā ir apzināties, cik svarīgas ir attiecības. Tikai veidojot attiecības, ir iespējama interešu saskaņošana starp paša vajadzībām un citu vajadzībām, un šo vajadzību atbildīga un konstruktīva skaidrošana, “balstoties uz profesionāli virzītu individuālo pedagoģisko intervenci, īpaši balstoties uz kompetencēm un resursiem, kas ir pašam pusaudzim, veidot jaunas iesaistīša-

nās un pašnoteikšanās formas”.¹¹

• **Citas kultūras iepazīšana un pieņemšana.** Pakalpojums ārvalstīs vienlaikus ir arī starpkultūru sadarbība (attiecas kā uz individuālo pedagoģisko intervenci, kas tiek īstenota citā valstī, tā arī uz individuālo pedagoģisko intervenci valsts iekšienē, īstenojot būtisku vides maiņu). Galvenais pamatojums individuālajai pedagoģiskajai intervencei ārvalstīs ir bērna nošķiršana no pazīstamās vides un rīcības modeļiem, veidojot telpisku distanci un arī iekšējo attālumu, radot nepieciešamību jaunajā vidē un apstākļos veidot jaunas uzvedības un izturēšanās formas. Jaunas uzvedības normas, sveša valoda, atšķirīga kultūra un pat atšķirības elementāru ikdienas darbību veikšanā dod bērnam iespēju pieņemt jaunu uzvedības modeli.

• **Sadarbība ar bērna aprūpes iestādi un bērna vēstures izpēte.** Uzsākot intervences procesu, nepieciešams koncentrēties nevis uz bērna uzvedības problēmām, likumpārkāpumiem, problēmām skolā, bet meklēt šīs uzvedības cēloņus. Aiz katras uzvedības slēpjas kāda bērna vajadzība, varētu teikt, uzvedības “normāls”, racionāls izskaidrojums un pamatojums. Lai to izprastu un atbilstoši apmierinātu, nepieciešams iepazīt bērna vēsturi, biogrāfiju, tāpēc tiek pētīta bērna ģimenes genogramma. Bērna lietā tiek iekļauta informācija par to, kā noritējusi mātes grūtniecība, bērna dzīves pirmie gadi, bērnudārza periods, kad ir parādījušās pirmās grūtības utt. Uzsākot darbu ar bērnu, ir svarīgi analizēt

9. Willy Klawe. *Verläufe und Wirkfaktoren Individualpädagogischer Maßnahmen - Eine explorativ-rekonstruktive Studie*. – Berlin, Germany, 2010. 19. lpp.

10. Willy Klawe. *Verläufe und Wirkfaktoren Individualpädagogischer Maßnahmen - Eine explorativ-rekonstruktive Studie*. – Berlin, Germany, 2010. 19. lpp.

11. Willy Klawe. *Verläufe und Wirkfaktoren Individualpädagogischer Maßnahmen - Eine explorativ-rekonstruktive Studie*. – Berlin, Germany, 2010. 20. lpp.

uzvedības izmaiņu vēsturi, jo tas palīdzēs izprast, vai problemātiskās uzvedības cēloņi ir pubertātes radīti (tad intervence tiks veidota atšķirīgi, vairāk vērsta uz personības stiprināšanu un uzvedības maiņu), vai arī tā ir slēpta trauma, vardarbības sekas, kas prasa plānot individuālu, ilglaicīgu intervenci, primāri balstītu uz uzticību un drošību, un šādā gadījumā rezultātus nav iespējams sasniegt ātri. Lai Pakalpojums izdotos, būtisks priekšnosacījums ir cieša sadarbība starp iestādi, kas nosaka pakalpojuma formu bērnam, sociālo darbinieku, bērnu, viņa aizbildņiem vai vecākiem. Pats būtiskākais ir nodrošināt, ka iesaistītās puses piedalās individuālās pedagoģiskās intervences plāna izstrādē.

Individuālā pedagoģiskās intervences pakalpojuma īstenošanas komanda

Pakalpojuma īstenošanas komanda ārvalstīs sastāv no koordinatora – sociālā darbinieka, audzinātāja (vienas personas vai arī audzinātāja un viņa ģimenes), skolotāju palīgiem, bērnu psihiatra un citiem speciālistiem pēc nepieciešamības.

Koordinatori, kas parasti ir sociālie darbinieki, pārrauga ikdienas darbu ar bērnu attiecīgajā valstī. Latvijā tie ir divi sociālie darbinieki (viena no tiem ir šī raksta autore), kuri ir atbildīgi gan par pedagoģiskās intervences saturu, gan īstenošanu. Audzinātāji var rīkoties tikai saskaņā ar sociālo darbinieku norādījumiem, un intervence tiek veidota kopīgi ar sociālajiem darbiniekiem. Prasības sociālajiem darbiniekiem ietver gatavību un iespējas iesaistīties Pakalpojumā (operatīva mobilitāte un pieejamība 24/7 režīmā), augstākā izglītība sociālajā darbā, pieredze darbā

ar ģimenēm un bērniem (īpaši pieredze darbā ar pusaudžiem), autovadītāja tiesības, autovadīšanas prasmes. Sociālais darbinieks ir galvenā kontaktpersona audzinātājam 24/7 režīmā, regulāri apmeklē bērnu un audzinātāju Pakalpojuma sniegšanas vietā, uzrauga, lai ir nodrošināta bērna līdzdalība un iesaiste visā rehabilitācijas procesā, cieši sadarbojas ar audzinātāju un kopīgi plāno bērna ikdienas aktivitātes, dienas režīmu un rehabilitācijas procesu, izvērtē citu speciālistu rekomendācijas un sniedz audzinātājam norādījumus to izpildē, kā arī veido komunikāciju ar bērna bioloģisko ģimeni un citām tuvām personām. Sociālie darbinieki intensīvi sadarbojas ar audzinātāju (audzinātāja ģimeni), kā arī veic psihosociālo darbu ar bērnu.

Audzinātājs ir īpaši izraudzīta persona, kas savā dzīvesvietā (turpmāk – dzīvesvieta) uzņem bērnu ar uzvedības problēmām. Audzinātājs ir atbildīgs par sociālā darbinieka ieteikumu izpildi bērna individuālās attīstības plāna ieviešanā, ikdienas aprūpes un intervences nodrošināšanu. Prasības audzinātājam ietver gatavību un iespēju Pakalpojuma sniegšanas laikā mainīt savu ierasto dzīvesveidu un veltīt nedalītu uzmanību bērna aprūpei un audzināšanai (vismaz pirmos trīs mēnešus un turpmāk atbilstoši bērna vajadzībām un pēc vienošanās ar sociālo darbinieku). Vēlama dzīvesvieta lauku reģionā vai arī gatavība uz laiku pārcelties dzīvot ārpus pilsētas. Audzinātājam ir nepieciešama augstākā izglītība – vēlama sociālā darba, psiholoģijas, pedagoģijas jomā – un gatavība regulāri papildināt savas zināšanas. Kā priekšrocība tiek vērtēta pieredze darbā ar bērniem (īpaši pieredze darbā ar pusaudžiem). Lai arī formālā izglītība ir būtiska, ļoti

liela loma ir audzinātāja personībai, spējai pieņemt dažādo, nebūt vērtējošam, būt empātiskam un gatavam mainīt savu pieeju un attieksmi, nevis sagaidīt straujas izmaiņas bērna uzvedībā. Audzinātājam ir jābūt vienmēr gatavam sadarboties ar sociālo darbinieku un kopīgi meklēt, ko var darīt citādi, lai palīdzētu bērnam. Tāpēc atlases periodā ir būtiski saprast audzinātāja personību, biogrāfiju, audzināšanas stilu un dzīves uztveri.

Audzinātāja atlase notiek, īstenojot individuālas intervijas (plānotas vairākas intervijas), īstenojot personības izvērtējumu, ko veic koordinatori, veicot apmeklējumu potenciālajā dzīves vietā un izvērtējot to (vairāki apmeklējumi), veicot ikdienas rutīnas un paradumu izvērtējumu, īstenojot atsevišķas intervijas ar visām mājsaimniecībā dzīvojošām pilngadīgām personām.

Audzinātājs sadarbības sākuma posmā piedalās grupas tikšanās reizē, lai iepazītos ar darba procesu un intervences procesu. Grupas tikšanās notiek vienu reizi mēnesī visiem audzinātājiem (gan tiem, kuru dzīvesvietās uzturas bērni, gan tiem, kuriem ir pauze). Grupu tikšanās tiek veidotas kā grupas supervīzija, kuras ietvaros tiek izrunāta un analizēta katra gadījuma attīstība, intervences process, kā arī risinātas grūtības un krīzes situācijas.

Audzinātājiem vācu valodas zināšanas nav obligātas, bet tiek uzskatītas par priekšrocību. Tas lielā mērā noteiks, kāds būs bērna profils. Ir uzvedības problēmas, kur valodas barjera sākotnēji var būt vēlama (disociatīva uzvedība, izteikti manipulatīva uzvedība, pārmērīgi valodas plūdi, narcistiska uzvedība utt.), bet ir situācijas, kur valodas prasmes ir obligātas, piemēram, darbā ar bērniem ar depresiju.

Audzinātāja dzīvesvieta ir **individuālā pedagoģiskās intervences pakalpojuma īstenošanas vieta**. Pakalpojuma sniegšanas vietas izvēle ir būtisks nosacījums tā sekmīgai norisei, un tai ir jāatšķiras no bērna ierastās vides, jo tieši vides maiņa ir viens no Pakalpojuma sekmju priekšnosacījumiem. Tā var būt lauku māja vai saimniecība, kas atrodas pēc iespējas lielākā attālumā no apdzīvotām vietām, sabiedriskā transporta infrastruktūras un citiem iespējamām "kairinātājiem". Tā var būt audzinātāja dzīves vieta vai arī īrēta mājvieta. Ja tā ir audzinātāja dzīves vieta, parasti tajā dzīvo arī citi ģimenes locekļi (dzīvesbiedrs, bērni, vecvecāki un citi), un priekšrocība ir ikdienas dabiskais ritējums un rutīna, kad nav īpaši jāplāno, ar kādām nodarbēm aizpildīt katru dienu. Tajā pašā laikā citu mājsaimniecībā dzīvojošo pilngadīgo un nepilngadīgo personu klātbūtne ir jāņem vērā, izvērtējot Pakalpojuma vietas atbilstību bērna vajadzībām. Ja tā ir īrēta mājvieta, tad parasti tie ir gadījumi, kad ir piemērots audzinātājs, bet viņam nav savas lauku saimniecības. Priekšrocība ir, ja audzinātājs ir viens pats, kas attiecīgi nodrošina bērnam nedalītu uzmanību un 1:1 attiecību modeli. Taču šajā gadījumā ir aktuāls jautājums, kā nodrošināt dabisku ikdienas dzīves ritējumu un jēgpilnu laika aizpildīšanu. **Obligātās prasības Pakalpojuma īstenošanas vietai** ir, ka bērnam ir nodrošināta atsevišķa, atbilstoši viņa pamatvajadzībām iekārtota istaba (ar durvīm, kuras var aizvērt). Papildus ir nodrošinātas pamatvajadzības – siltums, higiēnas prasības, ēdiens.

Audzinātājs ir kā sociālā darbinieka "darba rīks" intervences laikā. Sociālie darbinieki pirmos trīs mēnešus apmeklē Pakalpojuma īstenošanas vietu

katru nedēļu un strādā gan ar bērnu, gan ar audzinātāju. Pēc trīs mēnešiem sociālie darbinieki apmeklē Pakalpojuma īstenošanas vietu katru otro nedēļu. Protams, ir izņēmumi, kad bērna vajadzības nosaka to, ka apmeklējumi turpinās katru nedēļu (darbs ar traumu, bailēm, iespēja runāt vāciski par sāpīgām tēmām utt.). Krīzes situācijās sociālā darbinieka palīdzība ir pieejama nekavējoties, un audzinātājiem ir pienākums nekavējoties informēt sociālo darbinieku par jebkādām izmaiņām Pakalpojuma sniegšanas vietā un bērna uzvedībā. Audzinātājiem tiek nodrošināta arī individuālā supervīzija, kas tiek piesaistīta kā ārpalpojums. Tā kā audzinātājs strādā individuāli savā personīgajā vidē, ir būtiski nodrošināt komandas sajūtu, lai audzinātāji nejustos izolēti un vieni ar saviem izaicinājumiem darbā ar bērnu un sadarbībā ar sociālajiem darbiniekiem. Visi Pakalpojumā iesaistītie audzinātāji un sociālie darbinieki vienreiz mēnesī tiek grupas sanāksmē, tiek analizēti visi gadījumi un Pakalpojuma norise, līdz ar to tiek nodrošināta regulāra pieredzes apmaiņa un atbalsts no komandas.

Individuālā pedagoģiskās intervences pakalpojuma komandu veido sociālais darbinieks, audzinātājs un bērns, bet nepieciešamības gadījumā tiek piesaistīti arī citi speciālisti (psihiatrs, supervizors, skolotāja palīgs un citi).

Mērķa grupas raksturojums

Vācijas Sociālais kodekss (vācu val. – *Sozialgesetzbuch*) Vācijas sociālās drošības sistēmā nosaka vairākus kritērijus to bērnu grupai, kuriem individuālā pedagoģiskā intervence ir visvairāk piemērota.

Tie ir bērni ar izteiktām uzvedības problēmām, kuri atrodas nepārtrauktā

spriedzes situācijā starp bērnu aprūpes iestādēm, bērnu psihiatrijas medicīnas iestādēm un tieslietu sistēmas iestādēm. Bērni ir veikuši likumpārkāpumus, un šo problēmu risināšanā ilglaicīgi ir iesaistītas dažādas institūcijas. Šiem bērniem ir ilgstoša sociālā atbalsta saņemšanas pieredze, taču līdz šim nav bijusi iespēja sasniegt uzlabojumus ar tā sauktajām tradicionālajām metodēm un pasākumiem. **Pakalpojums ārvalstīs ir kā alternatīva bērna vai jaunieša ieviešanai slēgta tipa institūcijā.** Vides ietekmei ir liela nozīme uz bērna uzvedības problēmām. Bērni, kuri ir nonākuši destruktīvā uzvedības virpulī, ir ar smagu vardarbības vēsturi, un viņu uzvedība ir sekas viņu izmisumam un neatrisinātai situācijai.

Lai bērnam kā atbilstošāko pamatotu šķiršanu no ierastās vides, ir jādiagnostificē īpašas personības pazīmes vai to kopums (veselības stāvoklis, ģimenes apstākļi, sociālie kontakti vai biogrāfiskās īpatnības). Iespējams noteikt vairākas problēmas un psihosociāla rakstura traucējumus, kuru dēļ individuālā pedagoģiskā intervence var būt piemērota. Tie ir bērni, kuri piedzīvojuši seksuālu vardarbību, kuriem izveidojusies vielu atkarība vai cita veida atkarība (viedierīces, ēšanas traucējumi un citas), nespēja vai ierobežota spēja dzīvot grupā, skolas kavēšana un/vai grūtības iekļauties skolā, nosliece uz sodāmiem pārkāpumiem, destruktīva ģimeniskā vide, nelabvēlīga sociālās saskarsmes vide, nākotnes perspektīvas trūkums tādās jomās kā izglītība, profesija, dzīves vieta, negatīva sevis uztvere, nespēja uzņemties saistības, pēctraumas stresa sindroma izraisītas grūtības, vispārēja neuzticība pret pieaugušajiem.

Respektīvi, tas ir apstākļu un pazīmju kopums, kas norāda, ka bērns apdraud sevi un/vai citus tādā apmērā, ka ir nepieciešama tūlītēja iejaukšanās. Tās ir ekstrēmas uzvedības formas, kurām pastāv risks atkārtoties – tie ir bērni, kas nodara kaitējumu paši sev vai citām personām, piemēram, lietojot vai tirgojot narkotikas, paužot ekstrēmu agresivitāti (pret sevi vai apkārtējiem), veicot likumpārkāpumus u.tml.

Lai uzsāktu individuālo pedagoģisko intervenci ārvalstīs, jāpanāk vienošanās starp vairākām iesaistītajām pusēm (tai skaitā speciālistiem, pašu bērnu, bērna vecākiem un citiem) par pedagoģiskās intervences pakalpojuma nepieciešamību un tā piemērotību konkrētā bērna vajadzībām.

Parasti lēmumu par Pakalpojumu pieņem pēc tam, kad daudzi citi atbalsta veidi ir bijuši neveiksmīgi. Ir vairāki faktori, kas veicina individuālās pedagoģiskās intervences izdošanos:

- bērna nošķiršana no apdraudošās sociālās vides,
- bērna nošķiršana no traucējošās ģimeniskās vides,
- bērnam tiek dota iespēja pašam atbildēt par savstarpējās saskarsmes vides veidošanu,
- bērns nonāk situācijā, kurā ir gandrīz pilnībā reducēti vecie vilinājumi un kura tāpēc dod iespēju refleksiīvi pārdomāt savu pagātni,
- bērns var iegūt sociālo kompetenci, izmantojot pozitīvus piemērus,
- veicot individuālās pedagoģiskās intervences ietvaros noteiktos uzdevumus, bērns gūst dzīvē noderīgas praktiskas iemaņas,

- bērnam parādās iespēja piedzīvot savu darbību izdošanos, tas ir, gūt apstiprinājumu savai pozitīvajai darbībai un rezultātiem,

- bērns var veidot labāku sevis uztveri,

- bērnam tiek dota iespēja attīstīt atbildības sajūtu,

- bērns iegūst jaunu pieredzi, dzīvojot citā kultūrvidē,

- perspektīvas izstrādāšana tālākajai dzīvei,

- bērnam tiek radīta situācija, kurā ir vienkārši atsākt mācību procesu (īpaši svarīgi bērniem, kuri ilgstoši nav apmeklējuši skolu),

- bērns ir spiests veidot kontaktu ar audzinātāju, līdz ar to veido jaunu piesaistes pieredzi un atgūst uzticību pieaugušajam.

Kā izriet no iepriekš minētā, pastāv specifisks tādu problēmu klāsts, kuru risināšanai ir nepieciešami ļoti individualizēti risinājumi. Un tāds ir arī individuālais pedagoģiskās intervences pakalpojums ārvalstīs. Šis Pakalpojums ir piemērots tā saucamajiem "grupnespējīgiem" bērniem, kuriem tobrīd grupa vai citu vienaudžu klātbūtne nav palīdzīga, proti, tai nav pozitīvas ietekmes uz bērna uzvedību. Tie ir bērni, kuriem esošā pakalpojumu sistēma nav spējusi palīdzēt, un ir nepieciešams intensīvs individuāls darbs. Individuālās pedagoģiskās intervences pieejas būtība ir vides maiņa – bērns tiek "izņemts" no sev ierastām struktūrām, vides un "ievietots" citā vidē. Mērķis ir izmainīt bērna uzvedības un rīcības modeļus, "pārraut" apgūtās socializācijas prasmes un modelēt jaunas prasmes un saskarsmi.

Individuālā pedagoģiskās intervences pakalpojuma īstenošanas pieredze Latvijā

Individuālās pedagoģiskās intervences pakalpojumu (turpmāk – Pakalpojums) var sniegt gan Vācijas teritorijā, gan ārvalstīs. Tā kā autores darba pieredze ir Pakalpojuma nodrošināšana Vācijas jauniešiem Latvijā, tad turpmāk aprakstīts tieši šis pakalpojums.

Pakalpojuma īstenošanā Latvijā *Wellenbrecher e.V.* ir jau vairāk kā 15 gadu pieredze, nodrošinot to vācu bērniem Latvijas lauku teritorijā. Par visiem bērniem, kas Pakalpojuma ietvaros uzturas Latvijā, informējam atbildīgo bāriņtiesu un Valsts bērnu tiesību aizsardzības centru. Tā kā visiem bērniem vecāku tiesības ir saglabātas Vācijā un kā atbildīgā institūcija ir piesaistīts Vācijas Jauniešu lietu departaments, tad Latvijā esošajām institūcijām tas nesagādā papildu pienākumus. Tas nozīmē, ka visa finansiālā un saturiskā atbildība paliek Vācijai. Pakalpojuma plānošanā ir iesaistīts Vācijas Jauniešu lietu departaments, aizbildņi, vecāki, *Wellenbrecher e.V.* pārstāvji un citi speciālisti pēc nepieciešamības. Gan Vācijas Jauniešu lietu departaments, gan aizbildņi vai vecāki apmeklē bērnu Pakalpojuma sniegšanas vietā Latvijā.

Pakalpojuma sākuma posmu raksturo divas lietas.

No vienas puses, bērni, nonākot izraudzītajā vietā, gūst iekšēju mieru. Viņu iepriekšējai dzīvei bija raksturīga nepastāvība, biežas dzīves vietas maiņas, izveidoto kontaktu saraušana; viņi tika pārvietoti no vienas slēgta tipa iestādes (bērnu aprūpes iestāde, internāts) uz nākamo, no vienas audzotājiem uz citu. Bērnu sliktie ieradumi, kuri, dzīvojot vecajā vidē, negatīvi ietekmēja viņu dzīvi, svešā vidē zaudē

savu nozīmi. Jebkurai bērna uzvedībai ir cēloņi, tā ir funkcionāla – arī apreibinošu vielu lietošana, iesaistīšanās bīstamās darbībās. Tā ir kā pašārstēšanās, bēgšana no savām sajūtām, vai, tieši otrādi, noder, lai nejustu bailes un spriedzi, ikdienā atrodoties starp daudziem cilvēkiem. Ļoti bieži praksē nākas saskarties ar situāciju, kad aiz agresīvas uzvedības patiesībā slēpjas bailes, nespēja funkcionēt grupā u.tml. Tāpēc, nonākot drošā vidē un izvēloties individuālu pieeju, kur bērns tiek pilnībā iesaistīts visos procesos, nepieciešamība pēc savām "ārstēšanās metodēm" izzūd.

No otras puses, sliktie ieradumi vairs nav pieejami un tāpēc pārtrauc viliņāt. Bērni ir nonākuši vietā, kuru viņi nepazīst, un tāpēc viņi ir nedroši. Sākumā viņiem apkārt skan sveša valoda, kuru viņi vēl nesaprot (pagaidām), un tāpēc viņi gandrīz nespēj orientēties šajā jaunajā vidē, un arī tajā piekoptie savstarpējās saskarsmes modeļi viņiem ir sveši. Līdz šim ierastais reaģēšanas veids uz sociālo apkārtni, kā, piemēram, alkohols vai narkotiskās vielas, tagad nav pieejams, arī verbāli agresīvie izvirdumi vairs nav inscenējami vai arī valodas barjeras dēļ neizraisa pierastos efektus. Tā vietā viņi ārzemēs ir stipri piesaistīti audzinātājam, un viņiem teju vai automātiski ir jāveido un jāuztur saikne ar viņu. Piesaistes traucējumi ir viena no raksturīgākajām iezīmēm bērniem ar uzvedības problēmām, un savā vidē viņi veiksmīgi izvairās no jebkādu attiecību veidošanas ar pieaugušo, līdz ar to nav iespējams veidot ilglaicīgu intervences procesu vai uzsākt terapeitisku darbu.

Lai bērns uzsāktu strādāt pie izmaiņām savā uzvedībā, viņam ir jājūtas droši. Bērna drošības sajūta vienmēr ir saīs-

tīta ar bērna piesaistes vēsturi. Pusaudzū vecumposmā var izdalīt trīs bērna pamatvajadzību "pārus":

- drošība un piederība,
- pieņemšana un novērtējums,
- pašnoteikšanās un līdzdalība.

Šie trīs vajadzību pāri ir priekšnosacījumi veiksmīgam darbam ar pusaudzi. Plānojot un īstenojot intervenci darbā ar bērniem ar uzvedības problēmām, nepieciešams balstīties uz šīm vajadzībām. Tikai caur šo vajadzību nodrošināšanu var īstenot bērna līdzdalību rehabilitācijas procesā un nodrošināt veiksmīgus rezultātus.

Pakalpojuma ietvaros par bērnu ir atbildīgs viens audzinātājs, un viņš nodrošina bērnam piesaisti un drošību, kas nozīmē pastāvīgas sarunas un diskusijas ar bērnu, viedokļu saskaņošanu, pārrunāšanu un ikdienas procesu plānošanu saskaņā ar bērna pausto vēlmi un interesēm (ciktāl tas nav pretrunā ar bērna un citu iesaistīto pušu drošību, ētiku u.tml.). Aktīva komunikācija, dažādu redzējumu, uzskatu paušana, īpaši dodot telpu bērnam, mudinot viņu paust savu viedokli un, cik iespējams, to ņemt vērā, ir viens no Pakalpojuma pamatprincipiem (piemēram, ja audzinātājs redz, ka bērns labi cep maizi, un audzinātājam šķiet, ka bērnam jābūt konditoram, bet bērns saka – es gribu būt automehāniķis, tad audzinātājs organizē automehāniķa praksi). Tādā veidā tiek attīstīta bērna pašnoteikšanās, autonomija, savu resursu un vājību apzināšanās un – būtiskākais – iespēja nonākt kontaktā ar savām vajadzībām, uzņemties atbildību par saviem lēmumiem, piedzīvot savu lēmumu un rīcību konsekvenci, sadarboties ar citiem cilvēkiem, spēt tolerēt atšķirīgo un būt attiecībās. Audzinā-

tājiem un sociālajam darbiniekam ir apzinātā veidā jāveicina šī principa ieviešana un darbība visā Pakalpojuma sniegšanās gaitā.

Būtisks Pakalpojuma nosacījums ir bērna iekļaušana izglītības procesā atbilstoši viņa zināšanām un spējām. Bērni, kuri saņem pakalpojumu, nav viendabīgi apguvuši izglītības programmu vai ir ilgstoši "izkrituši" no izglītības procesa, tāpēc viņu zināšanu un spēju līmenis atbilstoši vecumam un izglītības programmas prasībām var būt ļoti atšķirīgs. Lai nodrošinātu bērna iekļaušanu izglītības procesā, visi bērni, kuri piedalās programmā, ir skolēni vācu skolā, kura specializējas attālinātās mācībās un nodrošina izglītību bērniem ar uzvedības problēmām.¹² Uzsākot programmu, tiek ievākta informācija par bērna līdzsajūtiem skolas gaitām, kā arī izvērtēts reālais bērna zināšanu līmenis. Atbilstoši tam tiek izveidota individuāla mācību programma. Piemēram, bērns var apgūt matemātiku 5. klases līmenī, vācu valodu 7. klases līmenī utt. Mērķis ir strādāt ar zināšanu pilnveidi tajās izglītības satura jomās, kurās ir grūtības, un ar laiku sasniegt vidēju līmeni, lai spētu iekļauties savam vecumam atbilstošās klases līmenī. Katram bērnam ir piesaistīts atbildīgais skolotājs no Vācijas, kurš pārzina bērna individuālo mācību programmu, sagatavo materiālus un sazinās ar skolotāju palīgiem Latvijā. Skolotāju palīgi ir vāciski runājoši skolotāji, kuri sadarbojas ar atbildīgo skolotāju no Vācijas un īsteno individuālo mācību programmu Latvijā. Pakalpojuma īstenošanas laikā katram bērnam tiek izstrādāts bērna individu-

12. Skatīt: *Distanzbeschulung in der Sonneck-Schule*. in der Sonneck-Schule; <https://www.neukirchener.de/kinder-und-jugendhilfe/foerderschulen/distanzbeschulung>

ālais attīstības plāns, kura izstrādes principi ir bērna līdzdalība un iesaiste, pastāvīga izvērtēšana un aktualizēšana atbilstoši bērna vajadzībām.

Svarīgi atzīmēt, ka ir noteikumi, kuri ir būtiski, lai programma būtu veiksmīga, un ar kuriem bērns tiek iepazīstināts pirms programmas uzsākšanas. Tikai tad, ja bērns piekrīt noteikumiem un process ir brīvprātīgs, darbs var sākties. Lai pedagoģiskais darbs būtu veiksmīgs, ir nepieciešama bērna gatavība sadarbībai. Protams, uzsākot pakalpojumu un saskaroties ar realitāti, bieži bērna reakcija ir: *es šeit esmu brīvprātīgi, vairs negribu, vediet mani atpakaļ*. Tajā brīdī sākas realitāte un ikdienas darbs. Noteikumi, kuri ir jāievēro visiem, uzsākot programmu.

- Bērnam nav piekļuves mobilajam tālrunim vismaz pirmos trīs mēnešus, parasti ilgāk. Mobilā tālruņa lietošana atsākas pakāpeniski, parasti tad, kad bērns sāk piedalīties vietējās aktivitātēs, apmeklē nodarbības, saturīgi pavada brīvo laiku. Pamatojums šādam ierobežojumam ir tas, ka mobilais tālrunis bieži ir kā tilts uz pagātņi, nelabvēlīgiem kontaktiem, likumpārkāpumiem.
- Pirmos trīs mēnešus nav kontakta ar ģimeni vai aizbildņiem Vācijā. Drīkst rakstīt vēstules. Šis noteikums nav sods, bet praksē pierādījies kā būtisks faktors, lai bērns spētu uzsākt veidot attiecības ar audzinātāju, mazinātu ilgās pēc mājām un protestus. Diemžēl attiecības ar ģimeni reti bijušas atbalstošas un pozitīvas – vecākiem grūti pieņemt, ja bērns citur jūtas drošāk.
- Internetam ir tikai kontrolēta piekļuve mācību apguves nolūkos, bet nav pastāvīgas piekļuves internetam.
- Tiek veidots dienas plāns, kurā ietverti gan pienākumi, gan saturīgi brīvā laika

pavadīšanas veidi.

Vienā rakstā nevar sniegt ieskatu pilnīgi visā Pakalpojuma sniegšanas procesā, tomēr ir daži tipiskākie izaicinājumi, kuri gadās gandrīz vai katrā Pakalpojuma sniegšanas laikā. Viens no tādiem ir bērna vēlēšanās bēgt no Pakalpojuma sniegšanas vietas pirmajās Pakalpojuma uzsākšanas dienās. Vai, tieši otrādi, pēc vairākiem mēnešiem, kad bērns ir iejuties, izveidojušās draudzības ārpus projekta vietas, un piesaistes veidošanās ar audzinātāju kļūst "bīstama" (zemapziņa sāk atgādināt, cik bīstama ir pieķeršanās, uzticēšanās, un kā šīs situācijas ir sāpinājušas pagātnē).

Jebkuri bēgšanas mēģinājumi vai iniciatīvas pārtraukt programmu tiek risināti nekavējoties. Audzinātāja pirmais solis ir sazināties ar sociālajiem darbiniekiem, un viņi nosaka turpmāko darbību. Jebkurā situācijā būtiski ir, pirmkārt, saprast – **kāpēc?** Tas ir galvenais sociālo darbinieku uzdevums – izprast, kas slēpjas aiz katras darbības, kāpēc tieši tagad, kāpēc tādā veidā. Jebkurai uzvedībai pamatā ir vajadzība, kura ir jāsaprot, lai turpinātu veiksmīgu intervenci. Ir situācijas, kurās tā ir cīņa par varu – kurš pārņems vadību Pakalpojuma īstenošanas vietā, un tad ir nepieciešams pajauties uz sociālo darbinieku un izturēt spiedienu.

Piemēram, praksē ir bijusi situācija, kad meitene trešajā dienā pēc ierašanās draud sevi savainot, ja tūlīt netiks atļauts sazināties ar māti (gadījuma vēsturē ir ļoti manipulatīvas attiecības ar māti, vardarbība). Audzinātājs sazinās ar sociālo darbinieku, situācija tiek analizēta un, balstoties uz lietas materiāliem, klientes uzvedības aprakstu, speciālistu viedokli, tiek pieņemts lēmums, ka situācija nav bīstama, zvanīt

neļaut, jo tā ir cīņa par varu. Diemžēl konkrētajā gadījumā audzinātājs neņēma norādījumus vērā, un pretēji sociālā darbinieka ieteikumiem meitenei jāva sazvanīt māti. Šī kļūda ietekmēja visu turpmāko intervences procesu. Meitene vienmēr zināja, kā panākt savu, ietekmēt audzinātāja robežas, un draudus savainoties izmantoja kā līdzekli realizēt savu vēlmi.

Vēlme pārtraukt Pakalpojuma saņemšanu tiek analizēta katrā gadījumā atsevišķi, tiek sagatavoti mazi uzdevumi, runāts par bērna mērķiem, veidu, kā palīdzēt tos īstenot. Situācijas, kur bērns ir pieradis bēgt no grūtībām, mainīt vidi (ar bēgšanu), bieži ir saistītas ar nespēju strādāt ar sevi, ar bailēm vai pārāk lielām ekspektācijām no apkārtējiem un sevis. Nespēja sasniegt vēlamo rada vēlmi bēgt. Būtiski ir ieklausīties bērnam, meklēt viņa stiprās puses. Atrodot sevi, nonākot saskaņā ar savām vajadzībām, apzinoties savas emocijas (kauns, bailes, aizvainojums un citas), bērns sāk iepazīt sevi un noticēt tam, ka viņš pats ir noteicējs un var ietekmēt to, kas ar viņu notiek. Diemžēl nereti, esot sociālā atbalsta virpulī, saskaroties ar neskaitāmiem speciālistiem un viedokļiem (sociālie darbinieki, narkologi, likumsargi, psihologi, skolotāji un citi), realitātē pats bērns netiek uzklausīts. Pat ja it kā tiek uzklausīts, tad netiek sadzirdēts.

Pakalpojuma mērķis ir radīt apstākļus bērnam saklausīt sevi, atpazīt savas emocijas un vajadzības, kurām viņš pats vairs nespēj piekļūt pēctraumatiskā stresa sindroma, trauksmes, uzvedības problēmu, atkarību un citu problēmu dēļ. Individuāla pieeja, droša vide un iespēja līdzdarboties savas dzīves procesos ir atslēga pozitīvai izaugsmei.

Katra problēmsituācija Pakalpojuma ietvaros var būt ļoti atšķirīga un tieši saistīta ar bērna diagnozi, traumatisko pieredzi. Piemēram, bērnam, kurš agrīni cietis no seksuālas vardarbības, var būt izteikti seksualizēta uzvedība, nepazināta vēlme inscenēt pagātnes notikumus, bet šoreiz iegūt kontroli par situācijas atrisinājumu. Tas diemžēl neizdodas. Izteikta bērna vēlme meklēt seksualizētus kontaktus īstenībā ir vēlme iegūt atzinību, mīlestību, ja viņa bērnības pieredzē ir situācija, ka to pieaugušais sagaida no bērna. Ļoti būtiska ir Pakalpojuma īstenošanas vieta, tās attālums no apdzīvotām vietām, iesaistīto cilvēku profils, piemēram, bērnu nedrīkst atstāt vienu ar audzinātāju, ja pagātnē ir bijušas situācijas, kurās bērns regulāri stāsta par seksuālu uzņēmāšanos. Ir jāparedz visi iespējamie scenāriji un jā rūpējas arī par audzinātāju drošību.

Atbalsts bērnam individuālā pedagoģiskās intervences pakalpojuma noslēgumā un sagatavošanās patstāvīgai dzīvei

Bērna atgriešanās un iekļaušanās sabiedrībā ir viens no svarīgākajiem un vienlaikus grūtākajiem Pakalpojuma posmiem. Atgriešanās ikdienas dzīvē daudzos gadījumos nozīmē kļūt patstāvīgam, un bērnam tas ir liels izaicinājums. Pastāv divas iespējas, kādā veidā bērns var atgriezties un iekļauties ikdienas dzīvē – vai nu atgriezties vecajā vidē, vai iekļauties jaunā – pavisam citā vidē. Pēdējā iespēja parasti tiek uzskatīta par labāku, ņemot vērā, ka tādā veidā tiek novērsta bērna atgriešanās vecajās sociālajās attiecībās un atgriešanās pie iepriekšējā uzvedības modeļa. Jebkurā gadījumā bērnus ir jāturpina atbalstīt, nosakot viņu dar-

bībai formālu un institucionālu ietvaru. Sagatavošanās darbi notiek vēl Pakalpojuma īstenošanas laikā Latvijā. Lielā mērā tas ir saistīts ar iespēju iegūt izglītības atestātu un piemeklēt atbilstošu nākotnes profesiju. Pakalpojuma laikā bērnam ir iespēja apmeklēt dažādas prakses vietas, lai apzinātos savas intereses un iespējas darba tirgū (biežākās prakses vietas ir lauksaimniecība, autoservisi, tūrisma biroji, aprūpes iestādes veciem cilvēkiem, bērnudārzi, zupas virtuves, celtniecība, maizes cepšanas un citas).

Pirmie sagatavošanās soļi patstāvīgai dzīvei ir pavisam mazi, piemēram, spēja laikus piecelties, sakārtot aiz sevis, prasme plānot savas kabatas naudas izlietojumu. Sākotnēji bērna spējas koncentrēties skolai, veikt pašaprūpes pienākumus un piedalīties mājsaimniecībā ir minimālas, izturība tiek trenēta pakāpeniski. Mērķis ir sasniegts, ja Pakalpojuma noslēgumā bērns spēj aizpildīt 8 stundu darba dienu (tajā tiek iekļautas mācības, praktiski pienākumi, sociālo prasmju apguve un citas nodarbes). Ir svarīgi saprast, ka, ja ir izvirzīts mērķis integrēt bērnu sabiedrībā un darba tirgū, tad spēja organizēt un izturēt 8 stundu periodu ar pienākumiem ir mūsu sabiedrības norma. Protams, ne visi to ir spējīgi apgūt, bet katra bērna spēju izvērtējums palīdz piemeklēt atbilstošu Pakalpojuma turpinājumu, atgriežoties Vācijā. No tā atkarīgs, vai bērns turpinās profesijas apguvi, mācības, uzsāks darba attiecības kā mācekļis (Vācijas sistēma piedāvā iespēju strādāt kā māceklim pie meistara un paralēli mācīties), vai arī jāturpina individuālais pedagoģiskās intervences pakalpojums Vācijā, grupu dzīvoklī, individuālā dzīvoklī sociālā darbinieka uzraudzībā vai citādi. Pēdējā pusgadā pirms Pakalpo-

juma noslēguma tiek organizēti braucieni uz Vāciju, lai iepazītos ar nākamo dzīves vietu, piedalītos intervijās izglītības iestādēs vai ar darba devējiem.

Noslēdzoties Pakalpojumam, ir bērni, kuri ilgstoši uztur kontaktus ar Pakalpojuma īstenošanas vietām, brauc ciemoties, bet ir bērni, kuriem darbs ar sevi un traumu ir bijis ļoti sarežģīts posms viņu dzīvē, un viņiem nav vēlmes atcerēties un gremdēties atmiņās.

Noslēgums

Kā redzams no rakstā sniegtās pieredzes darbā ar bērniem ar uzvedības problēmām no Vācijas, tad jauniešu uzvedības traucējumu problemātika un mēģinājumi ar to strādāt nav unikāla Latvijas situācija. Autores iecere, daļoties savā pieredzē darbā ar šo mērķa grupu, ir vairot pārliecību, ka arī Latvijā ir iespējams atrast efektīvus un jauniešiem pieņemamus intervences veidus gadījumos, kas šķietami ir grūti risināmi vai pat sākotnēji liekas nerisināmi. Ir jāpārvērtē mūsu esošā prakse, jāspēj būt inovatīviem un jādodomā ārpus ierastā, attiecīgi arī pielāgojot normatīvo regulējumu un veicinot jaunu sociālo pakalpojumu attīstīšanas praksi.

Ja mūsu pieredze darbā ar vācu bērniem jūs ir ieinteresējusi un ir vēlme pievienoties mūsu komandai, rakstiet garokalna@wellenbrecher.de vai kaun@wellenbrecher.de. Papildu jautājumu gadījumā zvanīt Gunai Garokalnai-Bihelai 26579231.

Nevalstiskās organizācijas – sociālā darba resursi

Kā jau tika rakstīts periodiskā izdevuma "Sociālais Darbs Latvijā" 2/2023 numurā, sociālā atbalsta nevalstisko organizāciju (turpmāk – NVO) galvenais mērķis ir apvienot noteiktas sociālās grupas pārstāvjus un sniegt savstarpējo atbalstu. Tomēr ir jāatzīst, ka arī šīs grupas NVO sociālajiem darbiniekiem var būt kā būtisks resurss vairāku iemeslu dēļ. Tā ir iespēja sazināties ar noteiktas mērķa grupas pārstāvjiem, lai izzinātu viņu vajadzības vai viedokli par kādu sabiedrībā aktuālu jautājumu, saņemt un nodot informāciju, kas ir aktuāla šai mērķa grupai. Tomēr, kā rāda Rēzeknes Invalīdu biedrības piemērs, sociālā atbalsta NVO darbība var iziet ārpus tās primārā izveides nolūka un kļūt par nozīmīgu resursu plašākai sabiedrībai, nodrošinot tādu atbalstu līdzcilvēkiem, kas papildina normatīvajos aktos formāli noteikto atbalstu. Tāpēc iepazīstinām ar Rēzeknes Invalīdu biedrības pieredzi.

Rēzeknes Invalīdu biedrība

Rēzeknes Invalīdu biedrība (turpmāk – Biedrība) jau kopš 2001. gada darbojas personu ar invaliditāti un to ģimeņu pārstāvniecības jomā, sniedzot atbalstu, informāciju un pieredzes apmaiņu. Statūtos Biedrība ir skaidri definējusi savu mērķi: apvienot personas ar invaliditāti, kā arī veselos cilvēkus, kas nepastarpinātā veidā saistīti ar Biedrības mērķa grupu un vēlas veicināt personu ar invaliditāti integrāciju sabiedrībā, piedalīties likumu un citu normatīvo aktu izstrādes darbā, lai aizstāvētu viņu intereses, kā arī sekmēt

personu ar invaliditāti nodarbinātības un uzņēmējdarbības jautājumu risināšanu.

Galvenās darbības jomas ir sabiedrības, īpaši trūcīgo un sociāli mazaizsargāto personu grupu, sociālās labklājības celšana, labdarība, cilvēktiesību aizsardzība. Biedrības telpas ir atvērtas katru darba dienu, piedāvājot biedriem un pārējiem pilsētas senioriem un personām ar invaliditāti bezmaksas sporta nodarbības trenāžieru zālē, ūdens gultas un sāls istabas izmantošanu, konsultatīvu atbalstu un citas nodarbības. Biedrība rīko tematiskos pasākumus un, ņemot vērā biedru lielo atsaucību un interesi gūt jaunu pieredzi, iespēju robežās plāno un īsteno pieredzes apmaiņas braucienus Latvijas teritorijā.

Biedrība ir bijusi viena no sadarbības partneriem Rēzeknes pašvaldības sociālajam dienestam vairākos projektos, piemēram, Biedrība 2021. gada 3. oktobrī noslēdza līgumu ar biedrību "Dienvidlatgales NVO atbalsta centrs" un īstenoja projekta "Atbalsts NVO sabiedrības informēšanai par vakcināciju pret COVID-19 Latgales reģionā" aktivitātes. Tās biedri līdzorganizēja tiešsaistes diskusiju ar ekspertiem Latgales vēstniecībā "Gors", kā arī projekta ietvaros Biedrība projekta mērķgrupai – krieviski runājošajai sabiedrības daļai, iedzīvotājiem ar pamata un vidējo izglītību, ienākumiem zem vidējiem valstī, senioriem un privātajā sektorā nodarbinātajiem – sniedza individuālas konsultācijas. Biedrība atbalsta ne tikai savus biedrus

un līdzilvēkus, bet iesaista aktivitātēs arī seniorus, kuriem nav noformēta invaliditāte. Tieši šai iedzīvotāju grupai visbiežāk nepieciešama informācija, atbalsts, kā arī iesaistīšanās aktivitātēs un pasākumos.

Tā kā Biedrības pamata mērķa grupa ir personas ar invaliditāti, Biedrības darbība ir tieši vērsta, lai mazinātu visa veida diskrimināciju un veicinātu biedru iekļaušanos sabiedrībā, kā arī Biedrība ir atvērta sadarbībai neatkarīgi no cilvēka vecuma, dzimuma, tautības un citiem faktoriem. Lai veicinātu iekļaušanos, Biedrība aktīvi sadarbojas ar Nodarbinātības valsts aģentūru (turpmāk – NVA), informējot un motivējot biedrus iesaistīties NVA aktivitātēs, kā arī rīko savus pasākumus. Biedrības sadarbības partneri ir Rēzeknes valstspilsētas dome, Rēzeknes novada dome, SIA "Lekon", SIA "RIMI LATVIA", farmaceitiskā firma SIA "ANISS", Rēzeknes Centrālā bibliotēka, "Ziedot.lv" un citi. Sadarbības partneri atbalsta Biedrību gan finansiāli, gan ziedojot produkciju, savukārt Biedrība sniedz atbalstu personām, kurām tā ir nepieciešama.

Lai veicinātu labvēlīgu vidi, uzlabotu socializācijas prasmes, sekmētu cilvēku ar invaliditāti funkcionālo spēju saglabāšanu un attīstīšanu, Biedrība, atsaucoties uz biedru izteiktajām vēlmēm, turpina nodrošināt fizioterapijas grupu nodarbības, kas tiek organizētas un nodrošinātas divas reizes nedēļā, iesaistot līdz 72 personām nedēļā; latviešu valodas nodarbības, iesaistot līdz 54 personām nedēļā. Darbojas Biedrības aprīkota trenažieru zāle. Tajā ir pieci trenažieri un viens aktīvs/pasīvs trenažieris kājām un rokām ar speciālo datorprogrammu,

kas kontrolē terapijas, kustību un motivācijas programmu, paredzēts personām pēc insulta. Ir arī relaksācijas telpa ar diviem masāžas krēsliem un silto ūdens gultu.

Šādas nodarbības gan senioriem, gan personām ar invaliditāti palīdz socializēties, mazināt stresu, celt pašapziņu un vairot personīgo atbildību. Nodarbību laikā izmanto dažādas tehnikas, paņēmienus, pielāgojot tos individuāli katram dalībniekam. Biedrības pieredze rāda, ka cilvēku apvienošana, motivēšana un kopā būšana stiprina personību, motivē rūpēties par savu veselību un labklājību.

Kontaktinformācija: Rēzeknes Invalīdu biedrība, Zemnieku iela 16A, Rēzekne.

Tālrunis: 26554972

Timekļa vietne: <https://www.sdrezekne.lv/sadarbiba-ar-nevalstiskam-orga-nizacijam>

Otra nevalstiskā organizācija, ar kuru vēlamies iepazīstināt vairāk šajā periodiskajā izdevumā, ir biedrība, kas darbojas interešu aizstāvības jomā. Šādām NVO ir nozīmīga loma pilsoniskajā sabiedrībā, lai risinātu sociālas problēmas un ietekmētu valsts politiku. Interese aizstāvības NVO darbības specifika parasti saistīta ar mērķi palielināt izpratni par kādu problēmu, sabiedrības grupas vajadzībām un interesēm, veidot sabiedrisko domu un atbalstīt izmaiņas politikā vai praksē. Interese aizstāvības NVO sociālajiem darbiniekiem var būt būtisks informācijas avots par noteiktas sabiedrības daļas vajadzībām, kas savukārt ļauj labāk izprast klientu, kuri pārstāv attiecīgo mērķa grupu, vajadzības. Labāka noteiktas mērķa grupas vajadzību izpratne ļauj sniegt

labāku atbalstu gan mikro, gan makro līmenī.

LATVIJAS RETO SLIMĪBU
ALIANSE

Latvijas Reto slimību alianse

Latvijas Reto slimību alianse (turpmāk – Alianse) ir dibināta 2014. gadā ar mērķi apvienot un stiprināt reto slimību pacientu organizācijas, nodrošināt cilvēkiem ar retām slimībām un viņu tuviniekiem visplašāko interešu pārstāvību – sākot no dalības veselības un sociālās politikas plānošanā un pacientu organizāciju izglītošanā, beidzot ar sociālās integrācijas pasākumu rīkošanu un individuālu konsultāciju sniegšanu. Šobrīd Aliansē ir 16 dalīborganizācijas, kuras pārstāv vairāk nekā 90 000 cilvēku ar retām slimībām intereses nacionālā un starptautiskā līmenī. Ir pārstāvēti pacienti ar retām neiroloģiskām, ģenētiskām, sirds asinsvadu slimībām, retām onkoloģiskām slimībām, vielmaiņas slimībām, endokrīnās sistēmas slimībām, asinsreces slimībām un citu grupu slimībām.

Alianses biedru organizāciju saraksts pieejams šeit: *Alianses biedri » Latvijas Reto slimību alianse (retasslimibas.lv)*

Kas ir reta slimība?

Retās slimības ir dzīvību apdraudošas, hroniski novājinošas un ar augstu sarežģītības pakāpi. Eiropā par retu uzskata slimību, kas sastopama ne vairāk kā vienam cilvēkam uz 2000 iedzīvotāju. Pasaulē līdz šim ir atklāts vairāk nekā 6000 reto slimību, lielākā daļa ir ģenētiskas, un 75% gadījumu retās slimības skar bērnus. Saskaņā ar

Slimību profilakses un kontroles centra datiem 2023. gadā Reto slimību reģistrā bija iekļauti 14662 iedzīvotāji ar 1487 dažādām reto slimību diagnozēm. Cilvēki ar retām slimībām ir visos Latvijas reģionos, visās tautību un vecumu grupās. Tā kā vērā ņemama daļa reto slimību skar bērnus, viņus aprūpē tuvinieki – biežāk mamma, arī tēvs, vecvecāki, vecākās māsas un brāļi, arī vecāku māsas un brāļi. Tādējādi bērna aprūpē ir iesaistīta vesela dzimta, un tas būtiski ietekmē ģimenes mikroklimatu un attiecības, savstarpējās saiknes, ikdienas vajadzības un prioritātes. Brīvā laika pavadīšana, saskarsme, izglītības iegūšana, darbs bieži vien ir pakārtots hroniski slimā bērna vai pieaugušā ar retu slimību vajadzībām.

Alianses izglītojošie materiāli par retām slimībām atrodami šeit: <https://retasslimibas.lv/noderiga-informacija/resursi/>

Ko mēs darām?

Alianse regulāri organizē pasākumus īpaši reto slimību kopienai un savām dalīborganizācijām – ik gadu notiek apmācības un tīklošanās, vasaras un ziemas pasākumi, 2023. gadā Alianse ar savu komandu piedalījās “Rimi Rīga” maratonā. Viens no informatīvi piesātinātākajiem pasākumiem ir ikgadējās Reto slimību dienas atzīmēšana februārī visā Latvijā, kad notiek īpaši publiski pasākumi, kuros aktualizē reto slimību pacientu un viņu ģimeņu vajadzības. Tāda, piemēram, bija izgaismošanas akcija 2022. gadā, kuras laikā valstī bija izgaismoti 42 objekti. 2023. gadā notika kampaņa “Droši par veselību!”, kuras laikā radītie fotodarbi bija izstādīti LR Saeimā, un patlaban izstāde “Dzīvība ir vērtība” viesojas Latvijas reģionos. Sadarbojamies ar

LR Tiesībsarga biroju, Veselības un darbaspēju ekspertīzes ārstu valsts komisiju (VDEĀVK), Bērnu klīniskās universitātes slimnīcas (BKUS) Reto slimību koordinācijas centru, Veselības ministriju, Labklājības ministriju, Zāļu valsts aģentūru, Nacionālo veselības dienestu un citām organizācijām. Šobrīd aktualizēta Alianses iesaiste pašvaldību tiesību aktu izstrādē, un Alianse veido ciešāku sadarbību ar sociālajiem dienestiem.

Alianses īstenotā interešu pārstāvība nacionālā līmenī:

- dalība sociālās un veselības rīcībpolitikas veidošanā, atbilstoši kompetencei Veselības ministrijas un Labklājības ministrijas tiesību aktu grozījumu izskatīšana un atzinumu sniegšana, dalība darba grupās un apspriedēs;
- informācijas par cilvēku ar retām slimībām un viņu ģimeņu situāciju apkopošana, pētījumu un aptauju veikšana;
- Alianse iespēju robežās sniedz konsultatīvu atbalstu pacientiem un aprūpes personām, kas visbiežāk ir ģimenes locekļi – dzīvesbiedri, mātes, tēvi, brāļi, māsas;
- Alianse izglīto sabiedrību par retajām slimībām un par grūtībām, ar kurām saskaras šīs kopienas pārstāvji.

SUMMARY

Ilze Skrodele-Dubrovka, Maija Muceniece, Agnese Bidermane. Updates from the Ministry of Welfare.

The article covers information on current events at the Ministry of Welfare and provides updates on social benefits legislation, highlighting an increase in the number of benefits. It also outlines changes in professional qualification requirements for individuals involved in social rehabilitation, social care services, and social assistance provision. The article additionally reports achievements in the final year of the European Social Fund project "Development of Professional Social Work in Municipalities". It presents updates on events and accomplishments in the first year of the new European Social Fund Plus project "Development of Professional and Contemporary Social Work."

Oksana Žabko. Development of Professional Social Work in Municipalities - A Factor of Change in Municipalities.

The article summarises an ex-post study on the ESF project "Development of Professional Social Work in Municipalities" by the Ministry of Welfare. It highlights the project's effectiveness, challenges in social work development, and the need for further attention. The study reveals the project's impact on social service managers, professionals, and partner organisations. Project methodologies have enhanced client risk assessment, promoted self-reflection, improved communication skills, and influenced so-

cial services work and methods. The growth in social services has heightened the demand for professionals, worsening the human resources shortage. The article suggests increased involvement from the Ministry of Welfare as a necessary response.

Chris Iveson. Two Guidelines for Successful Social Work.

The article is intentionally crafted for the periodical 'Social Work in Latvia.' It highlights solution-focused moments in a social worker's daily practice, challenging the notion of an "impossible mission" in selecting clients. The author suggests a shift in attitude, encouraging social workers to focus on clients' potential rather than in-depth problem analysis. Additionally, the author questions the idea of working solely with motivated clients, presenting research that refutes the notion of unmotivated clients. He emphasizes the importance of demonstrating interest in clients' lives and strengths to foster motivation. Through practical examples, the article illustrates the effectiveness of this approach.

Mārtiņš Moors. Prestige of the Social Work Profession – Responsibility at the Individual, Organizational, and Societal Levels.

In the article, the author provides insights into the annual discussion camp of the Latvian Social Workers Association, focusing on the theme "Prestige of Social Work." The author emphasizes that the prestige of the social work profession is shaped on various levels. Additionally, the role of each social

worker is underscored, highlighting that the prestige of social work is not only a matter of external recognition but also involves our internal conviction and role in society as a whole and in the lives of specific individuals. This encompasses the community of social workers' attention to current issues in the profession and mutual support, which is a crucial precondition for the development of the social work profession.

Ieva Ozola. Sandra Zalcmāne. Crisis Intervention Model for Work in Latvian Social Services.

The article describes the development of a Crisis Intervention Model within the Ministry of Welfare's project "Professional Development of Social Work in Municipalities," supported by the European Social Fund. Created in collaboration with SIA "Project and Quality Management" and the Latvian Systemic and Family Psychotherapists Association's expert group, the model aims to assist social workers in municipal services when working with clients facing crises. The accompanying methodological resource, "Crisis Intervention in Social Work and Psychosocial Counseling in Crisis," provides comprehensive insights into crises, intervention models, and the psychosocial impact of crises on individuals. The pilot project outlines essential aspects of the model and offers crucial methodological support for social workers in crisis intervention scenarios.

Līga Rasnača. Workplace-Based Learning: Opportunities and Limitations of Highschool.

Many social work students encounter challenges in balancing their studies and work commitments. Concurrently,

discussions among social work experts increasingly revolve around the potential for work-based learning. This article outlines the opportunities and constraints faced by the University of Latvia in developing a work-integrated learning approach. It explores the alignment of these aspects with the expectations of employers, students, and the university. The article provides a comprehensive overview of possibilities and limitations across various study formats, encompassing full-time bachelor's studies, part-time bachelor's studies in branches, and master's studies.

Benita Griškeviča. A Shared Sorrow: Halving the Burden.

The author, a psychology master, clinical psychologist, and practising psychodynamic psychotherapist, focuses on one of the most formidable losses a person can endure - the death of a close individual. The article offers insights into the significance of mourning, the dynamics of this process, and the expressions of grief. It discusses well-known theories concerning the trajectory of mourning and overcoming the grieving process. The article explores common and atypical mourning manifestations and provides recommendations for social workers offering professional support to clients dealing with loss.

Andris Vagals. Mourning Program 'Over the Hills.'

The article provides insight into the "Over the Hills" program implemented by the Latvian SOS Children's Village Association. Developed in response to the Zolitūde tragedy, the program offers free psychosocial support to families with children coping with

the death of a close person. It features individual consultations and group sessions, involving psychologists, therapists, and educators, to facilitate healthy grieving, improve children's well-being, and enhance family resilience. Emphasizing societal understanding and practical assistance, the program organises free support group sessions across different age groups, promoting emotional expression and fostering a supportive community.

Vita Roga-Vailza. An Adventure in Silence, or the Path to Yourself: A Psychologist's Experience Using the Sand Therapy Method.

This article aims to provide readers with insight into sand therapy and sand play. What is it? There are fundamental questions about the benefits and risks of using this method, how often and what types of problems can be observed during the process, whether the characteristics of children's age need to be considered during sand play, and to what extent cooperation with parents is necessary. The article is based on a conversation between Vita Roga-Wiles and Daiga Baumanė, a psychologist and practitioner of sand play.

Guna Garokalna-Bihela. How to Help a Child Rediscover Themselves – Individual Pedagogical Intervention Services.

The article's author, a practising social worker with experience in delivering individual pedagogical intervention programmes for children with behavioural issues from Germany, organizes these programmes at the child's location in Latvia. The article delves into the essence of individual pedagogical

intervention services and methods, detailing the experience of implementing them in Latvia. It introduces the service provider, Wellenbrecher e.V., a non-profit organisation from Germany, and the team of specialists involved in service delivery. The author shares her experiences working with the target group, offering encouragement to social workers that effective and youth-friendly intervention methods are achievable even in cases that may initially seem challenging or insurmountable in Latvia.

Non-Governmental Organizations - Resources in Social Work.

NGOs can serve as significant resources for social workers in providing social support to clients. In this article, the editorial team introduces social workers to two non-governmental organizations - the Rēzekne Disabled Association and the Latvian Rare Disease Alliance.

Foto uz vāka

Gunita Dzene, autore Ineta Freimane

Literārā redaktore

Linda Jansone

Izdevuma makets

IBC Print Baltic

Iespiests tipogrāfijā

TIPOGRĀFIJA IBC Print Baltic

Tiešsaistes (elektroniskajam) izdevumam

ISSN 2500-9680

Atbildīgais izpildītājs

Latvijas Sociālo darbinieku biedrība

e-pasts: sdbiedriba@gmail.com | **tālrs:** 26558276

Pārpublicēšanas gadījumā nepieciešama Labklājības ministrijas atļauja.
Citējot atsauce uz izdevumu ir obligāta.

BUEN VIVIR

*kopīga nākotne
transformējošām
pārmaiņām*

PASAULES SOCIĀLĀ DARBA DIENA
2024. GADA 19. MARTS
#WSWD2024

www.ifsw.org

Izdevums veidots un tipogrāfiski iespiests Eiropas Savienības kohēzijas politikas programmas 2021.-2027. gadam Eiropas Sociālā fonda Plus 4.3.5.4. pasākuma projekta "Profesionāla un mūsdienīga sociālā darba attīstība" ietvaros.

Līdzfinansē
Eiropas Savienība

Nacionālais
attīstības plāns

Labklājības ministrija

Izdevums tiek izdots divas reizes gadā